

НИКОЛАЈ
АЛЕКСАНДРОВИЧ
СКРЈАБИН

ПОЛИТИЧКИ
И
ЕКОНОМСКИ
ПОДАТОЦИ

ЗА

БИТОЛСКИОТ
ВИЛАЕТ

Политички и економски податоци за Битолскиот вилает
собрани од рускиот императорски вицеkonzул Н. Скрјабин

Наслов на оригиналот:
ПОЛИТИЧЕСКІЯ И ЕКОНО-
МИЧЕСКІЯ СВЪДЪНІЯ О
БИТОЛЬСКОМЪ ВІЛІЕТЪ,
СОБРАННЫЯ РОССІЙСКО-
ИМПЕРАТОРСКИМЪ ВИЦЕ-
КОСУЛОМЪ Н. СКРЯБИ-
НЫМЪ. : : : : : : :
БИТОЛІЯ, 12 Февраля 1885 года.

Превод и јазична редакција:
Душка Михајлова

Компјутерска реализација:
Јовица Гроздановски

Издавач:
Каламус

Во дизајнот на кориците се користени материјали од јавниот домен (грбовите на Руското и Османлиското Царство, како и највисоките нивни ордени, на св. Андреј Првовикан и на честа соодветно) и две османлиски карти, за чие отстапување им благодариме на Димче Најдов (дигитализирана разгледница со карта од Hilmi Tüccarzade, 1905) и НУБ „Св. Климент Охридски“ – Скопје (дигитализирана одделна карта од нивното картографско одделение, Monastir [Bitola] vilayeti, 1:1500000, 190?, со сигнатура K 1206).

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека "Св. Климент Охридски", Скопје

314(497.784)"18"

304.4(497.784)"18"

ПОЛИТИЧКИ и економски податоци за Битолскиот вилает собрани од рускиот императорски вицеkonzул Н. Скрјабин / Николај Александрович Скрјабин ; [превод Душка Михајлова]. - Скопје : Каламус, 2017. - 153 стр. : илустр. ; 21 см

Превод на делото: Политическия и экономическия свѣдѣнія о Битольскомъ виляетѣ, собранныя российско императорскимъ вицеkonzуломъ Н. Скрябинымъ. - Библиографија: стр. 142-143

ISBN 978-608-4646-22-8

а) Битола - Демографија - 19в. б) Битола - Општествено политички прилики - 19в.

COBISS.MK-ID 103322890

Н. Скрјабин

**„Политички и економски податоци
за Битолскиот вилает собрани од
рускиот императорски вицеkonzул Н. Скрјабин“**

Превод: Душка Михајлова

Скопје, 2017

ПРЕДИСЛОВИЕ

Почетоците на преведувањето на оваа книга датираат уште од осумдесеттите години на минатиот век, кога барав нови податоци околу дејноста на копаничарот Нестор Алексиев во Битола. Притоа во битолското одделение на Државниот архив со колегата Ѓорѓи Грамосли наидовме на една ретка книга издадена во Битола во 1885 од Николај Скрјабин, руски вицеkonzул во градот во тоа време.¹ Бевме изненадени и заинтересирани од содржината на овој единствен извештај издаден од рускиот вицеkonzул за градот и вилаетот. „Политички и економски податоци за Битолскиот вилает собрани од рускиот императорски вицеkonzул Н. Скрјабин“, еден документ со непроценливо значење за спознавањето на локалната и општата историја. Особено вредни беа податоците за политичката, економската и културната историја на Битола и западниот Балкан. Издаден во 1885 година, овој извештај се однесуваше на најбујниот период од развојот на овој крај, кога Битола беше административен и воен центар на Румелија, а целиот Битолски вилает беше поврзан во една природна и функционална целина што условуваше брз напредок во сите сфери, доживувајќи го својот процут во рамките на Османлиската Империја. Но, за жал, по Првата светска војна овој град доживеа пад со прекројувањето на границите, пресекувањето на патиштата и отселувањето на голем дел од населението.

¹ Овој извештај бил отпечатен во Софија дури во 1918 година од страна на книгоиздателството на Александар Паскалев како четврта книга во библиотеката „Балкански прашања“. Веројатно извештајот бил дел од пленот на бугарската војска од Првата светска војна и бил издаден без задоволување на повиоки издавачки стандарди неколку години по смртта на неговиот автор.

Во понатамошно советување со мајка ми, професор Душка Михајлова, утврдивме дека рускиот јазик на кој беше напишан извештајот е доста архаичен и претходеше на реформите на јазикот извршени во Русија пред Првата светска војна, што претставуваше уште поголем предизвик во повеќе насоки на преведувањето и толкувањето. Почнавме со преведување и откривме една огромна база на изворни податоци и развиени описи на градот, населението, религијата, територијата, трговијата и уште многу други. Отпрвин преводот одеше бавно и заради итноста на обработката и ползувањето решивме да го направиме во своевиден скратен облик, само за наша интерна употреба. Долго време потоа, со оглед на понатамошните преведувачки и издавачки тенденции во нашата земја, се наложија уште поголеми културни предизвици и потреба да ѝ се отворат на јавноста вратите кон оваа важна база на информации од прва рака. Затоа и се обнови иницијативата за изработка на превод за издавање и конечно пристапивме кон уточнување на преводот и негово опремување со сите средства неопходни за издавање. Местото на веќе покојниот Грамосли во техничкото уредување на текстот го презеде младиот колега Јовица Гроздановски. Така макотрпната работа на преведувачот и соработниците вроди со плод кој е сега ставен пред судот на општата читателска и потесната научна публика. Уште старите Римјани имале поговорка „*Historia est magistra vitae*.“ (Историјата е учителка на животот.), бидејќи добро знаеле дека е неопходно да не се заборави минатото за да се разбере иднината на еден град и еден народ. На секој самосвесен народ со соодветна визија за иднината му прилега да ги цени и ползува сите надворешни рефлексии на внатрешните состојби воочени од патниците, дипломатите, научниците што се позанимавале со нив. Така спонтано се наметна претворањето на нашиот потесен научен интерес во еден сериозен преведувачки подвиг, на којшто во пресрет му излезе издавачот „Каламус“. Овој дипломатски извештај, иако незавршен, е најобемниот за Битолскиот вилает, додека пократкиот, но постар од 1856 година на францускиот вице-

конзул Белег де Буга беше издаден од ИНИ пред десетина години.² Наспроти незаинтересираноста за издавање на превод на овој достапен и во Скопје и во Битола извештај, македонската историска наука има направено многу широк зафат во ползувањето на руските дипломатски извори за расветлување на состојбите во Македонија и рускиот однос кон нив на крајот на XIX и во првата половина на XX век.³ При користењето на овој изве-

² *Извештај за Битолскиот пашалак на францускиот вицеkonzул во Битола Белег де Буга од 1856 година*. Редакција и превод Сузана Стамболиска. Скопје: Државен архив на Република Македонија, 2005.

³ *Македонија меѓу автономијата и дележот: зборник руска дипломатска документација – 1894 – 1913. Т. 1, Неколку воведни руски опции по македонското прашање, 1894 – 1901, 1902*. Избор, превод, редакција и коментар Симон Дракул. Куманово: Просвета, 1995; *Македонија меѓу автономијата и дележот: зборник руска дипломатска документација, 1894 – 1913. Т. 2, 1903*. Избор, превод, редакција и коментар Симон Дракул; соработници-истражувачи Растислав Терзиоски, Владо Иваноски. Куманово: Просвета, 1996; *Македонија меѓу автономијата и дележот: зборник руска дипломатска документација 1894 – 1913. Т. 3, 1904*. Избор, превод, редакција и коментар, покренувач, главен истражувач и раководител на проектот Симон Дракул; соработници-истражувачи Растислав Терзиоски, Владо Ивановски. Скопје: Догер, 1997; *Македонија меѓу автономијата и дележот: зборник руска дипломатска документација 1894 – 1913. Т. 4, 1905*. Избор, превод, редакција и коментар, покренувач, главен истражувач и раководител на проектот Симон Дракул; соработници-истражувачи Растислав Терзиоски, Владо Ивановски. Куманово: Просвета, 1998; *Македонија меѓу автономијата и дележот: зборник руска дипломатска документација 1894 – 1913. Т. 5, 1906, 1907*. Избор, превод, редакција и коментар, покренувач, главен истражувач и раководител на проектот Симон Дракул; соработници-истражувачи Растислав Терзиоски, Владо Ивановски. Куманово: Просвета, 1998; *Македонија меѓу автономијата и дележот: зборник руска дипломатска документација 1894 – 1913. Т. 6, 1907, 1908*. Избор, превод, редакција и коментар, покренувач, главен истражувач и раководител на проектот Симон Дракул. Скопје: Селектор, 2006. *Македонија меѓу автономијата и дележот: зборник руска дипломатска документација 1894 – 1913. Т. 7, 1909, 1910 – 1913*. Избор, превод, редакција и коментар, покренувач, главен истражувач и раководител на проектот Симон Дракул. Скопје: Селектор, 2007. Терзиоски, Растислав. *Руската дипломатија и македонските бранувања (крај на XIX и почеток на XX век, сведоштва од руските архиви)*. Скопје: Менора, 2006 (прво издание), 2011 (второ издание). *Македонско-руските врски во XIX и почетокот на XX век*. Редактор Александар Траја-

штај од домашните и странски научници, се наметнува заклучокот дека превод не бил издаден бидејќи не беше му дошло времето. Се разбира, конечното објавување на преводот на Михајлова ќе претставува олеснување за користење на овој извор и од страна на научниците што понатаму ќе се занимаваат со историска наука врз ваква основа, во што можеме само да ги охрабриме и со нетрпение да ги очекуваме резултатите на нивниот вака поткрепен научен труд. Но убедени сме дека тој ќе предизвика жив интерес и кај пошироката публика, на која со својата непристрасна, методична јаснотија и веродостојност ќе ѝ помогне да го запознае минатото на овој крај и неговите разнородни популации, да открие за своето минато нешто што не се знаело, дотолку повеќе што рускиот дипломат со своето будно, внимателно и проникливо око успеал да ги долови типичните особини и односи кај месното население за кои дури и тоа самото не било целосно свесно, а камо ли неговите потомци, кои денеска разбирливо се наоѓаат во недоумица. Навистина, Николај Скрјабин на мнозина од нас ќе им помогне да го откријат она што не го знаеле дури и за себе и за своите предци, со сите традиционални доблести и пороци, што и зошто им се случувало и продолжува да им се случува, како да не дозволат да бидат изиграни од историската судби-

новски. Скопје: Сојуз на друштвата на историчарите на Република Македонија, 1996. *Руски документи за Македонија и македонското прашање: (1859 – 1918)*. Избор, редакција и коментари Александар Трајановски; превод на документите од руски јазик Марија Ивановска, Тронда Пејовиќ, Александар Трајановски, превод од македонски на руски јазик Марија Ивановска; изработка на регистрите Тронда Пејовиќ. Скопје: Државен архив на Република Македонија, 2004. *Балканот и Русија: опитото и специфичното во историскиот и културниот развик: прилози од заедничкиот проект помеѓу Институтот за национална историја и Институтот за славистика при РАН*. Уредник Билјана Ристовска – Јосифовска. Скопје: Институт за национална историја, 2010. *Рускиот императорски конзулат во Битола: 1861 – 1915*. Уредник Бранкица Спасева. Скопје: Институт за национална историја; Свети Николе: Меѓународен славјански универзитет „Гаврило Романович Державин“, 2015. Не е местото да се наведат голем број на помали студии и архивска граѓа обезбедена за нашите архиви. Не знаеме за реципрочни публикации во Русија.

на, а обратно, поскоро тие да ја совладаат и надминат неа и така да ја проектираат светлата перспектива за себе и своите потомци, настрана од секаков потсвесен анимозитет и фатализам. Во меѓувреме, за жал, неосвестените и нескротени душевни немири, ропството на матните судбински сили и трајната деморализираност на поразениот остануваат сосем несреќно основна одлика на нашата средина. Опоменувачкиот продорен, дури стенторски глас на Скрјабин, кој пропатува повеќе од 130 години за да нè префта-са во нашата прогресивна морална декаденција, интраетничката односно конфесионална и интернетничката односно конфесионална конфликтност и, се разбира, тукуречи вроденото непоколебливо самоуништување, сепак не е доволен за посакуваниот пресврт и избавување. Но да речеме на крајот, колку за утеша, дека е речиси доволен, еден добар почеток или значаен чекор по кој нема враќање назад во маѓепсаниот круг на неодговорната слобода, апатијата и конфузијата.

На крајот на ова предисловие може да се приврзе и кратка биографија на авторот. Николај Александрович Скрјабин е роден во Москва на 18. февруари 1849 (ст. ст.). Бил истакнат и одликуван руски дипломат, татко на композиторот Александар Скрјабин, а и дедо на сурожскиот митрополит и познат православен проповедник Антониј Блум (од ќерката Ксенија). Произлегува од московско дворјанско семејство, од непосредни предци војни. Студирал право на Царскиот московски универзитет, но не го завршил. Бил оженет за пијанистката Љ. П. Штетинина, која починала од туберкулоза после породувањето. Со неа добил син, Александар Николаевич, кој подоцна станал познат руски композитор. Н. Скрјабин со успех ја завршил обуката на Институтот за источни јазици при Министерството за надворешни работи и направил успешна кариера како дипломат. Се преженил за италијанската поданица О. И. Фернандес и со неа имал бројно семејство, четири сина, Николај, Владимир, Андреј и Кирил, и една ќерка – Ксенија. Во 1878 бил назначен на дипломатска служба во Османлиското Царство, најпрво во Истанбул. Бил преместен во Солун, каде останал како секретар и драгоман во периодот помеѓу 1879 и 1881. Потоа бил конзул во неколку балкански градови.

Во Битола бил вицеkonzул помеѓу 1883 и 1889 година, од 1889 до 1898 бил konzул во Јанина, а до 1900 година konzул во Едрене. Во 1901 бил испратен во Анадолија, поточно Курдистан, како konzул во Харпут, кај Елазиг, но наскоро бил преместен назад во Јанина како генерален konzул. Во 1904 бил назначен за генерален konzул во Ерзурум, во источна Анадолија. Во 1909 година поради болест се повлекол привремено од дипломатската кариера, но во 1911 година бил испратен како konzул во Лозана, Швајцарија. На таа положба останал до смртта на 19. декември 1914 (ст. ст.) и таму бил погребан.

д-р Роберт Михајловски

Сл. 1, Ликовен портрет на дипломатот Скрјабин со одликувањата

(<http://nashagazeta.ch/news/12530>, обработен)

Сл. 2, Николај Скрјабин со синот Александар во 1883 г.

(<http://nashenasledie.livejournal.com/1212490.html>, обработена)

§ 1. АДМИНИСТРАТИВНА ПОДЕЛБА НА ВИЛАЕТОТ.

Пред две години настана промена во административната поделба на Битолскиот⁴ вилает со устројувањето на Селфицескиот⁵ санџак и Ипекскиот⁶ мутесарифлик.

За оформување на Селфицескиот санџак од Битолскиот санџак беа одделени казите: Селфице, Кожани и Каљари,⁷ а од Џорџанскиот⁸ санџак казата Анаселица.⁹

Ипекскиот мутесарифлик се оформи од казите: Гусина,¹⁰ Ѓаково¹¹ и Ипек.

Така во моментот Битолскиот вилает се состои од 4 санџаци: Битолскиот, Џорџанскиот, Дебарскиот¹² и Елбасанскиот.

Секој од овие санџаци е разделен на кази.

Во Битолскиот санџак има 5 кази:

Битолска, Прилепска, Кирчовска,¹³ Охридска и Флоринска.¹⁴

⁴ Не сметајќи го за благодарно позначителното интервенирање врз имињата од оригиналот заради усогласување со било чија сегашна или мината перцепција, се наметнува решението да се остават инаквите облици согласни со свеста на Скрјабин, што не значи дека таа не била самородно или туѓородно манипулирана. Но ова е очигледно случај на минимално отстапување од нашиот современ стандарден облик, па така оригиналното редовно „Битољски“ го заменивме со „Битолски“ и така ќе постапуваме и во други слични случаи.

⁵ Сервија, редовно го користи турското име.

⁶ Пеќ.

⁷ Сариѓол, Еордеа.

⁸ Корча.

⁹ Љапчишта, Неаполи.

¹⁰ Гусиње, Црна Гора, близу границите со Албанија и Косово.

¹¹ Ѓаковица, на Косово.

¹² „Дебрски“.

Во Џорџанскиот санџак 4 кази:

Џорџанска, Касториска,¹⁵ Колоњска¹⁶ и Старовска.¹⁷

Во Дебарскиот санџак 4 кази:

Горен Дебар, Долен Дебар, Мат и Река.¹⁸

Во Елбасанскиот 3:

Елбасанска, Грамошска и Пекинска.¹⁹

§ 2. ГРАНИЦИ НА ВИЛАЕТОТ.

Битолскиот вилает се граничи: од северозапад со Скутарскиот вилает;²⁰ од север со Ипекскиот мутесарифлик; од североисток со Ускјупскиот вилает;²¹ од исток со Ускјупскиот и Солунскиот вилает; од југ со Селфицескиот санџак и Јанинскиот вилает; од запад со Јанинскиот и Скутарскиот вилает.

§ 3. ГРАДОВИ И НЕКОИ БРОЈКИ ЗА НАСЕЛБИТЕ И КУКИТЕ.

Во целиот вилает има (13) градови:

1. Битола²² (Монастир)

2. Прилеп

3. Кирчово

4. Крушево

5. Флорина

6. Охрид²³

¹³ Кичевска.

¹⁴ Леринска.

¹⁵ Костурска.

¹⁶ Денеска општина соседна на корчанската, граничи со Грција.

¹⁷ Село веднаш јужно од Охридското Езеро, близу Подградец.

¹⁸ „Горно-Дебра“, „Долно-Дебра“; област во средна Албанија; област во запад-на Македонија.

¹⁹ Областите Грамш и Пекин во средна Албанија.

²⁰ Шкодра, Скадар.

²¹ Турскиот облик за Скопје, редовно, затоа останува.

²² Редовно „Битолија“.

7. Џорџа (Корча)
8. Касторија
9. Клисуре²⁴
10. Дебар²⁵
11. Елбасан
12. Призрен
13. Тетово (Калканделъ)

(Подетален опис на градовите во посебен параграф.)

Што се однесува до бројот на населбите, познати се следните приближни бројки:

Во Битолскиот санџак населби	628
Во Џорџанскиот " "	418
Во Дебарскиот со исклучок на Мат и Река	89

За Битолскиот санџак бројот на населбите по казите се изразува вака:

кази	Бугари ²⁶	Власи	Турци	Мешани
Битолска	169	6	12	46
Прилепска	114	/	/	21
Кирчовска	87	/	/	16
Охридска	80	2	3	8
Флоринска	40	3	1	12
Вкупно:	490	11	16	103

Во 89-те населби на Дебарскиот христијански куќи има 3.141, а во самиот град 160.

Во сиот Дебарски санџак христијанските и муслиманските куќи заедно достигнуваат бројка од 23.000.

²³ „Охрида“.

²⁴ Влашко село помеѓу костурската и леринската област, и Влахоклисура.

²⁵ „Дебра“.

²⁶ Ваквата перцепција на Скрјабин за дел од населението на Македонија е одраз на современите идеолошки струења и соодветната номенклатура, па не би требало да е соблазнителна за никого, а најмалку за нас, коишто сосема професионално одолевме на искушението да извршиме „корекција“.

§ 4. ХАРАКТЕР НА РЕЛЈЕФОТ НА ВИЛАЕТОТ: ПЛАНИНИ, РАМНИНИ, ДОЛИНИ, ЕЗЕРА И РЕКИ.

Битолскиот вилает е катче од европска Турција кое се одликува со разнообразност на убавините и природните богатства. Величествените планини со прекрасни контури содржат во своите недра уште недопрени богати рудни наслаги. Голите каменести стени преминуваат во планини чии врвови се обрасени со шуми и лески, а нивните подножја се покриени со пркосно распространети лозја. Погледот се насладува де со остри стрмнини де со брзи потоци де со далечни хоризонти. Малите планински долини, кои како мравјалници вријат со живот, се појавуваат неочекувано по негостољубивите, молчаливи удолници. Бојата на оризот на ред со уште видливата во далечината на врвот на молчаливата елка. По час-два искачување се појавува друга слика. Тука низ рамнината е сосредоточено месното население. Чифлици, села, градови има во сите правци. Обработените ниви, зелените ливади, бавчите изгледаат како шари на мазен килим. Патот се извива како широка лента, која како да ита некаде низ просторот. Еден остар свијок и пак се стеснува. Планинскиот каменест дервен е непреоден и суров. Превалец по превалец го забавува движењето... Но, на последниот, изненадувањето на контрастите. Панорамата со сета раскош на природата брза да го награди надминувањето на пречките со погледот. Отпрвин во минијатура, а потоа се поблиску кон стварните димензии се распоредуваат игливости во месноста и контурите. Малите возвишенија покриени со зеленило постепено преминуваат во рамнини кои понекаде се густо обрасени. А во далечината се гледа езерото со необичните брегови со стрмни карпи. Погледот не може да го здогледа крајот... но и воодушевувањето е бескрајно.

Најголемата рамнина во вилаетот, Прилепско-битолската, се протега на растојание од 18 часа во должина и 5 часа во ширина. Таа е заштитена од исток со гребенот Кајмак-чалан, од југозапад со планинскиот венец на Перистерии. По неа ита реката Црна, која се влева во Вардар во близината на селото Росоман, во Ти-

квешка околија. Благодарејќи на таа река и многуте планински рекички, Прилепско-битолската рамнина има извонредно добри ливади.

Како продолжение на оваа рамнина се јавува Флоринската долина. Таа е премногу тесна и во ширина има не повеќе од $\frac{1}{2}$ час растојание. Но во должина таа се протега речиси $1\frac{1}{2}$ час и потоа преминува во планински проод што завршува на планината Писодер.²⁷

Сариголската рамнина, која лежи на југозапад од Островското Езеро, почнува речиси веднаш од Кирли-дервен²⁸ и го допира од југ езерото, протегајќи се речиси низ целиот Каљарски крај. Рамнината е долга 4 часа, а широка 2 часа. Ливадите на неа се многу оскудни и затоа голем дел од зимата добитокот во овие места го хранат со слама.

Деволската рамнина лежи меѓу Џорџа и Касторија по текот на реката Девол.²⁹ Нејзиното растојание од север кон југ е 4 часа, а од исток кон запад 7 часа. Забележителна е по плодородноста и големото производство на растителна храна.

Рамнината Корча се протега на југоисток од езерата Милики и Свирина (Савјани).³⁰ Таа претставува неправилен четириаголник опкружен со планини. Нејзиното растојание од север кон југ е околу $2\frac{1}{2}$ часа, а од исток кон запад околу 6 часа. Планините Борја³¹ ја ограничуваат од југ, на растојание од $1\frac{1}{2}$ час од градот Џорџа. На овие планини се наоѓаат урнатините на древните тврдини кои месното население ги нарекува „Генуески“ или „Венецијански“ (?).

²⁷ По леринското влашко планинско село.

²⁸ „Килит-дервент“, преминот од западна во средна Македонија, близу с. Бааница.

²⁹ „Дебољска“, „Дебољ“.

³⁰ Малик и Совјан, езерата се исушени.

³¹ Не треба да се поврзува со античкиот топоним бидејќи од изворите е јасно дека се работи за две различни планини, прилично оддалечени една од друга. Инаку Борје, Хелмес, Емборија, меѓу корчанско и костурско.

Малата Преспанска рамнина почнува од Преспанското Езеро и се протега речиси на 2 часа до градот Ресен.³² Нема добри ливади и не се одликува со особена плодородност.

Охридската рамнина, што се наоѓа на североисток од Охридското Езеро, на два часа растојание се доближува до градот Струга. Обработените полиња, градини, бавчи, лозја, богати пасишта и шуми по бреговите на езерото се квалитетите што ја одликуваат.

Кирчовската рамнина е по текот на р. Велика³³ и се одликува со плодородна почва. Одгледувањето на жито претставува главна дејност на месното население. Рамнината се протега од исток кон запад на растојание од 4 часа; нејзината ширина е незначителна.

На седум часа од Битола се наоѓа превалецот преку Кајмакчалан кон Карацова (Меглен); но патот по него е можен само во лето и тоа со поголем напор.

Друг превалец од ист вид се наоѓа на 8 часа од Битола меѓу Флорина и Касторија и оди низ високата планина Бобчар.³⁴ Откако новотрасираното паде ја заобиколи планината Бобчар, патната важност на овој превалец му се одзеде.

Близу Битола постои превалец преку Перистер за Преспанско Езеро, но прооден е само за пешаци.

Во воено-топографски однос внимание заслужуваат: Ѓават-дервен,³⁵ на Охридскиот пат, 4 часа оддалечен од Битола, и Дримскиот проод,³⁶ кој е 6 часа оддалечен од Охрид. Ѓават-дервен од двете страни е заштитен со стрмни и достапни карпи. Со заземањето на тој дервен се прекинува секаква комуникација помеѓу Битолската долина и средна Албанија.

³² Редовно „Пресбонска“, „Пресбонско“.

³³ Треска.

³⁴ Планината поскоро се нарекува „Неретска“, по с. Неред, но и Бапчор е на нејзините падини.

³⁵ „Ѓават-дервент“, преминот од битолскиот крај во Преспа кај с. Ѓавато.

³⁶ Редовно „Дрин“, „Дрински“.

И Дримскиот проод е исто така заграден со високи карпи и е непристапен поради својата должина и крајно неудобниот пат. По должината на сиот премин тече Црн Дрим,³⁷ со кого паралелно се протега тесна патека долга 6 часа. Токму таа патека го претставува единствениот пат за Дебар.

Езерата ѝ придаваат на природата на Битолскиот вилает особена убавина. По број тие се шест и расположени недалеку едно од друго. Најпознато по убавина и рибарство е Охридското Езеро; потоа следат езерата: Преспанско, Касториско, Вентрок,³⁸ Свирина (Савјани) и Малики. Водите на Охридското Езеро преку сливот на Дрим³⁹ со Црн Дрим се соединуваат со Адриатичко Море.⁴⁰ Водите на Малики и Свирина со реката Девол од една страна се влеваат во Касториското Езеро, а од друга страна, преку влевањето на Девол во р. Семени (Ержент)⁴¹ со Адриатичкото Море. Езерото Вентрок се јавува како продолжение на Преспанското Езеро, а порано веројатно било една целина.

Од реките, освен спомнатите Црна, Црн Дрим, Девол и Велика, би требало да се одбележат и Бистра (Сатиска),⁴² што се влева во Црн Дрим и р. Бистрица која извира на југ од вилаетот и се влева во Солунскиот Залив.⁴³ Сите овие реки во економски однос имаат големо значење во таа смисла што по должината на нивниот тек се простираат ливади и пасишта.

³⁷ „Черни Дрим“.

³⁸ Малото Преспанско Езеро.

³⁹ Бел.

⁴⁰ Редовно за Јадранско.

⁴¹ Река во западна Албанија, формирана од сливот на р. Осум и Девол.

⁴² Сатеска Река, извира од планините над Дебарца, се влева во Црн Дрим.

⁴³ „Салоникски“.

§ 5. **ВООБИЧАЕНИ НАЗИВИ НА НЕКОИ МЕСТА ВО ВИЛАЕТОТ, ДАДЕНИ ОД ЖИТЕЛИТЕ СПРОТИВНО НА АДМИНИСТРАТИВНИТЕ НАЗИВИ. ХАРАКТЕРИСТИЧНИ ЦРТИ НА ТИЕ МЕСТА.**

Административните називи на делови од вилаетот по сан-цаците толку малко ги одразуваат характерот и разнообразноста на тие делови што дури и самите администратори ги претпочитаат вообичаените називи што се создавале по историски пат, со еден збор определувајќи ја како самата месност така и народите што ја населувале. Такви се имињата: Долен Дебар, Горен Дебар, Дебарца,⁴⁴ Малесија,⁴⁵ Мат, Спат,⁴⁶ Морихово.⁴⁷

Долен Дебар ги опфаќа нахиите: Бујук и Кучук Богаз и Бољкоза.⁴⁸ Тука бројот на христијаните е многу мал: на 26.000 муслимани има само 2.000 христијани. Како муслиманите така и христијаните се од албанско потекло и зборуваат албански. На власта речиси никако не ѝ плаќаат даноци, а го избегнуваат и служењето на војска. Големи села нема и народот живее расфрлено во мали селца, коишто во поголем дел се населени со луѓе од истата фамилија. Такви села сами по себе или во заедница со други образуваат фисови, т. е. родови кои се управувани од фисови старешини. Тие фисови старешини имаат големо влијание и исклучуваат постоење на секаква друга власт во земјата. Ним им се обраќаат членовите на еден фис по сите прашања, семејни, имотни, граѓански и кривични, и тие претставуваат суд и ја водат расправата врз основа на некаков древен устен закон кој минувал од колено на колено, а му се припишува на албанскиот водач Георгиј Кастриот и е познат под името „Организационен закон на Скандер-беј“. Одделни семејства, а понекогаш и цели фисови че-

⁴⁴ „Дебрца“.

⁴⁵ „Малисија“, ридско-планински предел во западна Македонија, на планината Караорман.

⁴⁶ Шпати, област во средна Албанија, недалеку од Елбасан.

⁴⁷ Мариово.

⁴⁸ Турски топоними, „Голем(о) и Мал(о) Теснец/Грло“; Булкиз, во Албанија.

стопати се во меѓусебни непријателства заради обострана наследна крвна одмазда која трае понекогаш 100 и повеќе години.

Поради недостаток на средства за седентарен живот, голем број од дебраните одат на печалба во Константинопол, Салоники и други градови; некои, пак, заради условите или остануваат дома или се одметнуваат во разбојници. Долен Дебар е центар од кој во сите правци се упатуваат многубројни вооружени банди кои ги застрашуваат околните населби. Пленот, кој некогаш се по цели стада овци, по враќањето во Дебар се продава на отворено во градот. Заробените во селата пленици ги чуваат тука сè додека за нив не се даде откуп и без оглед на барањето од управата.

Албанските племиња на 3-те нахии од Долен Дебар и тие што припаѓаат делумно на Малесија пред околу 140 години ја исповедувале римокатоличката вера. Исламот тие го примиле само по надворешност од привремени интереси; во суштина како и порано претставуваат полудив народ кој е повеќе приврзан кон своето древно наследно право отколку кон било која религија. Никаков религиозен фанатизам, во смисла на муслимански, кај нив не се забележува, само некои од нив кои биле долго отсутни од својата татковина, попаѓајќи во турски служби или долго време живеелки во турски градови, малку повеќе ја зацврстиле мухамедовата вера. Во албанските села во Долен Дебар и Малесија напуштените католички храмови стојат недопрени, како да го очекуваат враќањето на католичките проповедници. Албанското население од Долен Дебар на запад се граничи со земјата на Мирдитите, населена со солидна маса на нивни истоплеменици од албанскиот народ, што говорат еден ист јазик со нив, а исповедуваат католичка вера. Со соседното муслиманско население во Кирчово, Калкандел, Ѓаково и Призрен, Албанците долнодебрани не само што не општат, туку дури често се наоѓаат во отворено непријателство; напротив, тие се постојано единствени со Мирдитите католици, со кои се поврзани со единството на јазикот, наравта, обичаите и истоветните имотни односи кон турската управа. Тоа општење со Мирдитите природно се одржува кај албанско-муслиманското население од Долен Дебар поради при-

родниот стремеж кон неодамна од нив оставениот, но незаборавениот католицизам. Долнодебраните добро сфатија каква корист можат да извлечат од опасното за турската управа нивно значење при стремењето кон христијанството, и токму зад неа тие толку години ги кријат своите самоволија.

Горен Дебар е составен од нахиите: Голо Брдо, Поле Дебарско, Мала Река, Жупа, Јама, Голема Река и Маврово.⁴⁹ Во сите овие нахии има до 40.000 муслимани и 21.000 христијани. Со исклучок на нахиите Голема Река и Маврово, во кои се зборува албански, во цел Горен Дебар како христијаните така и муслиманите се од исто потекло – словенско и во општа употреба е бугарскиот јазик, кој ги сочувал сите архаични форми на црковно-словенско наречје. Муслиманите од Горен Дебар, исто како и оние од Долен Дебар, се неодамна исламизирани, но пред 140 години тие не ја исповедувале римокатоличката, туку православната вера, која до ден-денес ја имаат христијаните. Населението во нахиите Голема Река и Маврово, и покрај тоа што е од албанско потекло, порано ја исповедувало православноста вера. Поради тоа муслиманите од Горен Дебар, кои малку го симпатизираат албанокатоличкиот народ, напротив, во наравта и обичаите наполно се поистоветуваат со месното христијанско православно население. Можеби меѓу албанското население од Горен Дебар муслиманскиот проселитизам успеал да всади подлабоки корени отколку во Долен Дебар, но и тука не може да се смета дека тој конечно се утврдил, бидејќи муслиманите не покажуваат ни најмали знаци на религиозен фанатизам. Православните празници ги празнуваат исто како христијаните. Муслиманската жена не се разликува од христијанската; таа оди со откриено лице. Христијанинот не е во понижена улога на победен кон победникот; тој трпи од разбојниците муслимани и животот му е во постојана опасност, но во односите со муслиманите, тој општи со нив како рамноправен. Тукашните муслимани знаат дека нивните предци

⁴⁹ Места од едната и другата страна на современата албанско-македонска граница.

од нужда ја смениле христијанската вера и цврсто веруваат дека порано или подоцна пак ќе бидат христијани. Муслиманската вера е лишена од општествени обреди и од црковни свечености кои ја прават православната вера претежно општествена, и токму затоа муслиманството во толку мала мера ги задоволува внатрешните побуди на словенската природа, којашто бара да го дели и доброто и злото и секаков впечаток на светот со светот. Откажувајќи се од верата, тукашните Словени муслимани не можеле да се откажат од својата нарав и природните побуди на својата словенска природа и затоа се чувствуваат како туѓинци во својата средина. Следствено на тоа, тие како да се свесни за своето морално уназадување. Нивните грабежи, насилства, нивното необуздано самоволие не е ништо друго, туку израз на инстинктивната злоба против судбинската положба што ги става во неприродни односи кон истородната средина што ги опкружува. Чинови на преминување во христијанството имало и порано. Пред 60 години во големото село Галичник имало околу 20 муслимански куќи кои преминале во христијанство по наговор на отецот порано панјанински епископ Парфентиј.⁵⁰ Сета нахија Буљкиза пред 45 години била готова да премине во католицизам, но во тоа била спречена со сурови дејства на Абди-паша. Горнодебраните во поголема или помала мера ги плаќаат даноците и војнички се покорни.

Дебарца претставува посебна нахија од 16 села населени претежно со христијани кои постојано се изложени на грабежите од разбојничките банди, коишто го избраа овој планински крај за постојана арена на своите подвизи. Дебарца влегува во состав на Охридската каза, но според типот и битовите особини на Словените кои ја населуваат, таа поскоро би требало да припадне на соседен Дебар.

Малесија, месност малку позната, близу гребенот Кафа-Мала, ја зафаќа средината на триаголникот кој со врвовите допи-

⁵⁰ Всушност полјански, со седиште во Дојран, насочен против унијатското кукушко движење. Се разбира, станува збор за Партениј Зографски.

ра до Дебар, Ѓаково и Леш.⁵¹ Населението е мешовито: муслиманско, православно и католичко; но всушност прашање е дали тие ја исповедуваат и ја разбираат било која вера. Латинскиот фратер тука е толку редок, колку и правослалниот свештеник и имамот. Во Малесија се сочувале со сета своја чистота првобитните нарави на албанскиот народ. Нејзините жители не плаќаат никакви даноци, никому не одбиваат покорност и се одликуваат со гостопримливост кон сите што ќе побараат засолниште, без оглед на вероисповедта и народноста на гостинот. Власта на управата тука е номинална. Понекогаш за Малесија велат дека е сета населена со Мирдители, но прашање е дали е тоа вистина.

Мат се совпаѓа со административното име на санџакот. Месноста е планинска, малку позната. Населението и по наравта и по обичаите личи на населението на Малесија.

Спат лежи на северозапад од Охридското Езеро и на североисток од Елбасан. Се состои од 22 села. Населението, и покрај тоа што пред 100 години го примило муслиманството, засекогаш ги сочувало христијанските обичаи и верувања и со христијаните секогаш се наоѓало во најблиски односи. Во 1883 година жителите на овие села го примиле христијанството и турската власт била принудена да го признае ова обратување како свршен чин.

Морихово се наоѓа на исток од Битола околу гребенот Кајмак-чалан, месност целосно покриена со гори, испресечена со мали долини. Мориховските шуми ги снабдуваат со граѓа не само Прилепската и Битолската каза, туку и Солун. Населението е исклучиво христијанско бугарско, кое поради недостаток на обработлива земја се наоѓа во бедна положба и е принудено во летото да оди на печалба. Голем број од мориховците работат полски работи во Битолската, Прилепската, Флоринската, дури и Воденската каза.

Колоња. Се наоѓа во југозападниот агол на Битолскиот вилает. Името на овој крај му се припишува уште од времето на латинската колонизација. Претставува посебна каза со такво име.

⁵¹ Љеш (Леж), град во северозападна Албанија.

Населението по потекло е чисто албанско, но по религија е мешавина на муслимани и православни христијани. Зборуваат само албански. Поради недостаток на добра земја, жителите на Колоња се сосема бедни и принудени да одат на печалба во други места во Битолскиот и Солунскиот вилает.

§ 6. БРОЈНОСТ НА НАСЕЛЕНИЕТО И НЕГОВИОТ СОСТАВ ВО ЕТНОГРАФСКИ И РЕЛИГИОЗЕН ОДНОС.

Според официјалните податоци, бројноста на населението во 3-те санцаци на вилаетот (Битолскиот, Џорџанскиот и Дебарскиот) изнесува 598.150 души од машки пол.

Бројноста по санцаците е следната:

Во Битолскиот	299.600
Во Џорџанскиот	140.200
Во Дебарскиот	158.350
Вкупно	598.150

Во етнографски однос:

Турци	52.000
Албанци	235.000
Бугари	255.000
Грци	12.000
Власи	29.000
Евреи	3.000
Цигани	6.950

Во тој однос по санцаци:

	Битолски	Џорџански	Дебарски
Албанци	33.000	70.000	136.000
Турци	45.000	7.000	/
Бугари	195.000	40.000	20.000
Грци	500	11.000	/
Власи	19.000	9.000	1.500
Евреи	2.000	1.200	/
Цигани	4.600	1.500	850

Во религиозен однос се издвојуваат:

муслимани	260.000
христијани	333.950
Евреи	3.700

Во религиозен однос по народности:

	муслимани	христијани
Турци	52.000	/
Албанци	201.000	38.000
Бугари	10.000	245.000
Грци	4.000	8.000
Власи	/	29.000
Цигани	3.000	3.950

Според религијата и народноста поодделно по санџаци:

Во Битолскиот:

	муслимани	христијани
Турци	45.000	/
Албанци	30.000	3.000
Бугари	/	195.000
Грци	/	500
Власи	/	19.000
Цигани	1.800	2.800

Во Џорџанскиот:

	муслимани	христијани
Турци	7.000	/
Албанци	45.000	25.000
Бугари	/	40.000
Грци	4.000	7.500
Власи	/	9.000
Цигани	600	900

Во Дебарскиот:

	муслимани	христијани
Турци	/	/
Албанци	126.000	10.000
Бугари	10.000	40.000
Грци	/	/
Власи	/	1.500
Цигани	600	250

§ 7. ХАРАКТЕРИСТИКИ НА НАРОДИТЕ: НИВНАТА МАТЕРИЈАЛНА И МОРАЛНА ПОЛОЖБА; НИВНИТЕ СТРЕМЕЖИ; НИВНАТА НАСТРОЕНОСТ КОН РУСИЈА И ДРУГИ ДРЖАВИ.

Албанците како нескротлив народ соединуваат во себе крајно спротивни квалитети и недостатоци. Притоа, како последица на разни историски потекла и религии што ги исповедуваа, на разни услови на живот и месности што ги населуваа и конечно поради влијанија на различни соседни народи, денешните Албанци немаат општи карактеристики. Со исклучок на Албанците од Кирчовската околија, кои се одликуваат со муслимански фанатизам, единственото што ги соединува сите останати Албанци муслимани заедно, тоа е што кај некои од нив постои јавна, а кај други инстинктивна склоност кон христијанството. Албанците го примија муслиманството од лична корист и без оглед на речиси двовековното потчинување на исламот, до денес не можат да се одделат од христијанските верувања. Гризењето на грешната совест предизвика кај нив сверски однос кон соседните христијани, како спротивставување на својот грев што постојано им бодеше очи, но против идеите на христијанството Албанците никогаш не дејствуваа. Во било кои надворешни војни на Турција против христијаните Албанците не земаа активно учество и сите нивни дејства во соодветните случаи се ограничуваа на грабеж и измачување на мирното месно христијанско население, кое им даваше повод да ја излеат својата завидлива злоба на тие што ги преживуваа вековните прогони за верата и истовремено да се отргнат од воената служба во регуларната војска. Турската управа, која постојаните мечти секогаш ги сосредоточуваше на измачување и уништување на христијанскиот елемент, на секаков начин го заоструваше беснеењето на Албанците и притоа не се воздржуваше дури ни заради нивното измислено муслиманство. Таа осознаваше дека нема опасност од тие кои не умееја да го сочуваат својот душевен мир и способни се да ги напаѓаат само невооружените. Многупати имаше случаи што ја потврдуваа основа-

носта на таквото сознание. Ниедно од таканаречените албански востанија немаше сериозно значење. Родени преку со фалбацизмот развиената попустливост на турската управа во однос на лошите инстинкти на Албанците и со флертувањето на странските пропаганди, тие востанија немаа карактер на борба за независност, туку беа бунтови со сосема привремена корист. Тие секогаш завршуваа без крвопролевање и при првиот налет на енергични дејства на турските сили. Релјефот на самата Албанија и тешкиот пристап на војската кон неа им ги даваше сите шанси за успешна борба и добивање на независност, доколку Албанците би имале смелост тоа да го посакаат. Таквиот начин на дејствување во политичкиот живот и во судирите со соседните христијани, со мал исклучок беше општа црта за сите Албанци муслимани и го определува тукуречи нивниот внатрешниот живот. Во внатрешниот живот, т. е. дома и во меѓусебните односи, карактеристично е тоа што Албанците од Битолскиот вилает се одделуваат по племињата на кои припаѓаат и месноста што ја населуваат. Гегите го зафаќаат сиот Дебарски санџак – крај малку плодороден и премалку пристапен за жителите од околните санџаци. Заради тоа патријархалната нарав е сочувана кај нив со поголема чистота отколку кај другите. Почитта кон постарите, моралната строгост во семејниот живот, гостопримството, светоста на дадениот збор (беса), чесноста, трудољубивоста, воздржаноста, почитта кон жената – тоа се нивните квалитети, кои при соодветната слабост меѓу дебарските муслимани ветуваат можност во иднина да се присоединат кон европската култура. Во голема мера познатите разбојништва на дебраните претставуваат во сегашноста реално камшик за сето околno население. Но и да не е самиот поим на разбојништво во случајот на дебритите⁵² поврзан со поимот за престап благодарение на дивниот изглед, сепак би било крајно погрешно да се припише разбојништвото на општата наклоност на сиот народ. Исклучувајќи го поголемиот дел од беговите, кај кои се развиле лоши инстинкти заради специфичните

⁵² Sic!

услови и кои секогаш се спремни на ограбување, фактички со разбојништво се занимаваат само жителите на Долен Дебар и дебарска Малесија, краевите крајно неплодородни и без никакви можности да ги нахранат жителите, што се дури полуизгладнети. Меѓу жителите на Мат, Горен Дебар и Елбасан разбојниците претставуваат редок исклучок. Немајќи никакви особени симпатии кон Турците, Гегите сепак нив ги претпочитаат во однос на Црногорците, Србите и Грците, коишто тие ги мразат бескрајно. Помислата за можноста некогаш да паднат под власта на овие мали држави за нив претставува кошмар. Сите нивни политички мечти се сведуваат на желбата да ѝ се потчинат на некоја голема европска држава, а во краен случај и на самата Турција.

Изолираноста на Дебарскиот санџак и отсуството на туѓ елемент внатре во земјата, кој би работел за задоволување на нивните насушни потреби, создаде меѓу Гегите слој на трговци, занаетчији, земјоделци и сточари. Тоа не е случај со Тоските, кои го населуваат Џорџанскиот санџак. Другите народности и христијанскиот елемент кои живеат во санџакот меѓу Албанците муслимани им дадоа повод на последниве да живеат со работата и средствата на првите. Поддржувани во тоа од турската управа, Тоските ги изгубија своите првобитни особини и стигнаа до крајна деморализација. Од квалитетите тие го сочуваа само гостопримството, додека нивните недостатоци не може да се пребројат. Мрзливост, лажливост, разбојништво, крадливост, измамништво, пијанство, разврат, фалбаџиство – тоа се главните пороци кои варираат во секој случај сообразно со особените услови. Пред Руско-турската војна материјалната положба на Тоските беше уште сјајна, но штом турската влада престана да ги најмува Албанците за погранични стражари, бедата кај Тоските почна да се развива не по денови, а по часови. Ненавикнати на земјоделство, не занимавајќи се со трговија ни занаетчиство ни сточарство, со наклоност кон раскошен живот, Тоските наеднаш попаднаа во крајна беда. Разбојништвото се наложи како единствен излез од тешката положба и тие секоја година му доставуваат значителен контингент. Држејќи се до муслиманството само за зала-

жување на турската управа, Тоските во секојдневниот живот во ништо не се одделуваа од месните христијани. Тие дури се асимилираа со христијаните во обичаите, јазикот (поголем дел од нив зборува само грчки), и не ги кријат од нив ни жените ни ќерките. За жал, користејќи ја својата привилегирана положба, тие не се заразија од христијаните со љубовта кон трудот и наоѓајќи се сега во економска криза, тие не се зафатија со никакви ресурси за да се ослободат од својата беда.

При секогаш подобриот живот на грчкото население, напдно беше јасно тежнеењето на Тоските кон Грција. Но од времето на присоединувањето на Тесалија кон последната, емиграцијата од којашто на елементи туѓи на грчкиот го докажа својството на Грците да се ползуваат со придобивките на својата положба во еднаква степен со умеењето да се понижуваат во ропство, се олади пепелта на тоа тежнеење сосема. Не зборувајќи за емиграцијата на муслиманите, можеби заради религиозните убедувања, напуштањето на земјата од Евреите, што толку настојуваа при сите услови и во сите држави, конечно ги убеди Тоските во неостварливоста на нивните надежи кон Грција. Присоединувањето кон Италија или Австрија ним им стана тековна политичка мечта и таквата пропаганда би имала меѓу нив брз успех.

Во однос на Русија, како Гегите, така и Тоските чувствуваат длабока почит и веруваат во нејзината сила и моќност што сигурно еден ден ќе ја урне Турската Империја.

Бугарите, со исклучок на градските жители, го сочинуваат земјоделскиот елемент на населението во вилаетот и се одликуваат со крајна трудољубивост. Бидејќи се постојано угнетувани и измачувани во сите домени на животот, тие западнаа во многу пороци. Недостаток на гостопримство, лукавство во самоодржувањето (егоизам), деморализација во семејниот живот, значителен процент на јавен разврат на бугарските жени – тоа се несимпатични црти кои остро паѓаат в очи. Но отфрлајќи ги овие пороци, добиени од околностите и што треба да се искоренат, и при подобри услови со подигнување на нивото на образование кај народот, бугарското селско население, истрошено од страдање и

зацврстено во работа, предизвикува кон себе длабоки симпатии како кон народ што има неограничена животна сила и со тоа е наполно способен за создавање на цврст политички организам. И при бесконечни пречки што се среќаваат кај селското бугарско население во прилог на неговата работа, тоа сепак успеа да извојува релативно голема благосостојба и задоволство во споредба со селаните од другите народности, чијшто најдобар покровител беше судбината.

За жал, тоа истото не може да се каже за градското население. Немајќи ја душевната сила на своите собраќа селани, граѓаните природно ги надминуваат нив во недостатоци, коишто се одразуваат во нивните морални и материјални односи. Бугарските занаетчии при сета трудољубивост назадуваат зад занаетчиите од другите народности, бидејќи немаат наклоност за усовршување. Бугарските трговци, со исклучок на прилепските и флоринските, се без енергија, претприемчивост и иницијатива, и се одликуваат со недостаток на способност за трговски зделки и со неподвижност. Бугарските капиталисти и богати земјопоседници, што се во мал број, живеат во постојан и често неоправдан страв за својот живот и богатство, ги кријат своите капитали и не управуваат лично со своите чифлици. Тие се задоволуваат со случајни добивки, без ризик и со одлагање пара по пара преку штедење од своите доходи. Поради тоа нивните капитали не се умножуваат, а само растат со текот на времето, овозможувајќи им на своите сопственици не животна наслада, туку само наслада од постепеното полнење на паричните каси. Соодветно на капиталот во бугарското општество нема животна задоволство. Чувството на патриотизам кај таквите капиталисти е сосема малку развиено и воопшто не се дарежливи кон народното дело. Поради тоа не може да се каже ништо за нивните политички погледи. Што се однесува до таквите погледи на простото и селско бугарско население, таквото расположение кон Русија ги води со политички мисли и мечти и тие ги посакуваат своето ослободување и својата иднина само од Русија.

Власите во Битолскиот вилает не се земјоделски народ. Надарени со практичен ум, подвижност, вештина и итрина, тешката работа на земјоделците, кои сета надеж за својата благосостојба ја полагаат во трпеливо очекуваното плодородие, ним не им е својствена.

Трговијата, стопанството и занаетите се нивната преокупација. Но и во тие дејности тие остро се одделуваат од другите народности на Турција, избирајќи ги од спомнатите занимања само оние што или не ги преоптоваруваат со труд или се најпрофитабилни. Освен тоа, имајќи голема енергија и стремеж кон образованието, тие не се задоволуваат со месните добивки, туку ги бараат сами не воздржувајќи се заради растојанието и не плашејќи се од неизвесноста на новите земји. Влашките златари, кои во поголемиот број потекнуваат од селата на Битолскиот санџак, познати се со своите филигрански ракотворби и имаат свои работилници не само во градови од вилаетот и низ цела Турција, туку дури и во Европа. Најдобрите шивачи и чевлари во Турција се Власи. Голем број на стада овци и кози од Битолскиот вилает се преселуваат зиме на далечни зимски пасишта заедно со своите газди Власи, коишто ги оставаат своите села и куќи по неколку месеци во годината.

Влашките кирации, кои се во постојано движење од место во место, го презедоа овој вносен и лесен труд речиси исклучиво во свои раце. Анџиите по големите патишта и во големите градови исто така се Власи, наоѓајќи си во најподвижниот сроден елемент подобра поддршка одошто анџиите од другите помалку подвижни народности. Најбогатите купувачи на вилаетот, чии капитални би имале тежишно значење дури и во Европа, пак се од редовите на Власите. Тие се здобија со богатства не со ситна локална безризична работа, туку во далечни туѓи краишта (особено во Египет). Наоѓајќи се секогаш надвор од домот и движејќи се среде туѓи, често недоверливи луѓе, Власите ја изгубија особината на гостопримство и нивниот семеен живот изгуби многу во смисла на моралната чистота. Некои, пак, од нив се губат во разврат и водат до старост еден вид живот кој не е за пофалба. Кол-

ку се ближат до смртниот час, со здобиеното богатство и со грижа на совеста често се свртуваат во еден вид на страв. Во такви моменти тие привремено се ослободуваат од скржавоста здобиена во постојаниот нагон за богатење и за спас на душата прават богати жртви на разни добротворни установи.

Поголем дел од грчките школи и цркви им се должници за своето постоење единствено на таквите грешници, чии портрети се истакнуваат при разни свечени богослужби напоредно со иконите на светителите.

Патриотизмот на Власите подложен е на големо сомнение. Разбудувањето на нивниот национален дух, што толку го бара романската пропаганда, бавно се спроведува и не без материјални пресметки од страна на обратените. Од старо време Власите се погрчиле за да бидат под заштита на најпривилегираната христијанска народност во Турција и тие ќе останат гркофили сè додека грчките митрополити играат првенствена улога кај турските власти. Со исклучок на неколку семејства, кои Грците успеале сосема да ги погрчат, поголемиот дел од влашкото население е подготвено да ѝ припадне на било која држава, само да се ослободи од турското иго. Во однос на Русија, во народот уште се наоѓа вистинско расположение, но погрчените ја мразат не помалку од Грците.

Забелешка. Заслужува да се одбележи чистотата во влашките куќи и чистотата на Власите во горната и долната облека. На исток тоа е голема реткост.

Грци. Зборувајќи за Грците, тешко е да се заобиколи нивната споредба со Евреите и да не им се даде предност во нивната општа наклоност и способност за лесна заработувачка. Итрината, проникливоста, несовесноста, лажливоста кои им се припишуваат на Евреите, кај Грците се дополнуваат со уште поизразени таланти. Ако Евреинот за материјална корист нема ни сожалување ни сочувство кон иноверецот, тогаш Гркот заради такви печалби не ќе го поштеди ни татка си ни брата си ни сина си. Непростлива е од аспект на човечкото достоинство нивната ропска прилагодливост кон слабостите на господарите и фалењето со тие по-

роци – тоа се средствата со кои Грците го достигнаа водечкото значење меѓу другите христијански народности во Турција, без оглед на нивното значително малцинство. Прекумерното славење на нивните знаменити предци од Европејците, толку далечни по моралната и физичката форма од своите потомци, освен фалбаџиството, кај нив разви нетрпеливост кон сè што не е грчко и ги оттргна од патот на разумниот прогрес. Наместо да се здобиваат со реални сознанија, Грците ги изучуваат класиците; наместо да развиваат работни навики, тие се занимаваат со истражувања на своите историски и случајни права на бесплатни придобивки. Со еден збор, ако сега тие уште благоденствуваат, тоа благоденствие е ненормално, привремено и создадено само со развитокот на условите на политичкиот живот во Турција. Незначителен е бројот на Грците кои се занимаваат со земјоделие и споредбено помалата благосостојба на последните, при поголемо покровителство, ја докажува неспособноста на Грците за работа. Работата во рацете на Гркот не легнува, и ако тој не успее со трговија, тогаш се оддава на разбојништво. Грк земјоделец станува само оној кој недоволно го осознал високото потекло на својата народност. Токму затоа меѓу нив се сретнуваат уште понекои кои ја сочувале признателноста кон Русија, додека кај останатите Грци живее длабока омраза не само кон Русија, но и кон сè што ги потсетува на неа. Омразата особено почна да се изразува после Руско-турската војна, бидејќи Русија според Грците ги отфрли нивните свештени права за оформување на нивната татковина. За жал, и меѓу Грците земјоделци се губат високите чувства кон Русија, секојдневно со пропагандата на грчката интелигенција, и ние мораме да ги слушаме изразите на нивните симпатии сè поретко и поретко.

Прославениот грчки патриотизам се сведува единствено на вкоренетите пороци кај Грците: фалењето поврзано со нивните предци, дрскоста и нетрпеливоста. Тие пороци се вкоренија во толкава мера кај нив што тие заради нив жртвуваат дури и материјална корист. За задоволување на своите пороци Грците не из-

бираат средства, нека е тоа злосторство, убиство – сето воопшто кај нив се оправдува со целта.

Евреи. Крајно ограничениот број на Евреи во Битолскиот вилает не одговара на видот на еврејско население во другите земји и пристанишните градови, каде што Евреите сочинуваат класа на експлоататори на другите народи и ја држат ако не целата трговија, тогаш поголем дел од неа во свои раце. Можеби способноста кон тргување на Власите и доминацијата на грчката брзина и проникливост заедно силно се одразија на талмудските учења за трговската совест; но фактот е тој, дека битолските Евреи, без оглед на своето вообичаено орудие, лаги, измами и итрости, во трговијата играат сосема незначителна улога и поголемиот дел од нив се занимава или со занаети или со рачни изработки, со труд прехранувајќи ги своите крехки тела. Крајно фанатични во своите религиозни верувања, тие строго се придржуваат кон своите обреди и не пројавуваат наклоност кон образованието. Надворешниот свет за нив не постои: немаат никакви политички погледи и сите нивни желби се насочени кон продолжување на владеењето на Турците.

Турци. Турското население по својот морален состав се дели на две категории: на една страна се беговите и чиновниците, а на друга трговците, занаетчиите и селаните.

Беговите и чиновниците, со сосема мал исклучок, се жива рана за сето христијанско население. При краен фанатизам, тие ги соединуваат во себе сите пороци, од кои особено се очигледни мрзливоста, алчноста и, спротивно на учењето на Коранот, пијанството. Поголем дел од нив води раскошен живот над своите материјални можности, поради што едни од нив се насочуваат кон насилство, а други кон корупција. Двете групи извонредно сложно живеат и си помагаат една на друга во добивање на незаконски извори за развратен живот.

Трговците, занаетчиите и селаните се народ доста чесен, трудољубив, штедлив и скроман. Освен тоа, селаните, при сета тврдост во муслиманството, се одликуваат со голема толеранција

кон другите религиозни верувања и не ги гонат христијаните како што прават другите муслимани.

Политичките погледи на сите Турци се изразени, разбирливо, во желбата за зачувување на целостта на Турската Империја. Но очигледноста на слабостите на турската управа и последните територијални загуби ги убедија во неостварливоста на таквата желба. Навикнато на беспопштедната судбина, турското население нема никогаш да се помири со мислата за потчинување под Грците или Бугарите. Најдобрите и најнаклонетите кон христијаните Турци веднаш би емигрирале од земјата кога би потпаднале под тие народности. Причината за тој факт е толку природна, што невозможно е да се одвратат со некакво убедување. Низ вековите Грците и Бугарите доколку се користеле со благонаклоноста на било кој Турчин, тоа било од милост, како отстапки од своите добри побуди и добро срце, бидејќи сепак Турците се чувствувале како господари кои се во можност да го уништат својот роб ако посакаат. Како би можел да ја прифати понижувачката улога на својот поранешен роб, што сега одеднаш е негов господар?!

Но не може да не се зажали за емиграцијата на селското турско население при преврат во корист на месните христијани. Тоа население, кое веќе ја докажа можноста за заедничко живеење со христијанското население, има толкави квалитети, што ја претставува вистинската економска сила на земјата. Ова се докажа најдобро при присоединувањето на Тесалија кон Грција. Сега, по емиграцијата на турското население, положбата на присоединетата кон Грција провинција стана толку бедна, што не може да се предвиди за неа ништо добро ни за далечната иднина.

Сосема е поинаков ставот на Турците за потчинување кон моќна држава. Иако не престанаа со непријателствата кон Европејците заради принципите на својата држава и религија, тие инстинктивно не престанаа да го ценат нивното образование и сила, така што потчинувањето под нив не би било толку понижувачко како потчинувањето на слабоста одбрана од моќна рака. Треба да се одбележи дека меѓу турските селани има особено

силни симпатии кон Русија. Откако престојувале кај нас во пленство, турските војници ја разнесуваа славата на нашето гостопримство по родните куќи и предизвикуваа во домаќинствата чувства на искрена признателност и расположение кон нас.

Циганите според религиозните верувања се делат на муслимани и христијани.

Муслиманите, порано населени, се занимаваат или со ковење или со трговија со коњи. Христијаните Цигани, со исклучок на незначителен дел, живеат постојано во градовите и се занимаваат со пренесување на товари или со спроведување и чистење на каналите, и во поголем дел живеат како номади, снабдувајќи ја земјата со свои ракотворби кошници, решета, и во најголем дел се бедни.

Номадите поразуваат со својот парталав изглед и нечистотија. Како и насекаде, тие имаат колку за живот и живеат во шатори надвор од градот, а зимата ја поминуваат во потопли краишта.

Единствени музиканти во вилаетот се христијанските Цигани кѐманџии.⁵³

§ 8. ЗАЕМНИ ОДНОСИ НА НАРОДИТЕ; ОДНОСИ НА МУСЛИМАНИТЕ КОН ХРИСТИЈАНИТЕ; МУСЛИМАНСКА СЕКТА. ЗАЕМНИ ОДНОСИ МЕЃУ ПРАВОСЛАВНИТЕ СЛЕДБЕНИЦИ НА ПАТРИЈАРШИЈАТА И ПРАВОСЛАВНИТЕ СЛЕДБЕНИЦИ НА ЕГЗАРХИЈАТА. ГРЧКА ПРОПАГАНДА И АКЦИИ НА ГРЧКИТЕ МИТРОПОЛИТИ. ЦРКОВНО ПРАШАЊЕ; НЕГОВО ВИСТИНСКО ЗНАЧЕЊЕ, ПОЛОЖБА И МОЖНОСТ ЗА НЕГОВО РЕШАВАЊЕ. РОМАНСКА ПРОПАГАНДА. КАТОЛИЧКА И ПРОТЕСТАНТСКА ПРОПАГАНДА. ЕВРЕИ.

Заемните односи на народите се определуваат пред сè со превласта на муслиманството како државна религија. Како по-

⁵³ Свирачи на жичени инструменти.

следица на учењето на Коранот за правоверните, сите народи кои не се муслимани се наоѓаат во ропска положба во однос на муслиманите. Повеќе или помалку добрите односи на селското муслиманско население кон христијаните, наспроти жестокоста на беговите и турските чиновници, не ја менуваат смислата на тие односи. Селанецот муслиман е добар само од снисходливост и благоволение, при потполно сознание за својата надмоќ.

Муслиманската секта *бекташи* е толку распространета меѓу Албанците, што во однос кон сегашните муслимани претставува степен на нивното високо правоверие; но во исто време таа степен во срцето на вистинскиот верник се смета за сè уште многу ниска, а некои од најфанатичните се однесуваат кон следбениците на бекташите со потполн презир. Сектата на бекташите е исто што и протестантството кај католиците. Спротивно на строгото учење на Коранот, таа дозволува пиење вино, жените не носат фереџе и други слободи кои сосем не се во согласност со исламот и кои значително ги зближуваат секташите со христијанските обичаи. Распространувањето на таквата секта меѓу Албанците, а не вистинското муслиманство, служи како нов доказ за инстинктивното постоење на христијанскиот дух кај нив.

Осврнувајќи се на заемните односи на христијанските народности, неопходно е да се поделат на односи меѓу народите воопшто и на односи меѓу разнородните интелигенции поодделно.

Простиот, необразован народ, без оглед на разното национално потекло и на признавањето на едните на Патријаршијата и на другите на Егзархијата, е братски сврзан со христијанската вера и обичаи и во него нема видливо непријателство.

Во класата на вишата интелигенција, која е поделена на следбеници на Патријаршијата и Егзархијата, постои злоба и омраза меѓу нив и, без оглед на заедничката исповед на христијанството, нема никакви допирни точки меѓу нив.

Глаткоста на народните односи и бездната среде интелигенциите се обете нормални појави, само со таа разлика што постепено непријателството на последните мора по силата на природниот тек да ги расипе и односите на првите.

Простиот народ, живеејќи заедно и страдајќи од општиот непријател – муслиманот, во овие страдања се побратимил. Селанецот Бугарин, иако е во непријателство со грчкиот клир и грчката интелигенција, тоа не е затоа што неговиот сосед селанец Влав или Грк би го сметал него за туѓинец, но само заради угнетувањето и алчноста на грчкиот клир и грчката интелигенција, што непрестано го наведуваат Бугаринот на убедување за неговото различно потекло со тој клир и интелигенција. Досега Бугаринот го мрази само овој клир и интелигенција, но со поголемото национално освестување неговата омраза ќе мине и врз сиот грчки народ. Исто така не постои антагонизам во народот и меѓу приврзаниците на Патријаршијата и Егзархијата. Разликата во црковната потчинетост е предизвикана од вишите класи и други околности коишто не произлегуваат од народот, но предизвика и последици туѓи на однесувањето на народот. Селанецот Бугарин, следбеник на Егзархијата, се однесува еднакво дружељубиво и кон селанецот сонародник и кон селаните од другите националности – следбеници на Патријаршијата. Дружељубивоста на селанецот Бугарин е дотолку поразбирлива, што Бугаринот под Патријаршијата, по интимно убедување на сиот бугарски народ, се јавува како аномалија, привремено, принудно по силата и настојувањето на грчката пропаганда.

Таа пропаганда, иако се води во вид на поддржување на истомислениците меѓу православните, во суштина нема никаков црковен карактер и ги користи свештените принципи само за политички цели.

Претензијата на Грците кон Македонија, која се судри со идеите што се наоѓаат во основата на сегашните и идните меѓународни придобивки, идеите на правдата и справедливоста, ги предизвика претендентите со неопходноста за подготвување докази за своите права на земјата сообразно со таа идеја. Но при сè што фактичката положба во Македонија, т. е. мнозинството на бугарското население и ништожното малцинство на грчкото население, стои во крајна противречност на правдата и справедливоста на грчките претензии, затоа грчките политичари и ја из-

мислија комбинацијата достојна на современата им справедливост и основана на остроумни фалсификати. Погрчувањето на Бугарите и Власите, колку и да чини, и нивното претставување на целиот свет за прави Грци, тоа е единствената цел тука на елинската пропаганда. Политиката на Макијавели бледнее пред акциите на последната. Поткупувања, клевети, убиства, тоа се вообичаени средства дури и во рацете на вдахновените грчки прелати. Силогосите⁵⁴ не жалат пари за здобивање со наклоноста на месните власти, а месните митрополити со нечесни заговори ги предаваат православните христијани на муслиманското насилство. Затворите се полни со несреќници, коишто се виновни само заради тоа што сакаа да останат Бугари и затоа што не сакаа да им ја бакнуваат окрвавената рака на своите собаќа.

Но, ако за Грците црковното прашање е прашање кое има исклучиво политички карактер, тогаш за Бугарите е пред сè прашање на борба за опстанок, борба којашто во својата основа ги има насушните потреби на бугарското население што го обусловуваат целиот нивен бит во Турција.

За добивање на суд и правда во своите прекршочни парници, овозможени по силата на опстојувањето на алчноста на пониските турски чиновници, на бугарите им е нужен покровител кој по својата положба би имал можност и право да ги заштитува пред вишите турски власти.

Нема сомнеж дека во Турција таков покровител може да биде само високо духовно лице.

Грчкиот митрополит, како пропагатор на елинизмот, стои само на страната на таа пропаганда. За него не е доволно Бугарите да го признаваат како свој духовен пастир. Тој бара да ја забораваат својата народност, својот роден јазик. Во чисто бугарски села, каде нема ни еден кој би зборувал грчки, митрополитот не само што не дозволуваше црковната служба да се изведува на словенски, но и во школите дозволуваше да се предава само на грчки.

⁵⁴ Здруженија.

Будењето на националноста се изведува многу тешко, но штом таа се разбуди, нејзиниот стремеж е невозможно да се запре.

Мечтата да се купи во сегашноста будење на националната свест кај Бугарите по цената на заштитата на нивната материјална благосостојба значи да се мечтае за невозможното. Како очигледен доказ на тоа служат секојдневните отпаѓања од Патријаршијата. Три четвртини од населението во Битолскиот вилает веќе се потчини на Егзархијата и останатата четвртина чека погоден момент за тоа.

Толку саканото помирување на црквите, ако е воопшто достижно, може да се спроведе само одозгора, т. е. меѓу претставниците на црквите, но никакво помирување не е возможно меѓу Бугарите и грчкиот клир.

Бугарите засекогаш ја изгубија вербата во грчките митрополити и со нив никогаш не се помируваат. Многупати во тешки моменти, за да го зачуваат своето стадо, тие митрополити им ветуваа на Бугарите служба на црковнословенски јазик и своето покровителство на бугарското школско обучување. Меѓутоа, штом ситуацијата ќе се смирише и митрополитите ќе го добиеја своето барање пред турските власти, пак почнуваа со нова сила прогонувања во таа паства на сè што е бугарско и бугарските учители во школите пак беа заменувани со грчки. И вторичниот протест потем на тоа население се објаснуваше од страна на митрополитите пред управата како бунт и Бугарите страдаа уште повеќе за својата лековерност.

Во точката 10, при пребројувањето на селата во Битолскиот вилает кои се потчинети на Патријаршијата и Егзархијата, се гледа непотребноста на грчката епархија во некои места на вилаетот и реалната неопходност од бугарските митрополити. Само така е можно во сегашноста решавањето на црквоното прашање. Секаква мера е целесобразна дотолку, доколку одговара на вис-тинските потреби и прогресивниот тек на животот. Да им се наметнуваат со сила грчки митрополити на Бугарите би значело да

се подложи народот на непотребни страдања и без секаква полза да се борат со нешто што порано или подоцна ќе се оствари.

За појавата на грчките банди во Битолскиот вилает не малку придонесе исто така и романската пропаганда. Романските пропагатори и училишта ја извршуваа својата задача со голема енергичност и ги раздвоија силите на грчката пропаганда во борба против националното буђење на веќе два народа. За жал, силниот стремеж кон материјална полза на влашкото население и неговата духовна деморализација се јавуваат како големи пречки на романската пропаганда, бидејќи особено поимотните Власи остануваат гркофили сè дотогаш, додека грчките митрополити имаат влијание кај месните власти.

На гордоста на православното население е нужно да се припише целосниот неуспех тука на католичката пропаганда. Лазариското братство постои тука од 1857 година, не еднаш поддржувано во текот на тоа време од француската управа, но не успеа досега да привлече во католицизам ни еден од православните, освен четири ерменски семејства дојденци, коишто го примија католицизмот заради тоа што грчкиот митрополит одби да им изврши венчавање по православен обред.

Сега лазариското братство брои сè на сè двајца фратри, кои се занимаваат со настава на француски јазик во своето училиште.

Протестантската пропаганда е идеално платонска. Целата активност на мисионерите во оваа пропаганда се ограничува на растурање на книги од Светото писмо, на проповед и на христијанско воспитување на дечиња кои го посетуваат училиштето. Овие мисионери не ги присилуваат на своите верувања како што прават другите пропагатори, туку само посакуваат обратување по убедување. Затоа имаа и значителни успеси. Повеќе од 50 луѓе се обратени и ги посетуваат во Битола нивните неделни беседи.

Евреите, исклучувајќи ги трговските работи, не општат со христијаните. Тие цврсто се држат за својата религија и сметаат дека сè што го допрел христијанинот е нечисто. Од своја страна христијаните им возвраќаат со презир.

**§ 9. НИВО НА ОБРАЗОВАНИЕ НА НАСЕЛЕНИЕТО.
ХАРАКТЕРИСТИКА НА ПОСТОЕЧКИТЕ УЧИЛИШТА.
УЧИЛИШТА ПОДДРЖУВАНИ ОД ВАКАФИТЕ, МЕСНИ-
ТЕ ЕЛЕМЕНТИ, СИЛОГОСИТЕ И ДРУГИТЕ ДРЖАВИ.
СПИСОК НА УЧИЛИШТА ВО ГРАДОВИТЕ И НЕКОИ
НАСЕЛБИ, СО ОЗНАЧУВАЊЕ НА БРОЈОТ НА ПРЕДА-
ВАЧИТЕ И УЧЕНИЦИТЕ.**

Образование во европска смисла на зборот среде народнос-
тите што го населуваат вилаетот не постои. Очигледно е дека
причина за тоа е тешкото минато. Таканаречената месна интели-
генција, која се наоѓа на чело на сите пропаганди и народни пре-
вривања, го носи името интелигенција само затоа што отскокну-
ва од народните маси или со својата ученост или со својата мате-
ријална независност. Со сосема мал исклучок, дури и лекарите во
поголем дел се емпирици коишто површно ги поминале меди-
цинските науки.

Исто така е точно, имајќи го предвид сегашното поколение,
дека не може да се зборува и за народно образование. Писмено-
ста кај народот не е позната, а својата религија ја разбира како
завет што го примил од прародителите и не ја разбира одлучно
нејзината вистинска смисла.

Во други услови живее новото поколение. Правото на гра-
ѓанство, признато на христијаните во Турција по последната вој-
на, објави можност за планирање на народно образование. И ду-
хот кој се роди во народностите и, напоредно со него, конкурен-
цијата на религиозните и политичките пропаганди станаа причи-
на за реализирање на тие зафати во широки размери. Восхитува-
чки е бројот на училиштата во Битолскиот вилает, особено во тие
краишта каде што делумно се судруваат спомнатите пропаганди.

За жал, во однос на иднината на сегашната младина, таа
маса на школи се оформени само со совршено политичка цел и
лишени се од воспитното значење кое би требало да биде основа
на секое народно образование.

Во основните школи од сите националности, заради потреба од повеќе учители за помала плата, меѓу учителите од секоја популација не работат само полуписмени учители, туку и такви што слабо ја познаваат религијата и моралните принципи, коишто се главно посакувани за распространување во народот кој е деморализиран од муслиманското иго и помрачен во однос на религиозните верувања.

Во класните училишта (гимназии), при подобар состав на наставниците, други незгоди го попречуваат растот на добар плод во образованието. Неправилните односи меѓу општинските власти и предавачите, недоволната почит на учениците кон училиштата, што е последица на лошото основно образование, површното поминување на науките заради недостаток на учебни помагала – сето тоа лошо се одразува на умствениот и моралниот строеж на младината во подем. Иако недоучени, таа младина веќе се смета себеси за високообразована и ја прифаќа својата распуштеност, развиена во безредието на школите, за љубов кон слободата и самостојноста.

Освен тоа во некои гимназии, како на пр. грчките, кои се насочени исклучиво кон формирање на учениците во Грци, дури и способностите на учениците се жртвуваат на пропагандата. Образовните предмети кај нив се занемаруваат и целото внимание се насочува само врз изучување на грчките класици. Обврзан да ги цитира сите грчки поети и филозофи, ученикот на грчката гимназија заради прекумерно напрегање на паметта ја губи способноста за расудување. На свеченостите на кои се избираат најдобрите ученици се констатира претерувањето во изучувањето на класиците и покрај сите грижи на предавачите. Објаснувањата што се даваат на постарите ученици во врска со некаков извадок од грчки поет или филозоф се толку наивни, што се невозможни дури и за малолетни.

На крајот, севозможните итрости и неморални врбувања на родителите од страна, на пр., на романската школа, за да придобијат некој ученик, уште повеќе ја намалуваат моралноста на воспитните установи на степен на овчи пазар.

Не се греша во делот на воспитанието само во протестантската школа, во која наставата се заснова главно на словото Божје и толкувањето на свештените начела. Но нејзиниот успех не е поврзан со желбата да се зацврсти и поткрепи православието на исток.

Во Битолскиот вилает некои случајни мали школи при манастирите му прават слаба услуга на православието. Основани од месните свештеници исполнети со достојна ревност, во нив се описменуваат децата според светите книги. За жал бројот на таквите школи е крајно ограничен и тие немаат никакво влијание врз општиот пат на воспитанието на народот.

Грчките училишта се издржуваат во поголем број од силогосите и само некои имаат основни капитали жртвувани за таа цел од добротвори, особено од збогатените Власи. Помошта од месните грчки општини, поради малубројноста на грчкото население, е сосема мала.

Сите романски училишта се поткрепуваат исклучиво со субсидии⁵⁵ на Кралството.

Бугарските училишта се издржуваат: основните од месните бугарски општини, а класните со субсидии на Бугарското Кнежевство. Само едно основно училиште во Охрид секоја година добива помош од руската управа.⁵⁶

Турските училишта се обезбедени од вакафите, но образованието на муслиманското население слабо напредува. Не само меѓу простата класа, но и меѓу беговите има многу неписмени.

Сл. 3, Глетка од
Битола (Lear, Edward.
*Journals of a
Landscape painter in
Albania etc., London,
Richard Bentley, 1851*),
Aikaterini Laskaridis
Foundation (Benaki
Museum Library)

⁵⁵ Субвенции, државна поддршка.

⁵⁶ Во Месокастро, по иницијатива на првиот конзул Хитрово.

Список на училиштата по градовите.

Битола.

Машки

(Акад. год. 1883/4)

Според националност и религија	Основни				Класни (гимназии)				ЗАБЕЛЕШКА
	Број на училишта	Број на одделенија	Број на учители	Број на ученици	Број на училишта	Број на класови	Број на учители	Број на ученици	
Бугарски	5	8	8	394	1	4	6	95	*) Мешани одделенија од девојчиња и момчиња
Грчки	6	10	10	492	1	7	13	213	
Романски	1	4	2	45	1	3	5	62	
Турски	8	12	12	350	2	4	9	150	
Протестантски	1	1	1	10	/	/	/	*	
Католички	1	2	2	20	/	/	/		
Еврејски	2	2	4	150	1	3	3	160	

З а б е л е ш к а. Есента 1884 година во Битола беше отворен грчки духовен семинар, број на одделенија: 4, учители: 3, ученици: 50.

Женски

Бугарски	1	3	2	47	1	2	2	27	
Грчки	1	4	3	2	1	4	5	63	
Романски	1	4	2	56	/	/	/	/	
Турски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Протестантски	1	3	3	28	/	/	/	/	
Католички	/	/	/	/	/	/	/	/	

Прилеп.

Машки

Бугарски	3	4	12	796	1	3	3	83	
Грчки	1	1	1	35	/	/	/	/	
Турски	3	2	4	140	1	2	2	40	
Романски	1	1	1	35	/	/	/	/	
Протестантски и католички	/	/	/	/	/	/	/	/	

З а б е л е ш к а. Во есента 1884 година се отвори во Прилеп Бугарски духовен семинар. Учители: 3; ученици стипендисти се примаат 50; бројот не е пополнет.

Женски

Бугарски	1	1	4	270	1	1	1	16	
Грчки	1	1	1	22	/	/	/	/	
Турски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Романски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Протестантски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Католички	/	/	/	/	/	/	/	/	

Охрид.

Машки

Бугарски	2	4	4	143	2	1	3	66	Бугарските училишта во Охрид се разделени на училиштата Св. Климент и Месокастро
Грчки	1	4	2	35	1	3	2	15	
Романски	1	1	1	71	/	/	/	/	
Турски	1	2	2	100	1	2	1	40	
Протестантски и католички	/	/	/	/	/	1	/	/	

Женски

Бугарски	1	4	4	120	/	/	/	/	
Грчки	1	1	1	35	/	/	/	/	
Романски	1	1	1	30	/	/	/	/	
Турски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Протестантски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Католички	/	/	/	/	/	/	/	/	

Струга.

Машки

Бугарски	1	4	2	150	1	2	1	30	
Грчки	/	/	/	/	/	/	/	/	
Романски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Турски	1	2	1	45	/	/	/	/	
Протестантски	/	/	/	/	/	/	/	/	

Женски

Бугарски	1	2	2	73	/	/	/	/	
Грчки	/	/	/	/	/	/	/	/	
Романски	/	/	/	/	/	/	/	/	

Политички и економски податоци за Битолскиот вилает

Турски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Протестантски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Католички	/	/	/	/	/	/	/	/	

Крушево.

Машки

Бугарски	1	4	3	90	1	1	1	8	
Грчки	2	4	8	310	1	3	4	43	
Романски	1	4	3	120	/	/	/	/	
Турски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Протестантски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Католички	/	/	/	/	/	/	/	/	

Женски

Бугарски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Грчки	2	4	7	150	/	/	/	/	
Романски	1	4	3	108	/	/	/	/	
Турски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Протестантски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Католички	/	/	/	/	/	/	/	/	

Кирчево.

Машки

Бугарски	1	4	2	120	/	/	/	/	
Грчки	/	/	/	/	/	/	/	/	
Романски	1	2	1	50	/	/	/	/	
Турски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Протестантски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Католички	/	/	/	/	/	/	/	/	

Женски

Бугарски	1	2	1	25	/	/	/	/	
Грчки	/	/	/	/	/	/	/	/	
Романски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Турски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Протестантски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Католички	/	/	/	/	/	/	/	/	

Флорина.

Машки

Бугарски	1	1	1	49	1	1	1	5	
Грчки	2	2	2	70	1	2	1	15	
Романски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Турски	2	2	2	80	/	/	/	/	
Протестантски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Католички	/	/	/	/	/	/	/	/	

Женски

Бугарски	1	1	1	32	/	/	/	/	
Грчки	1	1	1	35	1	1	1	5	
Романски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Турски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Протестантски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Католички	/	/	/	/	/	/	/	/	

Ресен.

Машки

Бугарски	2	2	2	173	1	2	1	16	
Грчки	2	2	2	87	1	2	2	18	
Романски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Турски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Протестантски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Католички	/	/	/	/	/	/	/	/	

Женски

Бугарски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Грчки	1	1	1	63	1	1	1	11	
Романски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Турски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Протестантски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Католички	/	/	/	/	/	/	/	/	

Клисура.

Машки

Бугарски	2	2	2	153	1	2	1	1	
Грчки	2	2	2	87	1	3	2	2	
Романски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Турски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Протестантски	/	/	/	/	/	/	/	/	

Политички и економски податоци за Битолскиот вилает

Католички	/	/	/	/	/	/	/	/	
-----------	---	---	---	---	---	---	---	---	--

Женски

Бугарски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Грчки	1	1	1	63	1	1	1	11	
Романски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Турски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Протестантски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Католички	/	/	/	/	/	/	/	/	

Касторија.

Машки

Бугарски	1	4	1	35	/	/	/	/	
Грчки	1	4	2	140	1	3	3	80	
Романски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Турски	1	2	1	70	/	/	/	/	
Протестантски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Католички	/	/	/	/	/	/	/	/	
Еврејски	1	2	1	60	/	/	/	/	

Женски

Бугарски	1	3	1	20	/	/	/	/	
Грчки	1	3	2	90	1	3	2	55	
Романски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Турски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Протестантски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Католички	/	/	/	/	/	/	/	/	

Дебар.

Машки

Бугарски	1	4	2	90	/	/	/	/	
Грчки	/	/	/	/	/	/	/	/	
Романски	4	4	4	250	1	4	2	60	
Турски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Протестантски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Католички	/	/	/	/	/	/	/	/	

Женски

Бугарски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Грчки	/	/	/	/	/	/	/	/	
Романски	/	/	/	/	/	/	/	/	

Турски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Протестантски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Католички	/	/	/	/	/	/	/	/	

Џорџа (Корча).

Машки

Бугарски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Грчки	2	4	3	200	1	4	5	110	
Романски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Турски	1	3	1	60	/	/	/	/	
Протестантски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Католички	/	/	/	/	/	/	/	/	

Женски

Бугарски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Грчки	1	4	2	130	1	3	3	70	
Романски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Турски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Протестантски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Католички	/	/	/	/	/	/	/	/	

Елбасан.

Машки

Бугарски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Грчки	1	4	2	55	/	/	/	/	
Романски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Турски	2	3	3	100	1	2	2	45	
Протестантски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Католички	/	/	/	/	/	/	/	/	

Женски

Бугарски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Грчки	/	/	/	/	/	/	/	/	
Романски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Турски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Протестантски	/	/	/	/	/	/	/	/	
Католички	/	/	/	/	/	/	/	/	

Список на училиштата по населбите познати на Р. конзулат.

Името на населбата	Бугарски				Грчки				Романски			
	машки		женски		машки		женски		машки		женски	
	Учители	Ученици	Учители	Ученици	Учители	Ученици	Учители	Ученици	Учители	Ученици	Учители	Ученици
Магарево	/	/	/	/	5	195	3	80	1	22	1	20
Трново	/	/	/	/	4	125	2	50	1	18	/	/
Гопеш	/	/	/	/	1	73	1	65	2	132	1	45
Маловишта	/	/	/	/	1	32	1	20	2	90	1	37
Хрупишта	1	30	/	/	3	35	1	25	2	45	/	/
Смилево	1	80	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Буково	/	/	/	/	1	75	/	/	/	/	/	/
Христофор	1	35	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Негочани	/	/	/	/	1	40	/	/	/	/	/	/
Цапари	1	80	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Велушина	/	/	/	/	1	60	/	/	/	/	/	/
Буф	/	/	/	/	1	70	/	/	/	/	/	/
Екшису	1	90	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Пателе	2	215	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Нижополе	/	/	/	/	2	60	1	25	1	40	1	18
Могила	1	45	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Драгош	/	/	/	/	1	40	/	/	/	/	/	/
Баница	1	60	/	/	1	55	/	/	/	/	/	/
Горничево	1	28	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Јанковец	1	65	1	15	/	/	/	/	/	/	/	/
Загоричане	1	70	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Бобишта	1	60	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Несрам	/	/	/	/	1	70	/	/	/	/	/	/
Горенци	/	/	/	/	1	60	/	/	/	/	/	/
Воштарани	1	55	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Градешница	1	60	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Зрзе	1	45	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Варош	2	95	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Брусник	1	65	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Цер	1	40	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Гавато	1	65	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/

§ 10. ПОДЕЛБА НА ВИЛАЕТОТ ПО ЕПАРХИИ. ТАБЛИЦА НА ПОЗНАТИТЕ НАСЕЛБИ ВО ЕПАРХИИТЕ, СО ОЗНАЧУВАЊЕ НА НИВНАТА НАЦИОНАЛНОСТ И НИВНАТА РЕАЛНА ДУХОВНА ПОТЧИНЕТОСТ. ИТНА ПОТРЕБА ЗА НЕКОИ ДЕЛОВИ НА ВИЛАЕТОТ ОД БУГАРСКИ МИТРОПОЛИТИ. БРОЈ НА ПРАВОСЛАВНИ ЦРКВИ; МАТЕРИЈАЛНА ПОЛОЖБА НА ЦРКВИТЕ, ПРЕОБРАЗЕНИ ВО ЦАМИИ И КОИ СЕ ВО УРНАТИНИ; ПОДРОБНА ИНФОРМАЦИЈА ЗА ПОСЛЕДНИТЕ. ДУХОВНИШТВО, НЕГОВАТА МАТЕРИЈАЛНА ПОЛОЖБА, НЕГОВАТА СТЕПЕН НА ОБРАЗОВАНИЕ И ВЛИЈАНИЕ ВРЗ НАРОДОТ.

Битолскиот вилает има во составот седум грчки епархии:

1) Пелагониската (битолската) ги содржи во себе речиси половината на Битолската каза и Прилепската. Резиденцијата на митрополитот е градот Битола.

2) Охридско-преспанска – цела Охридска каза, нахиите: Ресенската, Преспанската, Демирхисарската (Битолска каза) и неколку села од Флоринската и Воденската каза. Резиденцијата на митрополитот – гр. Крушево (после пожарот на митрополијата во Охрид).

3) Дебарско-кирчовска – се состои од Дебарската и Кирчовската каза и по последните промени Велешката каза од Солунскиот вилает. Резиденција на митрополитот – гр. Касторија.

4) Касториска – зафаќа голем дел од Касториската каза и неколку села на Флоринската. Резиденција на митрополитот – гр. Касторија.

5) Мегленско-флоринска – голем дел од Флоринската каза и нахијата Меглен (Карацова), Воденската каза од Солунскиот вилает. Резиденција на митрополитот – гр. Флорина.

6) Џорџа, Колоња и Старова. Резиденција на митрополитот – гр. Џорџа (Корица).

7) Сисаниска – ја содржи казата Анаселица и дел од Касториската каза. Резиденција на митрополитот – гр. Сачишта.⁵⁷

Оставајќи ги епархиите настрана: Сисаниската, за која нема точни податоци, и Џорџанската, во која со исклучок на две бугарски и две грчки села, целото население е албанско, не смее да не се обрне внимание на непотребноста на петте грчки епархии за останатите делови на вилаетот и на суштинската потреба од бугарски епархии во тие делови.

Стремежот на бугарското население за потчинување под Егзархијата е толку голем, што не го запираат никакви мерки и, порано или подоцна, нужно е да се предвиди дека сите пет епархии ќе раскинат на крајот со Патријаршијата, бидејќи, со исклучок на 11 грчки села во Касториската епархија и 18 влашки села во сите пет епархии, сето останато население е исклучиво бугарско.

За прегледност може да се даде следната таблица со набројување на населбите во епархиите чие население е исклучиво бугарско и со означување на нивната националност и реална духовна потчинетост.

Името на епархијата	Каза	Бројот на селата официјално потчинети на Патријаршијата				Бројот на селата потчинети на Егзархијата
		Бугарски	Влашки	Грчки	Албански	Бугарски
Пелагониска	Битолска	113	3	/	/	28
	Прилепска	/	/	/	/	136
Охридско-преспанска	Охридска	2	2	/	/	86
	Битолска	27	3	/	/	47
	Флоринска	4	2	/	/	8
	Воденска	1	/	/	/	/

⁵⁷ Сјатишта, гратче во западна Македонија, Грција. Називот на епархијата и денеска го содржи топонимот „Сисанион“, иако тој се однесува на стара населба со неизвесен континуитет.

Дебарско-кирчовска	Дебарска	/	/	/	/	103
	Кирчовска	/	/	/	/	67
Моглено-флоринска	Флоринска	25	/	/	/	12
	Каљарска	22	/	/	/	/
	Воденска	10	/	/	/	19
	Ениџеска	22	6	/	/	/
Касториска	Касториска	96	1	11	/	3
	Флоринска	3	/	/	/	/

Но, не предвидувајќи ја иднината и помирувајќи се со несаканото потчинување под Патријаршијата на мнозинството во Могленско-флоринската и Касториската епархија, неопходноста од бугарски митрополити за Пелагониската, Охридско-преспанската и Дебарско-кирчовската епархија е повеќе од очигледна, бидејќи, ако ги собереме броевите на населбите од овие три епархии, ќе констатираме дека од 632 христијански населби само 157 можат само официјално да ѝ се потчинат на Патријаршијата, поради интригите на грчката пропаганда, и притоа чекаат згоден момент за да преминат под Егзархатот. На таков начин произлегува дека на 10 населби што го признаваат патријархот има три митрополити, додека 622 населби остануваат без духовен водач – факт дотолку позначаен, што во Турција митрополитите се признаваат за единствени легални заштитници на народот.

Бројот на православните цркви во вилаетот е доста голем. Еве го нивниот приближен број по казите и по градовите:

1) Во Битолската каза има 75 цркви.

Во градот Битола има три цркви: „Св. великомаченик Димитриј“ (митрополија), „Рождество на Пресвета Богородица“ и „Св. Недела“ (егзархиска).

2) Во Прилепската каза има 46 цркви.

Во градот Прилеп има 4 цркви: „Св. великомаченик Димитриј“ (во Варош или стар Прилеп), „Св. Димитриј Солунски“, „Св. Николај“ и „Воведение во храм на Пресвета Богородица“

(сите 4 се егзархиски; изградената нова од Власи петта црква е потчинета на Патријаршијата).

3) Во Кирчовската каза има 84 цркви.

Во градот Кирчово една: „Св. Апостоли Петар и Павле“.

4) Во Охридската каза 60.

Во градот Охрид се: „Св. Климент“, „Св. Јован“, „Гераковија Козма и Дамјан“, „Пресвета Богородица“, „Св. Николај“, „Константин Велики“, „Св. Георгиј“ и „великомаченик Димитриј“.

5) Во Флоринската каза 26.

6) Во Џорџанската каза 7.

Од нив позабележителни се: „Живоносни извори“, „Св. Георгиј“, „Успение на Пресвета Богородица“, „Пророк Илија“, „Атанасиј Велики“.

7) Во Касториската и Колоњската каза 130.

Речиси 50 му припаѓаат на градот Касторија.

8) Во Старовската каза 12.

9) Во Горен и Долен Дебар 55.

10) Во казата Елбасан 18.

Многу од овие цркви до војната беа разрушени, но сега по малку се обновуваат. Како последица на одделувањето на Бугарите од Патријаршијата, во многу места се градат и нови.

Не можеме да не се спомне крајната беда на сите селски цркви. Грчките силогоси, трошејќи големи суми пари за пропаганда и за поткупување на властите, никогаш не им доаѓаа на помош во работите со исклучиво религиозен карактер и патријаршиски-те селски цркви не користат од нив никаква поддршка. Не помалку тажна е положбата на црквите кои се потчинети на Егзархијата. Тие имаат потреба од најнеопходни нешта. Во иконостасите недостигаат икони; утварите, ако и ги има, се во бедна состојба, која ни оддалеку не соодветствува на величината на свештените дејства; ризите се во поголемиот дел платнени и најсиромашни, а најпотребните за служба книги во многу места речиси и ги нема. Ако уште и се додаде дека неретко се случува и ограбување на црквите од страна на разбојници, тогаш судбината на селските

христијани понекогаш останува за долго време без секакви свети обреди, сè додека населението самото не се нафати да го надомести ограбеното.

Од црквите кои се претворени во џамии познати се:

Во Битола една: „Св. 12 Апостоли“.

Во Охрид се три: „Св. Софија“, „Св. Николај“ и „Св. Недела“.

Во Касторија се две.

Освен тоа во вилаетот постојат многу цркви кои остануваат во урнатини: од нив значителното мнозинство се наоѓаат во Дебарската и Кирчовската околија.

Такви цркви се:

Во Прилепската околија: „Св. Петар“, „Св. Јован“ и „Великомаченица Варвара“, сите три се наоѓаат во г. Прилеп.

Во епархијата Дебарско-кирчовска се:

Урнатини од непознат храм во с. Требиште.

Црква „Св. Николај“	во с. Амше	}	Округ Поле Дебарско
" „Св. Николај“	" " Кривци		
" „Преобр. Господне“	" " Пијанец		
" „Архангел Михаил“	" " Битуше	}	Округ Дебар
" „Св. Николај“	" " Невиште		
" „Пр. Богородица“	" " Бибани		
" „Вознесение Христово“	" " Нистово	}	Округ Дебар
" „Св. Николај“	" " Римница		
" „Св. Николај“	" " Вирбек		
" „Св. Варвара“	" " Горенци, округ Жупа.	}	Округ Долно и Горно Кирчево
" „Св. Недела“	" " Жубрино		
" „Св. Пантелејмон“	" " Ербица		
" „Вознесение Христово“	" " Ново Село		
" „Михаил Таксиарх“	" " Архангел		
" „Вознесение Христово“	" " Береково		
" „Вел. мач. Димитриј“	" " Рабетино		

"	„Св. Николај“	"	" Доленци	}	Округ Долно и Горно Кирчево
"	„Георгиј Победоносец“	"	" Кнежино		
"	„Св. Николај“	"	" Јаорец		
"	„Атанасиј Велики“	"	" Јудово		
"	„Атанасиј Велики“	"	" Иванчиште		
"	„Вел. мач. Димитриј“	"	" Лешница	}	Округ Голо Брдо
"	„Михаил Таксиарх“	"	" Цепишта		
"	„Пророк Илија“	"	" Требиште		
"	„Пантелејмон“	"	" Белица		
"	„Атанасиј Велики“	"	" Тополница		
"	„Маченик Талалеј“	"	" Круше	}	Округ Порече
"	„Маченик Талалеј“	"	" Томино Село		
"	„Вознесение Христово“	"	" Сушица		
"	„Пророк Илија“	"	" Зиркле		
"	„Св. Параскева“	"	" Рамне		
"	„Маченик Талалеј“	"	" Инче		
"	„Пророк Илија“	"	" Тажео		
"	„Св. Николај“	"	" Брезница		
"	„Великомаченик Георгиј“	"	" Косово		
"	„Усп. Пресв. Богородица“	"	" Вилчија		
"	„Маченик Талалеј“	"	" Растеш		
"	„името непознато“	"	" Битево		
"	„Цветници на Воскрес.“	"	" Ботушо		
"	„Атанасиј Вел. и Теодора“	"	" Ковач		
"	„Вознесение Господне“	"	" Цвеган		
"	„Великомаченик Георгиј“	"	" Брод		
"	„Латинска“	"	" Девич		
"	„Великомаченик Георгиј“	"	" Слатино		
"	„Рождество Христово“	"	" Медриште		
"	„Маченик Талалеј“	"	" Вир		

З а б е л е ш к а. Означениот список на урнатините е добиен од дебарско-кирчовскиот митрополит, затоа и делењето по окрузи е означено според епархиите.

Што се однесува на духовништвото, со мал исклучок тоа неодамна го изгуби своето поранешно (на исток) традиционално значење на народни раководители. Поимотните луѓе, благодарейќи на изменетите околности, излегоа од неговата средина и сегашните попови се само занаетчији коишто со својата дејност си вадат средства за живот. Народот со задоволство ги плаќа според можностите сите црковни обреди и затоа материјалната положба на поповите не е бедна. Но во морален поглед ним им недостасува многу. Ракополагани без избор, дури без секакво подготвително образование, тие често во поглед на религијата одат во истата темнина како и народот. Оттаму е јасна почитта на народот кон нив, која е ограничена само во врска со обредите. Духовна врска меѓу пастирот и стадото и нивно меѓусебно влијание речиси не постои. Кон таа општа карактеристика на грчките и бугарските попови особено треба да се додаде и распуштеноста развиена меѓу бугарските попови, која се должи на непринципиелноста и отсуството на дисциплина. Таквата распуштеност особено паѓа в очи при служењето на литургијата. Или поради место или поради ред, и за време на самиот свечен чин тие не се срамот да се поттурнуваат, громогласно да спорат и да се караат, користејќи се со сосема неодбрани изрази.

§ 11. МЕСТА НА ПОКЛОНУВАЊЕ И СВЕТИЛИШТА. СТАРИ И НОВИ МАНАСТИРИ; НИВНАТА ОРГАНИЗАЦИЈА И МАТЕРИЈАЛНА ПОЛОЖБА. ОДНОСОТ НА МУСЛИМАНСКОТО НАСЕЛЕНИЕ И ВЛАСТИТЕ КОН НИВ. СПИСОК НА СИТЕ МАНАСТИРИ И НЕКОИ ПОДРОБНОСТИ ЗА НАПОЧИТУВАНИТЕ. ЗАБЕЛЕШКИ ЗА ПОСЕДИТЕ ВО ВИЛАЕТОТ НА СИНАЈСКАТА ГОРА, ЈЕРУСАЛИМ И ПАТРИЈАРШИЈАТА.

Местата за поклонување и светилиштата се сконцентрирани во манастирите, чиј број во Битолскиот вилает е доста голем. Некои од нив имаат големо значење заради својата древност, додека останатите се изградени во поново време. Во поголем број тие се

расположени во близина на селата и градовите и се раководени било од селски свештеници било од избрани старци (игумени). Тие се издржуваат од подароци на поклониците и од приходи од земјата што му припаѓа на секој манастир. За жал, кај некои од нив често пати ни подароците ни приходите не ги покриваат расходите и еден дел од манастирите се западнати во долгови. Освен Дебарската и Кичевската обител, во другите манастири нема калуѓери. Затоа градењето на многубројни манастири во вилаетот не се објаснува со наклоност на населението кон монашки живот, туку само со наклоноста на населението да ги сосредоточи своите богоугодни стремежи и да се обврзе на некое богоугодно дело. Всушност поголем дел од поновите манастири никнаа со иницијатива и со средства од најблиските населби. Во празниците на светецот во чија чест е изградена црквата, жителите се собираат во своите манастири, кои им приредуваат гозби, а селаните му даваат на манастирот доброволни прилози според можностите. Манастирите коишто се наоѓаат близу до градовите се издржуваат и од занаетчиските еснафи. Обично најбогатите градски корпорации си одбираат некој манастир, изградуваат во него една-две одаи и барем еднаш годишно одат таму да се помолат и повеселат, оставајќи ѝ на црквата одредена сума од еснафскиот капитал, собрана од периодична членарина. Понекогаш некои од манастирите им се допаѓаат на неколку корпорации и тогаш тој се уредува доста богато. Освен тоа, приградските манастири во летните месеци служат како места за прошетка и промена на воздухот (како вили) како за христијаните, така и за муслиманите. Муслиманите притоа добиваат сè бесплатно.

Но особено значење имаат древните манастири, чии чудотворни икони или други реликвии се прославили во таа област како исцелувачки од разни болести. На манастирските празници (панаѓури) народот, без оглед на верата, христијани и муслимани, доаѓа масовно, водејќи ги со себе болните и страдалниците. Таквата почит кон христијанските светци од месните муслимани предизвикала кај истите постојано покровителство на манастирите, што всушност и го обезбеди низ вековите опстојувањето на

тие манастири, кои понекогаш се речиси опкружени од муслимански населби.

Сосем друг однос имаат турските чиновници кон тие светилишта. Во поголем број новодојдени од други места и неповрзани со месните верувања, тие гледаат во манастирите како на извор за богатење, и доколку манастирот е побогат, дотолку повеќе тој отплаќа незаконски изнудени средства. Под изговор на гонење на разбојниците или придвижување на војските, манастирите се оптоварени од престојот на војската, при што се подразбира и издржување на војниците и офицерите на негов трошок, давајќи им празни сметки на чиновниците, божем е тоа за одржувањето на војската, пари што наместо да ги исплаќаат, тие чиновници ги ставаат целосно во своите џебови.

Во следниот список се наведуваат манастирите на вилаетот по кази, со одбележување на селата што лежат во близина.

Во Битолската каза:

Манастир „Преображение“	близу село Буково
" „Св. Христофор“	" " Христофор
" „Вознесение“	" " Барешани
" „Св. Георгиј Победоносец“	" " Велушина
" „Св. Пророк Илија“	" " Драгош
" „Архангел Михаил“	" " Лисолај
" „Св. Георгиј Победоносец“	" " Паралово
" „Св. Петка (Параскева)“	" " Цапари
" „Св. Атанасиј“	" " Журче
" „Св. Николај Чудотворец“	" " Топлица

Во нахија Преспа:

Манастир „Пресвета Богородица“	близу село Јанковец
" „Пресвета Богородица“	" " Смилево
" „Пророк Илија“	" " Грнчари
" „Пресвета Богородица“	" " Слимница
" „Св. Атанасиј“	" " Дупени

"	„Вел. мач. Димитриј“	"	"	Братучино ⁵⁸
"	„Св. Ахилиј“	"	"	Ахил
"	„Св. Марина“	"	"	Тумени ⁵⁹
"	„Спас Вознесение“	"	"	Ехла

Во Прилепската каза:

Манастир „Пресвета Богородица“ на гората Златоврв (Трескавец)

"	„Вел. мач. Димитриј“	близу село Чебрин
"	„Св. Јован Претеча“	" " Слепче
"	„Преображение Господ.“	" " Зрзе
"	„Архангел Михаил“	" " Прилеп
"	„Св. Атанасиј“	" " Затуши
"	„Вознесение“	" " Стари Дол

Во Кирчовската каза:

Манастир „Успение Пр. Богородица (пречиста)“ бл. г. Кирчево

Во Охридската каза:

Манастир „Св. Наум“ близу Охридското Езеро.

"	„Пресвета Богородица“ близу село	Калишта
"	„Сите Свети“ близу селото	Нешани и Звездчи.
"	„Спас Вознесение“ близу село	Лакочари. ⁶⁰
"	„Св. Петка (Параскева)“ во г.	Охрид.

Во Флоринската каза:

Манастир „Пресвета Богородица“ близу селото Кладораб.

"	„Св. Марко“ близу г.	Флорина.
"	„Св. Харалампиј“ близу село	Крушерат.
"	„Св. Троица“ близу село	Писодер.

⁵⁸ Брајчино.

⁵⁹ Туминец.

⁶⁰ Лакочереј.

Во Горнодебарската каза:

Манастир „Св. Јован Претеча“ на река Радика.

Во Елбасанската каза:

Манастир „Св. Владимир“ близу г. Елбасан.

Во Џорџанската каза:

Манастир „Пресвета Богородица“	близу село Бобоштица
" „Св. Николај“	" " Хочишта
" „Св. Јован Пророк“	" " Бобоштица
" „Св. Јован Претеча“	" " Воскополи ⁶¹
" „Св. Николај Чудотворец“	" " Каменица

Во Касториската каза:

Манастир „Св. Николај“ близу село Сливени.
" „Пресвета Богородица“ б. с. Маврово во Каст. Ез.
" „Св. Николај“ близу Касториското Езеро.
" „Св. Бесребреници Козма и Дамјан“ б. с. Олишта.
" „Таксиарх Михаил“ близу село Чука.
" „Пресвета Богородица“ " " Клисуре.

За уште три манастири ни името ни местоположбата не ми е позната.

Во Старовската каза:

Манастир „Св. Марина“ близу село Лнга.

Во казите Долнодебарска, Мат и Колоњска нема манастири.

Од сите одбележани манастири во целата област најмногу се почитуваат: Охридски: Св. Наум; Дебарски: Св. Јован Прете-

⁶¹ Москополе.

ча; Кирчовски: Успение на Пресвета Богородица (Пречиста) и Елбасански: Св. Владимир.

Еве неколку подробности за првите три.

Манастирот „Св. Наум“ е расположен во премногу живописна месност на југоисточната страна на Охридското Езеро. Во храмовите празници (панаѓури) манастирот ги собира поклониците два пати годишно: 20 јуни и 23 декември.

Споменот на седмочислениците, соподвижници на св. Кирил и Методиј, е високо почитуван во оваа месност, што некогаш била арена на нивната апостолска дејност. Верата во нивното чудотворство се сочувала до денес дури и од сегашните муслимани Албанци и Помаци, коишто ја смениле верата на своите предци. Преданијата што се пренесуваат од колено на колено се испреплетени со творби на народната фантазија и сега е тешко да се откријат во нив првобитните црти на историската вистина. Муслиманските легенди зборуваат за непостоечките односи на еден или друг од светите соподвижници, на Кирил и Методиј, со некаков турски бег и самите седмочисленици се претставуваат како полухристијански, полумуслимански светители.

Од седмочислениците особено е почитуван св. Наум, кому му се припишуваат чудотворства во исцелувањето на душевно болни. Тоа верување е општо и кај муслиманите и кај христијаните и таквите умоболни ги доведуваат тука од сите страни. Над гробот на светецот, којшто е сместен во темен агол на старинскиот храм, се слушаат подеднакво христијанската молитва и муслиманскиот намаз. Манастирот е опкружен претежно со муслиманско население, меѓу кое сè уште живее споменот за поранешното христијанство; треба да се смета дека порано или подоцна ова население ќе се врати кон верата на своите предци. Оттаму произлегува значењето на манастирот. За жал ни неговата материјална положба не одговара ни неговото внатрешно устројство не соодветствува на политичкото и религиозното значење. Со укинувањето на Охридската бугарска епархија, манастирот попадна во рацете на користољубивите грчки епископи, кои во договор со епитропите и игумените назначени од нив ги собираат манастир-

ските приходи за своја полза. Со воведувањето на Танзиматот во јужна Албанија (во 1849 година), манастирот го изгуби и покровителството и заштитата на месните албански бегови, бидејќи новоназначените стамболски чиновници се трудеа и уште се трудат да извлечат од манастирот само лична полза. На тој начин, со алчноста на грчките епископи и изнудувањето на турските власти, речиси целосно се одземаат приходите на манастирот од неговите два чифлика (околу 90 илјади пјастри) и незначителните слободни приходи, и манастирот секоја година се повеќе се задолжува. Како сите манастири во вилаетот, „Свети Наум“ е само номинално манастир. Во него нема монаси. Игумените и сето духовништво е мирјанско, грчко, и богослужбата се изведува на грчки јазик. На храмовите празници се прават бараки околу манастирот, во кои се тргува и се врши првобитна размена на најнеопходни предмети. Во непосредната околина на манастирот има сосема малку населби. На југ и југозапад започнува непрегледната маса на албанско население, со ретки населби на влашко население. На час растојание од манастирот, на јужниот крај на Охридското Езеро се наоѓа албанското село Старово. Порано полициската власт на панаѓуриите во манастирот беше од старовските бегови, кои тука доаѓаа со својата вооружена придружба.

Манастирот „Свети Јован Претеча“ се наоѓа на 4 часа растојание од градот Дебар, во нахијата Мала Река. Тој е расположен на стрмната шумовита падина од планината Бистра, над реката Радика што се влева во Дрим. Од спомениците сочувани во манастирот се гледа дека за првпат е граден во 1020 година, а потоа извесно време бил запустен и повторно граден, веќе во доцната епоха на турското владеење. Во манастирот има многу стара икона „Отсекување на главата на Јован Претеча“. Храмот е широк и светол, со многу убава архитектура. Впечатлив е иконостасот со резба во ореово дрво. Другите манастирски згради се просторни и убави. Трпезаријата може да прими до 400 луѓе. Во манастирот има околу 20 монаси; со прислугата и со учениците во школата, манастирот брои до 100 луѓе. Опасноста од разбојници секоја година го намалува бројот на поклониците. Порано учили-

штето на манастирот цутеше и им даваше на дебарските села морално воспитани и релативно образовани свештеници. Потоа, како последица од недостатокот на способни игумени и раздорот меѓу браќата монаси, манастирот е во опаѓање. Долговите го загрозуваа со целосна пропаст, но благодарейќи на заинтересираноста на конзулатите од Битола (речиси пред 20 години), помошта од Русија ја поддржа оваа древна обител и сè уште се поддржува со средства собрани во Русија, со одобрение од Светиот синод. (Храмовиот празник е на 24. јуни).

Манастирот „Успение на Пресв. Богородица“, попознат под името „Пречиста“, се наоѓа на два часа од градот Кирчево. Тој е расположен во горниот тек на реката Црна,⁶² во месноста наречена „Порече“. Манастирот во разни времиња бил изложуван неколку пати на грабежи и пожари. Сега не е ништо сочувано од старите згради. Новиот убав и простран храм бил направен пред 40 години. Другите манастирски згради се од најскромните. Манастирот не е богат со земја, чифлици нема и поседува само малку земјиште по течението на реката Црна и во шумските планински просторства. Тој остава радосен впечаток со редот и пристојноста што царуваат во него. Манастирското братство се состои од 12 монаси, кои со сите сили се трудат во полза на манастирот. Во училиштето преку зима се школуваат до 50 момчиња, од коишто некои продолжуваат да учат во продолжение на секоја година. Но и без оглед на строгиот ред, манастирот има мали долгови (Храмов празник 15 август).

З а б е л е ш к а. Од сите наведени манастири во списокот, само еден по име „Св. Николај Чудотворец“ близу селото Топлица (во Битолската каза) ѝ припаѓа на Синајската Гора. Од самото население на Топлица во 1828 година тој беше отстапен на Синај по неговото разграбување и разрушување од Турците. Други манастири, кои би му припаѓале на Синај, Јерусалим или таканаречени ставропигијални, во Битолскиот вилает нема. Иако грчките митрополити фактички владеат со некои манастири одземени од

⁶² „Черна“.

бугарските населби, со нив владеат само по правото на силниот, а не по справедливоста. И Јерусалим во вилаетот има неколку метохии, во близината на Елбасан, со мали маслинови шуми.

§ 12. ЗЕМЈОПОСЕДНИЧКА СОПСТВЕНОСТ И РАЗНИТЕ СТОПАНСКИ ГРАНКИ.

А. Видови на недвижни имоти по турското законодавство: мулки и вакуфи. Пребројување на вакуфите и емљаците умајуни во вилаетот. Односот на селаните кон земјопоседниците. Список по имиња на најбогатите земјопоседници.

Во поширока смисла на зборот, секое поседување на недвижност се означува со зборот „мулк“ и се разликуваат 6 видови:

1) Под „мулк“ во потесна смисла на зборот се подразбираат куќи, дворови, бавчи, лозја, какви што има во градовите или надвор од градовите, во селата.

2) Мулк емрие: полиња, ниви, шуми.

3) Мулк вакуф се делат на два вида: а) вакуфи од кои една десеттина од приходите се дава на џамиите, на бедните, на училиштата и другите добротворни дејности, а приходите им се даваат на сопствениците, и б) вакуфи од кои десеттина од приходите оди во државната каса, а другите приходи за добротворни дејности.

4) Мулк метуреке (мера) се планини, шумски вили и пасишта што им припаѓаат на селата и градовите. Таквите не можат да подлежат на оттуѓување и нив ги користат само селата и градовите во чие владеење тие се наоѓаат. Пасиштата од таков вид што се наоѓаат близу до патиштата се даваат на користење на каравани кои минуваат по патиштата, но само за времето неопходно за одмор.

5) Мулк-меват – земјишта кои не се регистрирани или никој не припаѓаат. Секој може да ги завладее со дозвола на управата.

6) Емлаки-умајун. Имоти што се образуваат со конфискација на имотите на приватни лица што учествувале во востанија,

бунтови итн. Обично таквите имоти се продаваат од управата на приватни лица, условени со годишна уплата во султанската каса на уште еден дел од приходите покрај обичните давачки.

В а к у ф и в о в и л а е т о т :

Приходите од сите вакуфи во Битолскиот вилает достигнуваат до 10 илјади лири годишно.

Тие вакуфи се наоѓаат:

1. Во Битолската каза:

- а) мелницата Тополчани (дар од дедо Зекирија-паша).
- б) селото Вакуф Кеј (Лажани).
- в) 30 дуќани во г. Битола (подарок од Веџи-ефенди).

2. Во Охридската каза:

- а) пристаништето на езерото.
 - б) ан
 - в) неколку дуќани
- } во г. Охрид.

3. Во Касториската каза:

- а) неколку дуќани во г. Касторија.

4. Во Џорџанската каза:

- а) самиот град Џорџа (Корча).
- б) 14 околни села.

5. Во Прилепската каза:

- а) бања
 - б) неколку дуќани
- } во г. Прилеп.

Е м љ а к и – у м а ј у н в о в и л а е т о т :

1. 2 села во Преспанската нахија

2. 1 село во Флоринската каза

} Дел од приходите ѝ се
исплаќаат на мајката
на Султанот (Валиде)

Во однос на сопственоста, целата земја во вилаетот се дели на две категории: а) на земја која им припаѓа на селаните и б) на земја на земјопоседниците (чифлици).

Во Џорџанскиот санџак, каде што земјата е понеплодородна, има многу помалку чифлици и голем дел од земјата претставува сопственост на селаните.

Што се однесува до Дебарскиот санџак, каде мнозинството од селското население се муслимани, чифлиците претставуваат реткост и речиси целата земја им припаѓа на селаните.

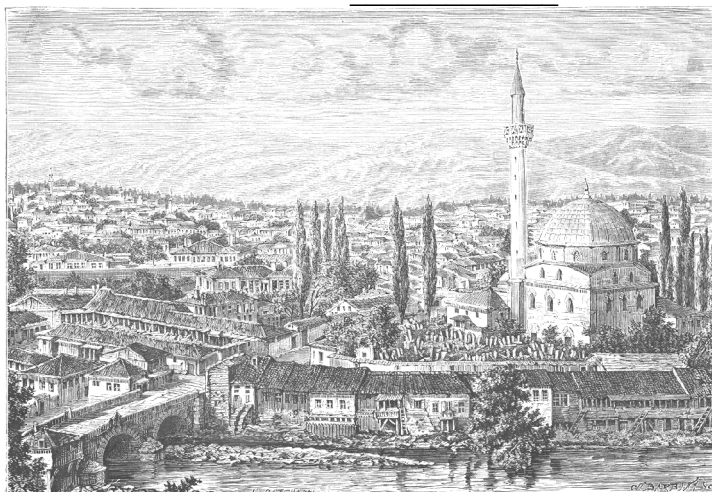
Селаните безземјаши ја обработуваат земјата на земјопоседниците. Обично, стапувајќи во чифликот, таквиот селанец добива само куќа; а сè останато што е неопходно за обработка на земјата на стопанот, како што се воловите, коњите, земјоделските орудија, тој е обврзан да ги има и самиот да ги одржува. Поради тоа, речиси секој што стапува на чифликот е должен заради својот опстанок да земе заем од газдата (сосба), со што тој во некоја смисла му наметнува јарем. За среќа недостатокот на такви кои што сакаат да работат на туѓа земја значително ја ослабува тежината на тој јарем. Земјопоседниците си ги менуваат работниците еден со друг и често на повторно дојдениот не само што му даваат заем за да се опреми, но и му го исплаќаат долгот кон поранешниот газда, со помалку или повеќе лесни услови.

Обработката на земјата во чифлиците од страна на таквите селани се изведува на половина, со одземање од целината на државниот десеток. Но земјопоседникот е обврзан за идната сеидба да даде семе од својот амбар.

Во ретки случаи семето за сеење се зема од општата жетва, но таквите услови се среќаваат само во некои месности и претставуваат речиси исклучок.

Заради тешките услови, за сите селани воопшто кои ги обработуваат чифлиците претставува обврска да ја плаќаат половината од земјишните даноци за земјата на земјопоседникот (вергија). Очигледно е дека при поголеми имоти и недостаток на соодветен неопходен број на работници, тој данок со својот реален карактер претставува угнетување.

Како странични непогодни услови за селаните што работат на туѓа земја треба да се спомнат уште обврската да им подаруваат државен десеток на градските амбари и жито на земјопоседниците и да ги издржуваат на своја сметка таканаречените полски чувари, бекчии, кои се назначуваат од турската управа, се нужно од муслиманите и претставуваат вистински народни крвопијци.

Сл. 4, Глетка од Битола
(литографија на Н. Сатепасси од
1878, со љубезна дозвола на г-дин
Димче Најдов)

Сл. 5, Глетка од Битола
(литографија на Е. Thegnod од
1875, со љубезна дозвола на г-дин
Димче Најдов)

ПОИМЕНИЧЕН СПИСОК НА НАЈБОГАТИТЕ ЗЕМЈОПОСЕДНИЦИ: Албанци					
Име	Приближна состојба заснована на кажувањата	Во кои места управуваат со чифлици	Имот во градот	Однос кон христијаните	Начин на живеење
Во Битола Елиас-паша	120.000	во кази Битолска, Охридска, Флоринска, Воденска	една кука во Битола	изгледа добар	навлорешен раскош, живот скромен и воздржан
Во Охрид Осман-беј Рашид-беј Оломан-беј	20.000 15.000 35.000	во Охридската каза " "	кука " "	јавно непријателски дури и злосторнички	живот неводржан, дури и развратен
Во Елбасан Махмуд-беј	30.000	во Елбасан	кука и дуќани	справедлив и заштитник на христијаните	раскошно и воздржано
Во Старово Хусеин-беј Хоерев-беј	80.000 70.000	во Старовската каза "	кука и дуќани	добар "	скромни и воздржани
Во Дебар Садик-паша Селим Рус Малик-паша Селим Дац Саид Дац Халил Цан	30.000 60.000 40.000 30.000 25.000 40.000	во Охридската каза во Дебарската каза " " " "	кука кука, дуќани " " " "	според околностите лукав " " " "	морален и воздржан " " " "

Во Горен Дебар Бајрам Марко Далиб Демо Сефер Даш	70.000 40.000 30.000	во г. Дебар " "	дуќани в г. Дебар " "	во нивните предели нема христијани, но ги заштитнуваат оние од други места кои им плаќаат	скромни и воздржан " "
Во Долен Дебар Абулах-паша Кара Хасан Ахмед-беј Бајрам-беј	30.000 80.000 40.000 30.000	во Охридска каза во Долен Дебар " "	/ / / /	како претходните " " "	раскошни и развратен скромни "
Во Џориа Брака Аљо-беј Кури-беј Руришан-беј Черчиз-беј Саид-ага	170.000 70.000 80.000	во Џоранска каза " " " "	дуќани и магази / / / /	воопшто се учтиви и снисходливи со христи- јаните, што не ги спре- чува при случај да ги притеснат	раскошни и невоздржани, малку религиозни, на Бајрам ги честат посетителите, а и сами се честат со ракија, сите бекташи
с. Борија Мула Хусин	30.000	"	дуќани и магази	"	"
с. Појани Емрула-беј	50.000	"	/	"	"
с. Биглишта Џафер-беј Мехмед-беј	60.000 50.000	" "	/ /	" "	" "
с. Каф Зезе Далањ-беј	50.000	"	/	"	"
Во Колоња Исмаил-беј Мула Насуф	60.000 50.000	" "	/ /	" "	" "

Турци					
Во Битола Закирија-паша Риза-беј (синови на покојниот Халил-паша)	100.000 100.000	во Битолска и Флоринска каза	куќи и дуќани "	добар "	раскошен, но воздржан
Садик-беј (претседател на општината, чичко на претходните)	25.000	во Битолска каза	куќа	добар, особено кон Бугарите	раскошен, невоз- држан, сметан за голем либерал
Малик-беј Тефик-беј Мехмед-беј (сега мутесариф) Асаф-беј		во Битолска каза " " "	куќа и дуќан " " "	омраза кон христијан. рамнодушен ласкав рамнодушен	скржав скромнен и воздржан раскошен раскошен и воздржан
Во Флорина Мураш-ефенди Јусуф-беј Изет-беј	80.000 40.000 30.000	во Флорин. каза " " "	куќа и дуќани " куќа	наизглед снисходлив, во суштина неприја- телски расположен	скромнен, но се пре- дава на пијанство " "
Во Прилеп Ресим-беј Мехмед Али-ефенди	20.000 15.000	во Прилеп. каза "	куќа "	многу непријателски расположен	" "
Во Касторија Малик-беј Зјугди-беј Казим-беј Хасан-беј	70.000 100.000 100.000	во Кастор. каза " " "	куќа и дуќани " " "	доволно добри " " "	раскошен и дури развратен " "

Политички и економски податоци за Битолскиот вилает

Бугари

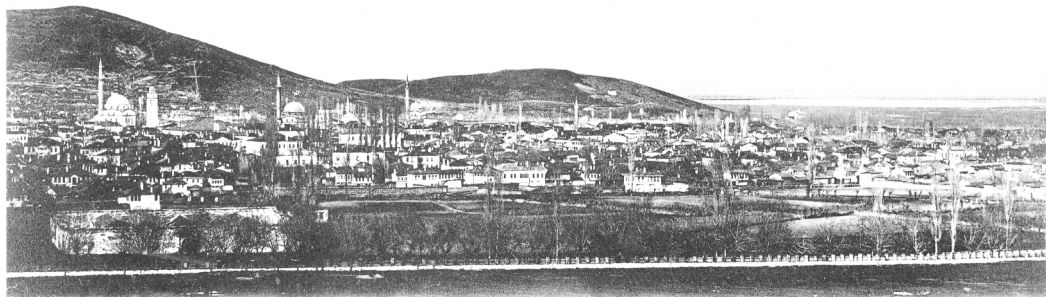
Име	Приближна сума заснована според кажувањата	Во кои кази имаат чифлици	Неподвижен имот во градот	Начин на живеење и посебни забелешки
Во Битола Браќа Ромби	100.000	во Флоринска и Охридска	куќа и дуќани	Чифликот на Ромби е еден од најдобрите во Битол. санџак
Во Прилеп Мирче Бомбол	25.000	во Прилепска	куќа и дуќани	скржав
Браќа Хаџи Иљови	50.000	"	"	скржав
Во Охрид Д-р Константин Ромби	30.000	во Охридска	"	скржав

Власи

Во Битола Геор. Папазоглу	60.000	Солун. вилает, каза Катерини	куќа и ан	скромно
Стерјо Лала	30.000	во Битол. каза и Населичка	куќа и дуќани	скржав
Браќа Никаруши	50.000	Флоринска	куќа и ан	скромно
Нико Беки	20.000	Битолска каза	куќа и дуќани	раскошно
Браќа Скантели	20.000	Битол. и Флорин.	куќа и дуќани	скромно

Грци

Во Касторија Бр. Цата	25.000	Касториска	/	/
Д. Карабина	25.000	"	/	/

Сл. 6, Панорама на Битола (од разгледница на издавачот Hermann Seibt, Meissen, 1901, со љубезна дозвола на г-дин Димче Најдов)

Б) ПЕРЕРАБОТКА НА ЗЕМЈОДЕЛСКИ ПРОИЗВОДИ, ПОВРШНИ НА ОБРАБОТЛИВА ЗЕМЈА; ЗЕМЈОДЕЛСКИ ПРОИЗВОДИ. ДОБРИТЕ И ЛОШИТЕ УСЛОВИ ВО ЗЕМЈОДЕЛИЕТО И ЛЕТНИНАТА. СРЕДНИОТ ПРОСЕК ПО ДОНУМ, ОБРАБОТУВАН ОД ЕДНО СЕМЕЈСТВО И ГОДИШНИОТ ПРИХОД НА ТОА СЕМЕЈСТВО. БОГАТСТВО НА РАСТИТЕЛНА ХРАНА ВО БИТОЛСКИОТ САНЦАК И НЕДОСТАСУВАЊЕТО ВО ЦОРЦАНСКИОТ И ДЕБАРСКИОТ САНЦАК. СТОЧАРСТВО; ОФИЦИЈАЛНА СТАТИСТИКА. СТОЧАРСКИ ПРОИЗВОДИ.

За површините на обработлива земја во вилаетот нема точни податоци. Тоа пространство може да се определи само приближно, врз основа на општиот збир на производството во земјоделието за секој санцак одделно и просекот на приходите од земјоделските единици.

Таквото приближно пресметување го покажува пространството на обработливата земја:

за санцаците	
Битолскиот	2.400.000 донуми
Цорцанскиот	900.000 "
Дебарскиот	1.050.000 "

Оваа обработлива земја произведува: пченица, 'рж, јачмен, овес, пченка, грав, граорици, грозје и тутун. Но како главни производи се првите пет, кои по официјалните податоци го имаат следниот просек во кила:

	Пченица	'Рж	Јачмен	Овес	Пченка
Во Битољ. санцак	465.000	385.000	220.000	85.000	400.000
" Цорцански "	210.000	130.000	90.000	35.000	220.000
" Дебарски "	170.000	110.000	50.000	20.000	200.000
Вк. кила во 3-те сан.	845.000	625.000	360.000	140.000	820.000

Во секој килето ги содржи следните оки:

Пченица	’Рж	Јачмен	Овес	Пченка
80 – 90	70 – 75	60 – 65	35 – 40	60 – 65

Грозјето се произведува насекаде и од него прават вино и ракија, но добиената количина на вино не ги задоволува месните потреби и неговиот недостаток се пополнува со увоз од Велес и Тиквеш (Солунски вилает).

Приноси од лозјата:

Во Битолскиот санџак	120.000 јуки
" Џорџанскиот "	15.000 "
" Дебарскиот "	25.000 "

Тутунот се одгледува во сите санџаци, но неговиот квалитет е низок. Најголемо количество тутун се произведува во Прилепската каза, каде што се собираат годишно од 300.000 до 400.000 оки. Прилепскиот тутун се разнесува по целата Турција и особено во Смирна.

Ливадско сено се собира:

Во Битолскиот санџак	300.000 коли
" Џорџанскиот "	60.000 "
" Дебарскиот "	40.000 "

секоја кола подразбира = 200 оки.

Обично од еден донум се собираат 5 коли, што ја даваат следната бројка на ливади:

Во Битолскиот санџак	60.000 донуми
" Џорџанскиот "	12.000 "
" Дебарскиот "	8.000 "

Деривираното масло се произведува само во Елбасан. Неговото производство достигнува овде околу 35.000 оки годишно. Дел од тоа масло се продава во вилаетот, а останатото во поголем дел се извезува во Србија и Бугарија. Во близината на Прилеп и Битола во последно време почна да се сее афион. Првите опити се покажаа задоволителни.

Квалитетот на почвата, климата и обилните дождови ги претставуваат во Битолскиот вилает сите услови за богата жетва на растителна храна, но примитивниот начин на обработка и ис-

тиот начин на собирање бара поголем труд и ја намалува како плодородноста на почвата, така и единствените резултати на обработката.

Обично едно семејство од 4 работоспособни члена од обата пола, со помош на два вола за една година обработува 30 донуми земја, од кои 15 донуми ги сее, а другите 15 ги приготвува за следниот посев.

Приходите на таквото семејство при задоволителна жетва се изразени во збирот: за работник на сопствената земја од 45 до 55 кила, а за работник на туѓа од 25 до 30 кила.

Реалниот просек на жетвата во вилаетот се изразува преку следните бројки:

Еден донум посеан со 4/70 од килето пченица дава принос 3 – 4 кила.

" " " " 3/40 " " " " " 3 – 4 " .

" " " " 6/10 " " " " " 6 – 7 " .

Од трите санџаци Битолскиот е најбогат. Овој со својата просечна жетва не само што ги задоволува домашните потреби, но ги снабдува со жито соседните санџаци и Солунското пристаниште. За жал, поради немањето на железнички и воден сообраќај, таквото изобилие не ги збогатува производителите и поради конкуренцијата и поради скапиот превоз и тие се принудени да го продаваат житото под цена или да го чуваат кај себе дома.

Положбата во Џорџанскиот и Дебарскиот санџак е поинаква поради планинскиот релјеф, кој значајно го скратува пространството на обработливите површини. Во тие места и при натпросечна жетва сопственото жито не им достасува и тие набавуваат од Битолскиот и Ускјупскиот санџак. Особено чувствителна за нив беше 1881 година; во таа година пченката се продаваше по 3 пјастри за ока, којашто цена во било кое време не е повисока од еден пјастер. Во близината на Епир, во Колоњската каза гладот беше толку голем што бедното население се решаваше да ги продава своите деца. Се разбира, имаше албански бегови и големци кои ги купуваа нив за 2 до 3 лири за дете и потоа правеа од нив свои робови.

Второ место во селското стопанство зазема сточарството; но тоа се сведува само на одгледување на овци и кози.

Сортата на месниот крупен добиток е многу лоша. Ситните и слаби волови не вредат ни за земјоделска работа и затоа секој селанец се труди да набави волови од Косовскиот вилает или од Бугарија.

Месните коњи исто така се од многу лоша сорта и му служат на селското население само за превоз на производи до градот и за домашна работа. Среќна е околноста што оваа сорта е во изумирање и неа ја избегнуваат дури и селаните, купувајќи обично коњи од подобри сорти што ги носат од Бугарија, Романија и Србија.

Со одгледување на коњи не се занимава никој. Поради тоа сите коњи за јавување за месните потреби и за снабдувањето на тука лоцираниот коњички корпус се купуваат од Бугарија, Романија и Србија.

Порано вилаетот се снабдувал со коњи од Босна, но по присојдинувањето на оваа провинција кон Австрија, трговијата со коњи оттаму се прекина. Тоа е една од причините за скапотијата на коњите. Главната причина е последната војна која доведе до намалување на фондот на коњи.

Во последно време коњите во Битола се продаваа по овие цени.

за коњ за проста работа плаќаа од 6 до 10 лири.

во коњицата за коњ плаќаа од 12 до 20 ".

во артилеријата за пар плаќаа од 55 до 60 ".

Продавачите цврсто ги држат цените, бидејќи ако не ги продадат коњите во Битола, можат да ги одведат во Грција, каде побарувачката на коњи, како што зборуваат, е уште поголема.

Да се одреди бројноста на сиот добиток во вилаетот е многу тешко. Иако од овците и козите уредно се собира данок (целеб) на секој 1 март во годината, сепак нема доволно официјални податоци, бидејќи голем број од стадата во зимно време ги префрлуваат во Солунската и Тесалиската долина и на 1 март сè уште не се вратени, па се пребројуваат во областа каде ќе се затекнат.

Официјалната статистика е следната:

	овци	кози	свињи	волони и биволи	коњи	магариња и мулиња
Во Битол. санџак	1.150.000	300.000	70.000	58.000	11.000	28.000
" Џорџан. "	4.500.000	120.000	21.000	17.000	4.000	16.000
" Дебар. "	6.000.000	100.000	4.000	15.000	6.000	18.000

Што се однесува до свињите, треба да се каже дека целата количина се употребува во местото. Често се случува за месните потреби да се купуваат свињи од Србија.

Продукти на сточарството се: млеко, маст, сирење, волна и кожа.

Според информации на самите селани, просечниот приход годишно е следниот:

за секоја овца:

Маст $\frac{3}{4}$ ока 6 пјастри

Сирење на $1\frac{1}{2}$ "

Волна 1 ока 10 "

Вкупно $17\frac{1}{2}$ пјастри

за секоја коза:

Маст 1 ока 12 пјастри

Сирење 2 " 3 "

Волна 1 " 5 "

Вкупно 20 пјастри

На пазарот се продаваат три вида сирење произведени од селаните:

Таканареченото, бело сирење од $1\frac{1}{4}$ до 2 пјастри

" " , жолто (баџо) " 2 " 3 "

" " , влашко (урда) " 5 " 7 "

Волна: нејзиното производство во вилаетот изнесува до 1.100.000 ока годишно. Поголем дел од неа се преработува во местото; останатата волна се извезува зад границите. Цената на волната е од 9 до 11 пјастри за ока.

Кожи. Во сите 3 санџаци годишното производство изнесува 1.050.000 парчиња; поголем дел се извезува зад границите, а само околу 450.000 парчиња се користат за месните потреби за изработка на кожуви и бунди.

Цената на кожите варира:

За јагнешка кожа од 7 до 10 пјастри.

" овча " "10 " 14 "

" козја " "10 " 15 "

В) РУДАРСКА ИНДУСТРИЈА. ЕКСПЛОАТАЦИЈА НА НАСЛАГИ, РУДНИЦИ И РИБОЛОВ.

Во Битолскиот санџак, во мориховските планини (Прилепска каза), а и близу градот Џорџа веќе уште пред неколку години беа откриени значителни наслаги на камен јаглен и сулфур. Но турската власт им правеше тешкотии на приватните лица околу добивањето на концесии, поради што тој извор на богатство сè уште не се експлоатира.

Во Кирчовската каза до неодамна железната руда се обработуваше со голем успех. Количината на железото што се добива надминуваше 30.000 оки годишно; меѓутоа таа експлоатација сега наполно е запоставена.

Во Кирчовската околија се произведуваат и бои, но во сосем незначителна количина.

Дебарскиот округ изобилува со алабастер; добиеното количество не само што ги задоволува месните потреби, туку и се извезува оттука во многу места во Турција. За жал, податоци во бројки за оваа експлоатација никако не можеше да се добијат.

Според официјалните податоци шумските просторства приближно се определени:

Во Битолскиот санџак има 400 метра на донум

" Џорџанскиот " " 60 "

" Дебарскиот " " 200 "

Најголем процент на шумски пространства ѝ припаѓа на Кирчовската каза, но поради недостаток на удобни патишта во таа месност, експлоатацијата на шумите во оваа каза е најслаба и се сече шума само за месни потреби во ограничени количини од Велешката каза.

Второто место со шумски пространства го зафаќаат мориховските планини. Оттука се снабдуваат Прилепската и Битолската каза, а во значителна степен и Солунскиот вилает.

Шумите на Битолскиот санџак, а особено на казите Битолска, Прилепска и Флоринска, годишно даваат околу 25.000 јука градежно дрво.

Шумите на Џорџанскиот санџак 7000 јука.

" на Дебарскиот " 5000 јука.

(во еден јук има 100 оки).

Освен тоа шумата се сече за огрев и за јаглен. Но нема никакви податоци за количеството на шума сечено со таква цел.

Не е без интерес да се спомне дека јагленот во градот се користи неспоредливо повеќе од дрвата, бидејќи месните жители во поголем дел се затоплуваат во зима со мангали (без оглед на тоа што температурата се спушта и до -15°). Со дрва се грее споредбено незначителен број на куќи, фурни и бањи. Во кујната на месните жители не се користи ни дрвото ни јагленот. Фурните од каде го купуваат лебот на купувачите се обврзуваат да им ја готват и храната. Од овој обичај не се откажуваат некои луѓе коишто имаат и повеќе од 20.000 лири.

Цената на еден јук дрва е од 7 до 10 пјастри.

Јагленот се продава по ока и обично чини од 10 до 12 пари за ока, а во зима стигнува до 20 пари, а некогаш и повеќе.

За местата кои се покрај Преспанското, Охридското и Касториското Езеро не мало економско значење има риболовот.

Од овие езера вкупно се добиваат околу 800.000 оки риби.

Треба особено да се одбележи ловот на рибата од Охридското Езеро што се вика „летница“ (пастрмка како сом), којашто

е забележлива не само по својот квалитет, туку и по количината на уловот. Годишно од неа се ловат околу 400.000 оки, т. е. половина од уловот на сите три езера заедно.

Летницата, за жал, не се извезува во странство ни солена ни чадена, иако би можела да го задоволи вкусот и на префинетиот гастронот.

Правото на риболов во Охридското и Преспанското Езеро се дава со откуп и на управата ѝ носи приход од 5.000 лири годишно.

Освен тоа реката Црна и многубројните помали планински реки обилуваат со голема количина на ситна риба што се користи локално свежа и солена.

Во следната таблица дадени се месните имиња на сите риби што се ловат во езерата и реките на вилаетот со означување на некои други подробности.

Имињата на езерата и реките	Имињата на рибите	Големина на аршин	Тежина во оки	Приближна цена во пјастри	На кои пазари се носи
Охридско Езеро	Летница	3/8 – 5/8	4/8 – 1 2/8	8 – 14	Во Битола
	Коран	3/8 – 7/8	4/8 – 4	6 – 8	" Ресен
	Белвица	2/8 – 3/8	30 – 60 др.	6 – 8	" Прилеп
	Јагула	1 – 1 1/2	1/2 – 2	6 – 8	" Велес
	Клен	2/8 – 3/8	1/4 – 1/8	1 – 2	" Скопје
	Крап	3/8 – 6/8	3 – 8	1 – 2 1/4	" Флорина
Преспанско Езеро	Скобуси	2/8 – 3/8	1/4 – 1/2	3/4 – 1 1/2	" Дебар
	Крап	2/8 – 5/8	1 – 2	1 1/2 – 2 1/2	" Битола
	Клен	2/8 – 3/8	1/4 – 1/2	1 – 2 1/2	" Ресен
	Нивички	до 1/8	–	1 – 3	" Прилеп
	Скобуси	1/8 – 2/8	до 1/4	3/4 – 1 1/2	"
Петерско Ез. (на ј-з од Остр. Езеро)	Јагули	1 – 1 1/2	1/2 – 1 1/2	6 – 8	"
	Крап	2/8 – 5/8	1 – 2	1 1/2 – 3	" Битола
	Црвеноперка	до 1/8	–	1 1/2 – 3	" Флорина
Касториско Езеро	Дујаци	многу малечка		2 – 5	"
	Крап	4/8 – 7/8	4 – 9	2 – 4	" Касторија
	Сом	5/8 – 1	6 – 8	2 – 4	" Битола
	Јагула	5/8 – 1 1/2	1/2 – 1 1/2	5 – 8	" Флорина
Острово Езеро	Крап	2/8 – 4/8	3/8 – 6/8	2 – 3	" Воден
	Клен	1/4 – 2/4	1/4 – 2/4	1 1/2 – 3	
	Платица	1/8 – 3/8	1/4 – 1/4	2 – 3 1/2	
Црна Река	Дујак	малечка риба		2 – 8	" Битола

	Платица	1/8 – 2/8	до 1/4	2 – 5	" Прилеп
	Клен	1/8 – 3/8	1/4 – 3/8	2 – 4	
	Крап	2/8 – 5/8	1/4 – 1	2 – 4	
	Јагула	3/8 – 1	1/4 – 1 1/4	5 – 9	
	Сом	5/8 – 1	1 – 3	1 1/2 – 3	
	Скобус	1/8 – 2/8	до 1/4	3/4 – 1 1/2	
Планински рекички	Мренка	до 1/4	до 1/8	5 – 10	" Битола
	Стерва	1/4 – 5/8	3/8 – 6/8	5 – 10	
	Дујак	малечка риба		2 – 8	
	Клен	2/8 – 3/8	до 3/8	2 – 4	

Г) МАНУФАКТУРНА ДЕЛНОСТ. ДОМАШНО ПРОИЗВОДСТВО И ЗАНАЕТИ.

Во Битолскиот вилает нема никакви фабрики.

Производството на ракотворби кои се потребни во секојдневниот местен селски живот го претставува преминот од првобитното производство за своите потреби на секој еден со сопствени сили кон домашното производство. Домашното производство се практикува кај селското население како вообичаена посебна дејност, особено кај жените.

Со исклучок на долната облека, која населението само ја произведува од увозно памучно платно и фес,⁶³ сите останати видови на селска облека се изработуваат од ткајачите од домашни суровини.

Власите се облекуваат исклучиво во волнена облека, наречена „шајак“ или „аба“. Таа се носи по целиот вилает, но подобра е во Кирчево.

Бугарите исто одат во иста таква волнена облека, но мнозинството зиме се облекува во овчи гуна.

Албанците муслимани од Дебарскиот санџак носат исто таква облека од месна волна, а Албанците од Џорџанскиот санџак над волнената облека облекуваат уште фустанели од месно ткаење од увозно памучно платно.

⁶³ Фина црвена ткаенина (филц), од која се изработувале фесови.

Исклучок во селското население прават Турците, кои за своето облекување употребуваат и месна и странска европска ткаенина.

Кожите и сафијанот⁶⁴ се прават во таканаречени табакхани; такви особено има во Охрид (околу 50-ина).

Освен тоа, селските и градските ткајачи изработуваат и килими.

Вредноста на тие килими е доста висока, не само по квалитетот на ткаењето, туку и по убавината. Но, за жал, примитивната структура на разбоите не допушта да се ткаат килими пошироки од 80 сантиметри и заради тоа заостануваат зад бугарските килими.

Месните килими речиси исклучиво се употребуваат во христијанските куќи, додека Турците ги претпочитаат понекавалитетните европски производи.

Треба да се потцрта користењето од страна на месните жители на килимите кои се прават во соседните на вилаетот краишта: Каљарски, Кожански и Сервиски (Селфицески мутесарифлик). Турците во овие кази, по потекло од Азија, ткаат мали килими во азиски манир, но по квалитет значително отстапуваат пред последните бидејќи месната волна е полоша од анатолиската.

Градското население за своето облекување не употребува локални производи.

Христијанската интелигенција, турското чиновништво и беговите се облекуваат по европски со европски материјали. Пониските слоеви на населението носат: христијаните – долги мантии од материјал увезен од Сирија, а муслиманите – куси палта и шалвари од европска ткаенина, навезени во поголем дел со европска срма.

⁶⁴ Фино обработена овча или козја кожа.

Со занаети се занимава само градското население. Занаетчиите се делат на еснафи (цехови). Еснафите во Турција го имаат својот почеток во дамнешни времиња. Отсекогаш тие се ползувале со споредбено поголемо уважување од управата, но и сега не го изгубиле своето влијание врз општествените дејности. Членовите на најбогатите еснафи се избираат за членови на општината, но нека се каже дека во тоа немаат полза, нив таа општествена служба ги оптоварува.

Иако се занимаваат со истиот занает и Турците и христијаните и Евреите, сепак секоја народност има свој еснаф и само официјално се собираат пред властите итн.

Сите членови на еснафот избираат главен мајстор (устабашија), кој го чува еснафскиот печат и одговара за еснафската каса.

Печатот се става на општите акти од еснафот, на адреси што се испраќаат до власта и црковните власти итн.

Касата се оформува: 1) од еднакратна членарина при зачленувањето (членарината се одредува според важноста на еснафот од 20 до 100 пјастри), 2) од неделната членарина на членовите (по 10 пари неделно), 3) од вонредни доброволни внесувања на празниците и 4) од казни што се земаат од членовите за нарушување на еснафските правила. Ваквите пари се трошат за парична помош на манастирите, на црквите и на бедните семејства.

За членови на еснафот можат да бидат примени и занаетчиите туѓинци.

Постои таков обичај за членови на еснафот да се примаат и лица кои не се занаетчиите. Таквите лица се запишуваат во еснафите со извесна цел, во случаи на нивната смрт еснафите да присуствуваат на нивниот закоп.

Расправиите на членовите од еснафот околу сметките се расчистуваат меѓу еснафите, чии решенија по таквите спорови речиси секогаш противниците ги прифаќаат без протестирање.

Христијаните од секој еснаф имаат свој годишен празник на кој тие се собираат во градската црква на литургија. Честопати

потоа тие се упатуваат од градот во манастирите, каде што имаат свои одаи и таму се веселат во текот на денот и повеќе.

Подоходовните занаети се наоѓаат во рацете на христијаните. Шивачите, кондурациите, златарите, кожарите, бојациите, ка-лајџиите итн. речиси сите се христијани; Турците меѓу подоходовните занаети обично се сарачи и ветеринари за коњи. Во Дебар, Призрен и Ѓаково порано путеше изработката на оружје, но сега, при користењето (дури и од разбојниците) на оружје од нови системи, сета работа на таквите мајстори се сведува на преработка на старото оружје, така што поради исклучиво рачната работа и конкуренцијата на ефтината европска индустрија нивните заработувачки се многу мали.

Со исклучок на златарските изработки, чија филигранска изведба се цени од странците, потоа облеката опшиена со златна срма што се извезува во Бугарија и Србија и конечно крајно трајните бакарни изработки, сите останати занаети се многу далеку од совршенството.

Од занаетите коишто се карактеристични за некои нации се: правење на гајтани со усукување на свилени и златни конци што се користат за турските облеки, со што се занимаваат еврејските жени, и коваштвото, со кое се занимаваат Циганите.

Заработувачката на занаетчиите воопшто е прилично скромна. Според еднодневната заработувачка занаетите можеме да ги поделиме на три категории:

1. со дневна заработувачка од 2.5 до 5 пјастри.
2. " " " 4 – 7 "
3. " " " 6 – 10 "

Не може да не се забележи дека обичајот на тукашното празнување на сите црковни празници многу ѝ штети на благосостојбата на занаетчиите и газдите коишто ангажираат работници за една година од тоа не добиваат многу, бидејќи во годината речиси половина година се слободни денови.

Д) ПРЕВОЗНИЧКА ДЕЈНОСТ. ВИДОВИ НА ТОВАРЕН И ПАТНИЧКИ СООБРАЌАЈ.

Превозот на стоките во Битолскиот вилает се изведува или на коњи (кирации) или на коли.

Меѓу Солун и Битола превозот на стоката се изведува по два патишта: првиот од Битола преку Прилеп до железничката станица Градско и вториот од Битола преку Воден за Солун.

На патот за Градско стоките се превезуваат исклучиво со коли, додека по Воденскиот пат преовладува превозот со кирации.

Од Битола за други месности превозот се врши единствено со кирации. Во внатрешноста на вилаетот, каде се трасирани патишта, превозот на товарот се изведува на коли.

Арабациите се речиси сите Турци, а особено од мухацирите коишто се доселија овде по војната од Србија и Бугарија.

Кирациите се половината христијани, половината Турци. Особено со оваа дејност од христијаните се занимаваат Власите од селата Ниждополе, Магарево и Трново (во Битолскиот санџак) и мнозина од Џорџанскиот санџак. Тие доставуваат со стотици коњи и превезуваат во најголем дел, а служат и како превозници при снабдувањето на војската. Во зима, кога се намалува превозот, во вилаетот Власите кирации обично одат на печалба во Солун и Тесалија, поради што се зголемуваат донекаде цените на превозот.

Со кирациство од Турците особено се занимаваат жителите на селата: Кажани, Лера, Доленци и Рамна (Битолска околија). Но освен овие кирации професионалци, коишто за одредена сума одат било каде, во секој од градовите на вилаетот постојат мали групи на кирации од христијаните и Турците кои се занимаваат со превоз само меѓу блиските градови, не преминувајќи ги границите на пределот.

Целото пренесување на стоки по патот за Градско е во рацете на претставникот на Солунско-митровичката железница, Бајон, кој користејќи ја нејзината субсидиција во облик на нама-

лена тарифа на превозот го држи сиот возен парк за превоз на товари од Битола до станицата на свој сопствен ризик.

Благодарејќи на отстапките кои Бајон им ги прави на купувачите што превезуваат стоки по тој пат, цените на превозот по Воденскиот пат значително се намалија, така што и самото движење по него многу опадна. Единствено што ги држи кирациите на Воденскиот пат е неговата брзина на доставување, со која тие од Солун пристигнуваат во рок од 4 до 2 дена, додека стоките испратени по железницата од Градско остануваат на пат две седмици и повеќе.

Поради конкуренцијата на двата пата и поголемиот превоз на стоки во вилаетот одошто надвор од него, цените се менуваат според условите и правецот на стоките вака:

Од Битола до Солун.

а) по патот низ Градско:

Цените на извозот (од Битола)

во летно време, од 10 – 15 пари за ока

во зимно " " 15 – 20 " " "

Цени на увозот

во летно време, од 18 до 20 пари за ока

во зимно " " 25 – 30 " " "

б) по Воденскиот пат со кирации.

Цени на извозот

во летно време, од 12 до 16 пари за ока

во зимно " " 20 – 25 " " "

Цени на увоз

во летно време, од 20 до 30 пари за ока

во зимно " " 30 – 35 " " "

Цените од Битола до другите внатрешни пунктови се разликуваат само во врска со годишните времиња, а исти се за увоз и за извоз, што се објаснува со приближно рамномерното трговско движење внатре во вилаетот.

Од Битола (и обратно по истата цена)							
за Касторија во лето 10 пари за ока, зиме 15 пари							
" Охрид	"	10	"	"	"	15	"
" Џорџа	"	10	"	"	"	20	"
" Прилеп	"	5	"	"	"	7	"

Повремено во Битола се појавуваат каравани со камили од Солун. Но камили во Битолскиот вилает нема. Разликата во носивоста меѓу камилите и коњите е незначителна. Носивоста на коњите е од 100 до 120 оки, а на камилите од 120 до 140 оки.

Патничкиот транспорт се изведува или на кираџиски коњи или со коли или со европски екипаж.

Патниците на кираџиски коњи се движат во караван. Тој вид на транспорт преовладува со својата евтиност и во местата кои се достапни за движење на коли.

По главните патишта побогатото население патува во покриени коли.

Цената на превозот во покриените коли зависи од многу услови. Напливот на патници, годишното време, правецот, конечно и степента на важност на патниците, сето тоа се зема предвид од газдата на екипажот и патникот понекогаш е бесконечно експлоатиран. Така, неретко се случува за патување во проста кола од станицата на железницата Градско до Битола за растојание од 20 часа патниците да плаќаат и 5 – 6 лири. Земајќи го во предвид тоа што размерите на колите и не им овозможуваат на патниците да носат со себе багаж ниту од скромни размери, патувањето сепак е доста скапо.

Што се однесува до европските екипажи, благодарейќи на многу ограничениот број, патниците во такви ризикуваат да бидат уште повеќе експлоатирани.

Кон сите тие неудобности треба да се додаде дека коњите како и на колите така и на екипажите за цело време на патувањето не се менуваат, што предизвикува неопходност од одмори

во ановите, чии газди и со уценување изнудуваат од патниците невозможни средства.

Ако и ги отфрлиме сите горенаведени додатни услови што влијаат на цената, тогаш истата може да се определи вака:

Од Битола до железничката станица во Градско:

за кола од 1½ до 2 лири најмногу

за екипаж " 3 " 4 " "

Од Битола до Џорџа:

за кола од 1 до 1½ лира најмногу

за екипаж " 2 — 3 " "

Не е многу помала цената од Битола до Охрид.

Именуваната агентура на Бајон продава исто така патнички билети од Битола до Солун (и обратно), земајќи ги врз себе обврските за доставување на патниците до и од железничката станица. Но услугите од компанијата ги користат ретко само новајлиите. Причините се следните: третата класа на патници, од кои агенцијата наплатува 115 пјастри, во однос на неудобното сместување по тројца на седиште во кола го претпочитаат патувањето преку Воден со кирации, кои наплаќаат по коњ:

Од Битола до Солун:

лете од 40 до 50 пјастри

зиме " 50 " 60 "

Од Солун до Битола

лете од 50 до 60 пјастри

зиме " 60 " 80 "

Првите две класи, и покрај неволноста да трпат танталовски маки при патувањето со коли, не се служат со услугите на агентурата уште и поради тоа, што дури и личниот багаж се добива по неколку дена, а понекогаш дури и по две седмици по пристигнувањето на местото.

Воопшто патувањето во внатрешноста е проследено со многу тешкотии. Затворените коли можат да се најдат само по градо-

вите кои се наоѓаат на трасираните патишта, а екипажите можат да се најдат само во Битола и Прилеп.

Патувањето со кирации, кое одамна се практикува, успеало да регулира и основани цени. Така лице кое патува на тој начин, а на далечен пат (во Србија, Бугарија итн.), дава за наем на коњот од 2 до 3 пјастри за еден час растојание, во зависност од сезоната. Но, се разбира, не може да се зборува за некоја брзина на патувањето тука.

Е) ТРГОВСКА ДЕЛНОСТ. ОПШТ ПРЕГЛЕД. ТРГОВИЈА НА УВОЗ И ИЗВОЗ. СПИСОК НА НАЈБОГАТИТЕ ТРГОВЦИ ВО ВИЛАЕТОТ.

Географската положба на вилаетот, немањето на пловни реки и колски патишта, примитивниот начин на обработка на земјата, опасноста од разбојништво, лошата администрација која ги кочи сите дејности на луѓето – тоа се причините кои одамна го кочеа и ограничуваа сиот овдешен трговски развој.

Несоодветноста меѓу стварниот извоз на локалните производи и увозот, и покрај плодородноста на почвата и природните богатства на земјата, го осиромаша населението и ги ограничи неговите потреби до крајните граници. Се разбира, заради тоа и увозот на странска стока од своја страна е ограничен само на предмети за најнужна потреба.

Признавајќи ја секоја од горенаведените пречки за трговијата, не би требало да се изостави најважното, што отсекогаш било немањето на добри превозни средства со што би се воспоставиле низ вилаетот правилни и евтини трговски врски кон солунското пристаниште, коешто се јавува како природен посреднички пазар за сиот вилает, со исклучок на Елбасанската каза, која зависи од драчкото пристаниште.

Пред последното 10-летие (1885) очајната положба на патиштата што ги соединуваа главните пазари на вилаетот кон солунското пристаниште овозможи трговијата да се одвива само во летните месеци. Заради тоа трговците на трговските пунктови во

вилаетот се обезбедуваат пред доаѓањето на есента со најнеопходни количества на стока и потоа им ги продаваат на ситните трговци и селаните по високи цени. Од тоа време е познат Прилепскиот панаѓур (кој сега не постои), напоредно со кого градот Битола служеше како постојано складишно место за трговската размена во секој центар на вилаетот, оставајќи му на Скопје да ги снабдува неговите северни делови, непосредно преку солунското пристаниште јужниот, а драчкото пристаниште казата Елбасан.

Изградбата на железницата Салоники – Митровица (363 километри), иако трасирана само низ Солунскиот и Косовскиот вилает, изврши не помали промени и во трговското движење во Битолскиот вилает. Пред сè дел од Дебарскиот и сиот Призренски санџак се приближија кон комерцијалниот свет. Потоа во таа мрежа се вклучи и Битолскиот санџак. Последователно се направиле трасирани патишта од Битола кон Прилеп до станицата Градско и од Битола кон другите делови на вилаетот се создадоа можности за полесно комуницирање со главните прехранбени пазари во текот на целата година, и секој вид на трговско движење се измени.

Во тој облик денес. **Б и т о л с к и о т с а н џ а к**: **П р и л е п** – трговски центар во северозападните делови на санџакот, се снабдува директно од Солун, со транзит преку станицата Венецијани – Градско (167 километри од Салоники). **Б и т о л а** – пазар за централните и западните делови на санџакот (Ресен, Охрид) и во исто време служи како прехранбен пункт: со 1/4 – за Дебарскиот санџак, а 1/5 за Џорџанскиот санџак. Се снабдува директно од Салоники со 3/4 со транзит преку Прилеп – Градско и 1/4 преку Воден. **Ф л о р и н а** – како пазар за јужните делови од санџакот се снабдува директно од Салоники преку Воден и во незначителен дел од Битола.

Џ о р џ а н с к и с а н џ а к. **Џ о р џ а** – централен пазар за казите Џорџа, Колоња и Старово и се снабдува во поголем дел направо од Салоники преку Касторија – Водена и само во 1/5 од Битола. **К а с т о р и ј а** – пазар на Касториската каза и гранич-

ната Анаселица, Селфицески санџак, кој се снабдува директно од Салоники.

Д е б а р с к и с а н џ а к. Д е б а р се снабдува: со $\frac{1}{2}$ од Скопје (Ускјуб) и Скутари и $\frac{1}{4}$ од Битола; служи како трговски пазар за Горно и Долнодебарската каза и делумно за Мат, кој исто така се снабдува од Елбасан.

П р и з р е н с к и с а н џ а к. Се снабдува од Салоники со транзит преку станиците на железницата: Скопје, Веришовиц, Липљан и Качаник.

Повеќе од веројатно е дека по соединувањето на железничкиот пат Салоники – Ускјуб со српската линија Белград – Ниш – Врање голем дел од австроунгарските и германските стоки ќе се доставуваат во вилаетот по патот Белград – Ускјуб, а не Триест – Салоники како што досега се практикуваше.

Но очекувајќи го тоа, за вилаетот Солун е значаен не само како пристаниште, како место за утовар и растовар на стоките, но уште и како пункт во кој сите производи одредени за извоз се продаваат, а странските стоки се прекупуваат. Останатиот дел од $\frac{1}{5}$ од увозот се изведува транзитно од Константинопол – Салоники, особено англиската стока, поради немање директни врски меѓу Англија и Салоники.

Треба да се истакне обидот од последно време на месните трговци за стапување во непосредни трговски врски со самите места на производство. Засега тие врски се сосема незначителни.

Таквата трговска зависност на Битолскиот вилает од Солунското пристаниште се објаснува: со споредбено незначителните трговски капитални што не им овозможуваат купување на големи количини на стока на месните трговци; со отсуството на било каква локална индустрија која би можела да го привлече вниманието на странските шпекуланти; со недостатокот на иницијатива кај месните трговци, кои тешко се појавуваат на арената на меѓународната трговија, исто така незапознати со ресурсите и со вистинската цена на слободните непосредни трговски односи.

Таа слобода на непосредни трговски врски се парализира особено од недовербата која европските трговци ја имаат кон тр-

говскиот промет во Турција воопшто и делумно кон месните трговци.

Впрочем и меѓу трговците на Битолскиот вилает од една страна и Салоники и Константинопол од друга трговските зделки се изведуваат во поголем дел во готово, бидејќи во вилаетот малку лица уживаат доверба кај своите колеги, жители дури и на самата Турција.

Што се однесува до деталите за количината на предметите за извоз и увоз, цените на купопродажбата, потеклото на стоките и нивната намена, за сите тие прашања, поради немање никакви официјални статистички податоци, можеме да бидеме задоволни во секој случај поодделно само врз основа на кажувањата на упатените луѓе во таа област, кои од своја страна заради личен интерес често настојуваат да ја сокријат вистината. Но сепак, контролирајќи ги и споредувајќи ги кажувањата од едно и друго лице, може да се добие општ поим за состојбата на трговијата во вилаетот и можат да се извлечат приближни бројни податоци.

а) И з в о з.

1) Земјоделски продукти.

Житарици.

За Битолскиот санџак:

пченица, 'рж, пченка 8.000.000 килограми.

Дебарскиот и Џорџанскиот санџак во добри плодни години, дури и да немаат нужда од туѓо жито, во секој случај немаат вишок за извоз.

Јачменот и овесот, иако се сеат во Битолскиот санџак, не се извезуваат поради оддалеченоста на санџакот од железницата и поради незначителната трговска вредност, која не ги оправдува трошоците на превозот.

Семиња

Во трите санџаци: Битолскиот, Дебарскиот и Џорџанскиот:
има лен и коноп 150.000 килограми.

Граорици:

Во целиот вилает 480.000 "

Горенаведените бројки се дадени во просек од времето на изградбата на Солунско-митровичката железница; но во 1884 година како последица на страшното паѓање на цените на житото во Англија и Франција, каде обично се извезуваше, опаѓањето на житариците во вилаетот беше многу мало.

Просечните цени на земјоделските производи во вилаетот се следните:

Артикли	Цена во пјастри	Според курсот за една турска лира пјастри	Единица мерка	По тежина
Есенско жито	120	109	Битолско киле	88 оки
Пролет. жито	90	"	"	"
Пченка	35	"	"	"
'Рж	—	—	—	—
Јачмен	—	—	—	—
Ленено семе	—	—	—	—
Конопно "	—	—	—	—
Граорици	1	109	—	1 ока
Овес	—	—	—	—

Вино: 120.000 јуки, од 2 до 4 пјастри за ока што се извезува само од Елбасан во соседните Јанински и Скутарски вилает и многу мал дел кон пристаништето Драч.

Тутунот од низок квалитет го откупува Regie, основано на 1. април 1884 година.

2) Производи на сточарството во вилаетот, исклучувајќи го Призренскиот санџак:

К о ж и

Вид	Вкупно во парчиња	Цени во пјастри	Продажна единица	Место на испраќање
Козји	40.000	14	за ока	Половината во Германија и Австрија, половината во Франција и Америка
Јарешки	220.000	8,5	"	
Јагнешки	180.000	19	за пар	
Овчи	100.000	22	"	
Зајачки	5.000	4	за парче	

Волна 80.000 оки по 10 пјастри за ока во Англија, Америка, Италија и Австрија.

Сало – 25.000 оки по 6 пјастри во Франција и Австрија.

3) Трговија со животни.

Овците од вилаетот се тераат етапно во мали стада кон краиштата што имаат пасишта, од каде се упатуваат во Салоники за месните потреби или и оттаму се извезуваат во Египет; делумно се праќаат и во Константинопол за месна употреба. Број 20.000. Цена по глава 40 – 50 пјастри.

4) Шуми, огревно дрво (види § 12, 13). Ореовото дрво во незначителна количина се откупува за Франција.

б) У в о з

Предмети	Тежинска единица или мера	Годишно количество	Цената во Битола пјастри	Потеклото на товарот и забелешки
Сол	килогр.	1.600.000	1 6/40	1.500.000 Китрос Карабунар (во Солунскиот Залив); 100.000 од Авлона, само за делови од Џорџанскиот санџак
Шеќер	"	710.000	3 1/4	од Австрија (Триест)
Шпиритус	"	356.000	5 1/2	половина од Австрија, 1/4 од Америка, 1/8 од Солун и 1/8 од Одеса
Петрол	"	414.000	1 санџак 51	од Америка, мал дел од Русија
Сапун (обичен)	"	300.000	3½	од Салоники, Канеја и Занти. Поквалитетниот во мали количини од Англија, Франција и Австрија
Ориз	"	400.000	2.20	¾ од Англија (Лондон)
Кафе	"	90.000	9 – 11	од Франција и Англија
Брашно	"	60.000	1¼ – 2	¾ од Салоники,

				останатото од Одеса и мал дел од Галац
Метали				
Лиен челик .	сандук од 70 кгр.	120	190	од Австрија
Железо во ленти	сноп од 18,5 кгр.	1.240	40	"
" во жица	—	—	—	
Истото од слаб квал. . .	ока	40.000	1½	од Англија
Железо во тенки ленти	"	60.000	1½	"
Железо во квадратен профил . . .	"	25.000	1½	"
Железо во обрачи	сноп од 20 оки	6.000	35	од Австрија
Потковици од бр. 1 до 3	ока	60.000	3	"
Шајки и нитни од бр. 15 до 48	"	25.000	—	од Англија
Лопати	парче	1.800	3½	"
Разни алати	—	—	—	—
Хартија				
За цигари . .	сандаци	7.000	25 – 30	Триест, Вена (голем формат).
За пакување жолта	бали	1.200	70	од Австрија и 1/10 од Италија
" сина	"	"	"	
За пишување	ролна	6.500	10 – 40	
Ситни железни и бакарни стоки, алати и земјоделски орудија	килогр.	40.000	—	1/2 од Германија 3/8 од Австрија 1/2 од Италија
Свеќи	"	8.000	12½ кгр. 55	¾ од Австрија, ¼ од Белгија
Мануфактурни стоки				

Политички и економски податоци за Битолскиот вилает

Ткаенини со висок квалитет	метри	20.000	50 – 60	4/6 од Аварија (Бохемија), 1/6 од Германија, 1/4 од Англија
Ткаенини со понизок квалитет	"	2.500	20	
Кашмир со висок квалитет	aune ⁶⁵	15.000	10 – 15 фр.	од Белгија и Германија
Кашмир од понизок квалитет	"	5.000	30 – 40	4/5 од Австрија, 1/5 од Франција
Shawls (шарпи, појаси) .	парче	100.000	за парче 30 – 40	Австрија при слабата конкуренција на Швајцарија и Франција
" полусвил.	"	6.000		
" полусвил.	"	6.000	25 – 40	Австрија и 1/5 Англија
" "	"	7.000	17 – 37	Швајцарија (најбарано)
Ticbus	дузина	60.000	за парче 30 – 50	Швајцарија без конкуренција
Valenkiar (обични шамивчиња) . .	"	40.000	20 – 30	Швајцарија без конкуренција
Кошули	"	500	парче 15 – 60	Австрија
Кошули од висок квалитет	"	250	30 – 70	Франција
Фесови	"	13.000	30 – 140	Австрија без конкур.
Fils de simili-or ⁶⁶	livres ⁶⁷	5.000	120 – 150	Баварија (10% злато, памучен конец)
"	"	1.200	250 – 280	Баварија (40% злато, памуч. и свilen конец)
" d'or	"	1.300	200 – 350	Австрија
Fils de simili-argent	"	1.200	260	1/3 од Австрија, 2/3 од Баварија (20% сребрен свilen конец)
"	"	500	300	"
"	"	400	130 – 150	" (памучен кон.)

⁶⁵ Стара француска мерка за ткаенина, приближно одговара на метар.

⁶⁶ Позлатени конци за ткаење, или подолу посребрени.

⁶⁷ Фунта.

Гајтан	"	3.500	80 – 90	"
Свилени тка- енини (faillé, moiré, taf- fetas, satin, croisé pepe- line, sultanie) ⁶⁸	pic	–	27 – 40	Германија, Австрија, Франција и Англија
Tsof	аршин	1.000.000	1½–3–10–11	Англија
Фланел волн.	"	5.000	14 – 12	Германија
Фланел пам.	"		4 – 5	
Drap de Fran- ce (свила со волна) ⁶⁹	"	1.000	13 – 15	Австрија
Basma (пам.)	кип	5.000	–	Англија
Toile dite américaine . ⁷⁰	"	20.000	–	"
Памуч.конци	кутија	50.000	–	"
Shirting . . . ⁷¹	пакет	800	–	"
Полупамучен	"	120	–	"
Britania	"	70	–	"
Alogia	парче	25.000	–	Швајцарија
Метали				
Лим	килогр.	22.000	сандак 50 кгр. 130	Англија
Калај	"	4.500	околу 9 пјас.	
Бакар	"	4.000	" 13 "	
Олово	"	1.700	" 13¼ "	
Стакло, стак. садови	"	45.000	–	Стакло од Белгија, садови од Австрија
Кибрити . . .	"	25.000	дузина 1 5/40	(Австрија) понизок квалитет, (Италија) повисок "
Бои(кохинил) ⁷²	"	11.000	–	Англија
Pâte alimen-				

⁶⁸ Тенка, блескава разбранувана, блескава крцкава, сатен (мазна сјајна), вкр-стена (ребреста) и османлиска.

⁶⁹ Покривачи за кревети; платно за мантили.

⁷⁰ Американско платно.

⁷¹ Фин памучен материјал.

⁷² Сјајно црвено, според инсектот од кој се произведува.

Политички и економски податоци за Битолскиот вилает

taire ⁷³	"	6.000	3½	Италија
Лепило	"	4.000	—	Англија
Кожа	"	4.500	—	5/6 Англија, 1/6 Австрија
Јажиња	"	25.000	7½	Врање (Србија)
Мебел	"	11.000	—	4/5 Австрија, 1/5 Италија
Книги	"	6.000	—	Грција, Романија и Бугарија
Конфекција . .	"	3.000	—	Австрија
Пијалаци				
Пиво	"	40.000	—	¾ од Австрија ¼ од Франција
Рум, ликер итн.	"			
Суво овошје	"	14.000	—	островите на архипелагот и Смирна
Маслинки . . .	"	25.000	3 за ока	Волос (Грција)

**ПОИМЕНИЧЕН СПИСОК НА НАЈБОГАТИТЕ
ТРГОВЦИ ВО ВИЛАЕТОТ.**

Битола

Имиња	Националност	Капитал во турски лири	Предмети на трговија
Христо Дума	Влав	2.500	колонијални и алкохол
Георгиј Дума	"	1.200	"
Браќа Шајакчи	"	1.500	"
" Стојанови	Бугари	1.500	"
Сал. Калдерон	Евреи	2.500	"
Јован Ризо	Бугарин	1.000	"
Браќа Цоцо	Власи	750	железарија
Конст. Каска	"	1.500	"
Браќа Хаџипапа	Бугари	1.000	железарија и ситна желез. и бакар. произв.
Браќа Сонти	Власи	3.000	мануфактурни и најмногу свилени стоки
Хаџи Христо	Албанец	1.500	"
Конст. Каџјани	Влав	1.200	"
Мехмед-ефенди	Турчин	500	"
Асиб-ефенди	"	500	"

⁷³ Тестенини.

Зволо и друж.	Влав	1.500	ткаенини и златни гајтани
Муља Калдерон	Евреи	2.500	мануфактурни
Јосиф Калдерон	"	3.000	"
Мацали	Влав	1.000	мануфактурни најмногу текстил
Симаија Мошо	Евреин	800	"
Хусеин-ефенди	Турчин	700	"
Конст. Пили	Влав	1.000	текстил
Ипса и Прца	Бугарин и Влав	2.000	"
Георги Икономов	Влав	40.000	банкар (жив. во Виена)
Ергас и Комни	Евреи	3.000	жито и банкар. дела
Тома Пападимит.	Влав	2.500	жито
Михаил Данабаш	"	5.000	банкар
Анести	"	2.000	"
Саломо Ергас	Евреин	3.000	мануфактурни
Рушием	"	100	ситна железарија и бакарни производи

Прилеп

Бр. Хаџи-Илија	Бугари	20.000	мануфактурни,
Мирче Бомболов	"	20.000	особено текстил
Михаил Калогреја	"	3.000	жито
Димко Ачков	"	2.500	мануфактурни
Бр. Небреклиеви	"	2.500	жито и банкар. дела
Браќа Попеви	"	3.000	колонијални
Коста Митрев	"	7.000	"
Никола Крапчев	"	3.000	жито
Никола Бутлев	"	2.000	"
Браќа Дамеви	"	2.500	мануфактурни
Георгиј Богданов	"	3.000	банкар
Бр. Биволчеви	"	2.500	"
Браќа Пешкови	"	3.000	јажиња
Хаџи-Овков	"	1.500	дрво
Колиштерк	"	1.000	колонијални
Христо Фукара	"	2.000	сурови кожи
Димит. Киреута	"	2.500	мануфактурни
Ибраим-ефенди	"	1.500	жито

Крушево

Дим. Крастја	Влав	4.000	банкар
Петро Капка	"	5.000	сурови кожи
Христо	"	6.000	мануфактурни
Браќа Чолак	"	4.000	"
Мартин	"	5.000	колонијални
Пренда	"	4.000	"
Цоцо	"	1.000	"

Клисура

Јанаки Симота	Влав	20.000	мануфактурни
Јанко Бико	"	15.000	"
Васил Мајо	"	1.500	"
Васил Бога	"	1.500	"
Назла	"	7.000	"
Георгиј	"	8.000	кожи
Нута	"	8.000	"
Јоан	"	5.000	колонијални
Симон	"	5.000	банкар
Христо	"	5.000	"

Касторија

Драшка	Грк	10.000	банкар
Коте Толе	Бугарин-гркофил	10.000	"
Папа Макари	Грк	10.000	"
Даниил Папа	"	15.000	крзна
Наум Моска	"	10.000	"
Скутари	"	10.000	"
Аргири	"	2.000	колонијални
Карабина	"	10.000	банкар
Ј. Јован	потек. Бугарин	3.000	колонијални
Кости Фичио	Грк	2.000	мануфактурни
Делбенос	"	5.000	"
Цоцо	"	6.000	крзно
Папа Кристи	"	1.000	"
Татари	"	4.000	"
Митруш	"	3.000	"

Џорџа

Браќа Кота	хрис. Албанци	40.000	мануф. и колон.
" Бимбли	"	7.000	"
" Моска	"	15.000	мануфактурни
Нико Георги	"	6.000	банкар
Бр. Балонори	"	12.000	мануфактурни
Конст. Балонори	"	2.000	"
Браќа Фонда	"	6.000	"
" Темели	Бугари	15.000	банкар
Виса Попа	"	15.000	мануфактурни
Јован Кастури	Албанец	25.000	"
Амед-ефенди	Турчин	5.000	"
Аљо-беј	"	10.000	жито
Саид-ага	"	3.000	"

Кирчево

Јанаки Цили	Влав	2.000	колон. и жито
Наум Љакос	"	2.000	банкар
Киро	"	500	колонијални
Рафаил Крарис	"	600	"
Јанаки Песа	"	400	мануфактурни

§ 13. МОНЕТИ, ТЕЖИНИ И МЕРИ ШТО СЕ УПОТРЕБУ- ВААТ ВО ВИЛАЕТОТ.

М о н е т и

Златни:

Турската лира (22 фр. и 70 сент.) од 100 пјастри: пјастерот од 40 пари.

Монети во оптек: од 5 лири, од 2½, од 1, од ½ и од ¼ лира.

Сребрени:

Мецидија од 20 пјастри; ½ мецидија од 5 пјастри, и ситни монети од 2, 1 и ½ пјастер.

Полусребрени:

Алтелик (старата монета од 6 пјастри) од 5 пјастри; ½ алтелик – 2½ пјастри и ¼ алтелик – 1¼ пјастри.

Бешлик (старата монета од 5 пјастри) од $2\frac{1}{2}$ пјастри; $\frac{1}{2}$ бешлик (јузлик) $1\frac{1}{4}$ пјастер.

Ситни пари (метални):

Поранешниот 1 пјастер (гуруш) сега 20 пари; поранешниот $\frac{1}{2}$ пјастер (ирмилик) сега 10 пари; поранешниот $\frac{1}{4}$ пјастер (онлик) сега 5 пари.

Ажио на златната монета 7 – $7\frac{1}{2}\%$.

Турската златна лира во месниот трговски обрт има различен курс речиси во секој град од вилаетот. Соодветно на тој курс се менува вредноста и на останатите монети.

Така во Битола	лирата	чини	109	пјастри	мецидијата	20
" Прилеп	"	"	108	"	"	20
" Крушево	"	"	126	"	"	24
" Кирчево	"	"	126	"	"	24
" Дебар	"	"	122	"	"	23
" Охрид	"	"	108	"	"	20
" Џорџа	"	"	107	"	"	20
" Касторија	"	"	107	"	"	20
" Флорина	"	"	108	"	"	20

Користењето на сребрените и ситни странски монети е забрането. Златните странски монети се менуваат според константинополскиот курс.

Т е ж и н и.

Оката = 400 драма
1 драм = 60 пченични зрна } оката = 3 руски фунти

Мерки за тежина.

а) за зрнеста храна:

Битолското киле = 2 осмаци = 4 шиници = 8 кутли = 4 константинополски кила.

Тежината на битолското киле = приближно 6 пуди и 30 фунти пченица.

б) за течности.

Мерката ока собира една ока вода.

Мерки за должини.

Аршин = 8 руба = 66 сантиметри.

Мерки за површина.

Донум = 1600 квадратни аршини.

§ 14. МИНЕРАЛНИ ВОДИ.

Битолскиот вилает изобилува со минерални води. За жал не е направена никаква точна хемиска анализа, но и самото постоење на многу од нив им е познато само на месните жители или пак никој не знае за нив. Лековитите својства на водите случајно се откриваат и иако помошта која му ја укажале на овој и оној болен е очигледна, желбата за нивно испитување не се јавува ни кај лекарите, кои безуспешно го лечат болниот сè до употребата на тие води.

Општо познати се само минералните води или со висока температура или со својата специфична миризба или со црвената боја на вегетацијата при изворот, така покажувајќи им се и на лица што не знаеле за нив. Такви води се: топли, сулфурни, што се наоѓаат на еден час растојание од Дебар, и железни – на $\frac{3}{4}$ од час од г. Битола и при селото Екши-су, Флоринска околија.

Освен овие води има многу други извори кои, судејќи по составните делови на почвата од која тие извираат и по навистина чудесните излекувања на воспаление на желудникот и цревата и отежнато варење на храната, може да се претпостават како варови – во Дебарскиот санџак, и пепелави – во Битолскиот санџак.

Исклучувајќи ги топлите сулфурни води околу Дебар, каде од незапаметени времиња и нејасно кога е направен резервоар, никакви други води не се експлоатираат и со нив се ползува кој како може. Притоа разбојништвата и другите неблагопријатни услови го ограничуваат користењето на водите и од најблиските месни жители. Дури болните од Џорџанскиот санџак го претпо-

читаат долгото патување до бањите Каплан,⁷⁴ што се наоѓаат меѓу Велес и Ускјуб, отколку да ризикуваат да заминат на лечење на еден час од г. Дебар.

§ 15. СООБРАЌАЈНИТЕ ПАТИШТА И НИВНОТО ОПШТО ТРГОВСКО ЗНАЧЕЊЕ.

Пред изградувањето на железничката линија Солун – Митровица и некое време потоа сообраќајниците во Битолскиот вилает беа во крајно лоша состојба. Патувањето по тие патишта беше споредбено удобно само во летните месеци; во зима не само што сообраќајот се влошуваше, туку одвреме-навреме и сосем се прекинуваше. Освен тоа, сиот превоз на стоки и патници се изведуваше со коњи, магариња и мазги, и само во Битолско-прилепската и Сариѓолската долина можеа бавно да се движат тешки коли и безмилосни патнички коли што предавнички се тресат.

За сообраќај со надворешниот свет од градот Битола водат 5 патишта: кон Салоники, кон Ускјуб, кон Скутари, кон Тесалија и Епир. Првите три патишта делумно се трасирани, делумно природни, а двата последни се сосема природни.

Од сите спомнати патишта само едниот кон Ускјуб остана во поранешниот облик. Тој води преку Прилеп, по тесниот премин преку планината Бабуна во текот на 6 часа; потоа за исто толку време планините често се заменуваат со долини и патот слегува во рамнината на градот Велес (Ќупрулу). Од Велес до Ускјуб во текот на 8 часа патот врви цело време низ рамнина и во Ускјуб се дели на три правци: за Босна преку Приштина и Нови Пазар; за Србија преку Ниш и за Софија преку Кустендил. Од Битола до Ускјуб има 28 часа (140 врсти⁷⁵); до Ниш 60 часа (300 врсти).

⁷⁴ Катланово.

⁷⁵ Врста е руска мерка за должина што речиси одговара на километар (1,06).

Останатите четири патишта, некои само низ Битолскиот вилает, а некои во целата своја должина го изменија делумно својот поранешен пат, после нивното трасирање. Освен тоа се додаде уште еден нов, исто така трасиран пат во правецот на железничката станица Градско. Сите тие патишта се уште нови и за степената на нивното совршенство не може да се суди, иако многу од нив се многу совесно построени. Исто така и нивната иднина е неизвесна, бидејќи одржувањето на патиштата зависи само од личната волја на валиите, од кои не сите ги гледаат нив како суштествена неопходност.

Еве го точниот правец со опис на некои подробности за сега постоечките во вилаетот трасирани патишта (во седум табели).

А) Битола – Прилеп – ж. станица Градско.

Име на градовите и населбите по самиот пат или во близина	Растојание од претходната станица во часови	Дали патот од претходната станица оди по рамнина, со искачување или спуштање	Што се наоѓа по страните на патот	
			оддесно	одлево
г. Битола, покрај село Оризари, до мостот на р. Шемница близу с. Могила	2	по рамнина	од обете страни обработени полиња	
Варшаревски ан	1	"	"	
Мост на Црна и дере ⁷⁶ Тополчани	1	"	"	
Алинска чешма	1	"	"	
г. Прилеп	2½	5 мин. искачување, а останатото рамнина	"	
Плетвар дере и планина	2	½ по рамнина, потоа големо искачување	од обете страни планини и понекаде обработени долини	
Топлица ан и село		½ ч. спуштање по каменест пат, а потоа мало искачу-		

⁷⁶ Поток.

Политички и економски податоци за Битолскиот вилает

	2½	вање и спуштање	"
Ракле ан	½	по планинска долина	"
Дреново село	2	непрестани мали спуштања и качу- вања по клисурата	во текот на два ч. од обете страни плани- ни, потоа ридови и мали обраб. полиња и конеч. наск. поле
Градско, ж. стан.	4	по рамнина	

Б) Битола, Воден, Ениџе-Вардар, Солун.

г. Битола	1	по рамнина	од обете стр. обраб. пол., а во дал. план.
с. Кравари			
Негочани	2		
Каленик	1	"	"
Сакулево	1	сè низ рамнина, при приближување кон сел. 10 м. спуштање	"
Вакуфкеј			
Врбјани	1	по рамнина	"
Росна	1	"	"
Баница	1	по рамнина, потоа 5 мин. искачување	"
Горничево	1½	речиси непристапно искачување	од обете стр. план., некаде малку шуми, малку обраб. поле
Острово	3	на 1½ час многу каменест со едно големо спуштање од 1 час и друго 20 м.	во погол. дел од дв. стр. планини со шума и само 1 ч. пред с. Острово се созд. рамн. со обраб. пол.
Влодово	4	речиси по излег. од градот искач. за 1½ саат и потоа рамн.	понекаде обраб. пол. и од обете стр. план., во поголем дел покр. со шуми
г. Воден	1	целото растојание благо спуштање	од обете страни планини, понекаде овоштарници
Бозад. Бурнух	2	по излег. од градот спуштање од 10 мин., потоа рамнина	од обете страни обработени полиња
Калодџеска р. (Моглен. мост)	½	по рамнина	"

с. Енице-Вардар	3½	"	"
Бања ан	1½	"	"
Сарсали ан	1½	рамнина, 5 м. искач., потоа пак рамнина	"
Вардар ан и мост	2	по рамнина	"
Галико	2	"	"
Солун	2	"	"

**В) Битола – Флорина (а и б).
Битола – Флорина – Касторија.**

а) Битола			
Христоф. оддесно Бистрица одлево	1	по рамнина	од обете страни обработ. полиња, во далеч. планини.
Породин	1	"	"
Св. Петка	1	"	"
Клештина	1	"	"
Кладораб	1	"	"
Флорина	1	"	"
	6		
б) Битола		по рамнина	од обете страни обраб. полиња, во далеч. планини.
Кравари	1	"	"
Негочани	2	"	"
Калиник	1	"	"
Кладораб	2	"	"
Флорина	1	"	"
	7		
Битола			
Флорина			
Арменска	1½	рамнина	обраб. пол. во далеч. Буфската Планина
			обраб. пол., во далечина планината Тирсја
Писодер	1½	1 час искачув., ½ час спуштање	од обете стр. план. Биглија
Желево	1	спуштање	од обете страни планини
Руле	2	мало спуштање	"
Брезница	1	по долина	"
Касторија	4	по рамнина	"
Змински мост	4	"	обработ. на 1 ч.

Политички и економски податоци за Битолскиот вилает

			полиња	езеро, потоа обработ. пол.
Анаселица (Љапчишта)	4	по рамнина	од обете стр. обработени полиња, во далеч. планина	

**Г) Битола – Селфице (Сервија) и понатаму преку
границата до Лариса (Грција).**

Битола	1	по рамнина	од обете стр. обработени полиња, во далеч. план.
Негочани			
Баница	5	"	"
Килит Дервент	1	благо искачување, клисура, мало спуштање	обработени планински нивички, се сменуваат со гребени
Мрамор	1	мало спуштање	обработ. полиња, езеро
Чалциљар	½	рамнина	обработени полиња
Налбанкеј	1	"	"
Каљари	1	"	"
Ердомуш	2	"	обработени полиња, во далечина планини
Караач	2	"	"
Кожани	2	"	"
Пирго	2	благо спуштање	"
р. Бистрица	1	благо спуштање	обработени полиња и планини во далечина
Селфице	1	по рамнина	"
Кашан	1	искачување	планини
Мокрен	1	спуштање	"
Сарандочули	3	долга клисура	планини со шуми
Еласона	5	4 ч. рамнина, 1 час спуштање	од обете страни обработени полиња
Граница	2½	2 ч. рамнина, ½ час спуштање	"
Лариса	4½	½ час спуштање, потоа рамнина	"

Д) Битола – Џорџа (Корча) – Лесковик.

Битола			обработени полиња, во далечината планини и селата Магарево и Трново
Кажани	3	по рамнина	
Ѓавато	1	по рамнина, потоа	обработени полиња

		½ час искачување		
Козјак	1	спуштање	од обете страни благи план. покр. со шуми ¹⁾	
Царидвор	1	по рамнина	од обете страни обр. полиња, во далеч. планини	
Шур	1½	"	обраб. полиња	Преспанско Езеро
Стења	1½	по долина, ½ час искачување	од обете страни пл. и ретко обработени полиња	
Горица	1½	по долина	од об. стр. пл. Мала Бигла	
Пустец	2½	½ час искачување на пл. Бигла, понатаму по дол.	од обете страни план. и ретко обработени полиња	
Звезда ²⁾	1	¼ ч. одење нагоре, ¼ спуш.	од обете страни пл. Звезда и ретко обраб. полиња	
Сопунци мост, на р. Девол ³⁾	1½	¼ ч. спуштање, потоа по долина	"	
Зимљак	¼	по рамнина	обр. полиња	планини ⁴⁾
Пљаса	1	"	"	
Тишница	1	"	"	
Џорџа	1	по рамнина	обр.полиња	планина
Дворјан	2	"	од обете страни обработени полиња	
Флохи	1	"	"	
Дука мост	1	½ час кач., ½ ч. спуш.	од обете страни пл. Киар	
Селеница	1	по нерамно.	делумно обработени полиња, делумно планини	
Евсек м. град	2	½ ч. спуштање, остатокот по рамнина	обр. полиња	пл. Козел
Продан	1½	по рамнина	"	
Лешња	2	де качување де спуштање	пробиени падини на планина	планина
Барбами	3	кам. искачување и потоа спуштање	р. Барбами	"
Пода	3	"	обр. полиња	пл. Козарска
Лесковик	5	непрестано искачување и спуш. по кам. пат	Амбол	"

¹⁾ Тука се одделуваат патиштата за Џорџа и Охрид.

Политички и економски податоци за Битолскиот вилает

²⁾ Дотука селаните зборуваат по бугарски.

³⁾ Од ова место селаните зборуваат по албански.

⁴⁾ Тука се дели патот преку Биглишта за Касторија.

Е) Битола – Охрид – Струга.

Битола		од Битола до Козјак трасиран пат	
Ѓавато	4	истото како од Битола за Џорџа, детали во описот на последната	
Козјак	1		
Ресен	1	по рамнина	од об. стр. обраб. полиња.
Јанковец	1½	"	"
Крушје	1	по рамнина, незнач. искач.	од об. стр. план. и поврем. обр. падини на планини
Буково	1	клинсура со незнач. искач.	од обете страни планини покриени со шуми
Обетница	1½	"	"
Косилер	2	"	"
Охрид	1½	по рамнина	од об. стр. обраб. полиња
Подмоли	1	"	обр. полиња крај Охр. Ез.
Струга	1½	"	"

Ж) Битола – Кирчево.

Битола			
Кукуречани	1½	по рамнина	од об. стр. обр. полиња и во далечината планини
Маршорица 3 ана	2½	малеч. искач. и спуш., па рамнина	"
Прибилци	2	по рамнина	"
Сопотница ан	1	"	"
Доленци	2	малеч. искач. и спуш., па рамнина	"
Јабели	1	"	"
Соп	2	искач. и спуш.	"
Старович	2	½ час спуштање, потоа рамнина	"
Кирчево	2	рамнина	"

З) Џорџа – Касторија.

Џорџа	1			
Пишница	1	по рамнина	планина	обр. полиња
Пљаса	1	"	"	"
Зимљак	1	"	"	" ¹⁾

Биглишта	1	во поднож. на пл.	дол. и малку обр. возвиш.	планини
Капешница	1	"	"	" ²⁾
Касторија	1	"	"	"

¹⁾ Кривина на Џорџанско-битолскиот пат.

²⁾ Кривина на Флоринско-битолскиот пат.

Речиси секој од означените патишта има свое особено значење во однос на трговијата.

За извоз на земјоделски производи и за увоз на тешки стоки служи патот Битола – Градско (железничка станица).

За извоз на кожи и увоз на мануфактурни стоки и други предмети како најценет и лесен се претпочита патот Воден – Салоники, поради побрзата достава.

За внатрешната трговија во вилаетот најважни се патиштата од Битола кон Флорина и Охрид, бидејќи Флорина и Охрид во најголем дел се снабдуваат со стоки од Битола, а битолскиот пазар е продажен центар за сите стопански производи за околните населби.

И патот од Битола за Џорџа служи главно за снабдување на Џорџанскиот санџак со земјоделски производи. При просечна жетва Џорџанскиот санџак увезува од Битола разни житарици до 30.000 оки неделно.

Заслужува внимание стремежот на Грција да го искористи патот Битола – Селфице – Грчка граница, изграден за воени цели, за развивање на трговското значење на пристаништето Волос. Пред присоединувањето на последното кон Грција, трговските врски меѓу Волос, Лариса и јужните делови на Македонија се реализираа во снабдување од првите на последните со тутун и жито и во извоз обратно во Тесалија на македонски вина. Освен тоа, произведените јажиња од Врање (Србија) и сувото овошје од Бугарија во голема количина се упатуваа исто така за Волос за извоз зад границите. Со поставувањето на новата грчка граница и со одредувањето на високи царини од страна на грчката управа за македонското вино, поради подигањето на цената на грчките вина, се прекина речиси секако трговско движење меѓу Македо-

нија и Тесалија, што ја доведе последната до значаен пад во економски однос. Сите овие загуби заедно за Грција, напоредно со грижите на грчката пропаганда да ги зацврсти односите на Тесалија со Македонија, ја принудила грчката управа да направи некои материјални отстапки како би се обновила поранешната трговија меѓу земјите. По паричните субвенции одредени за железничката компанија Волос – Лариса за превоз на стоките кон пристаништето и обратно по минимална цена, царината врз македонските вина е укината; транзитот кон Волос и обратно на стоки од Турција и странски во Македонија е слободен; на границата се организираат складишни магацини итн. Но колку овие мерки ќе бидат ефективни ќе покаже времето, бидејќи прашањето е во пресвртот на трговското движење кое се воспоставува со Солун на начела трајни и доволно профитабилни за Битолскиот вилает.

§ 16. ДАНОЦИ И ДАВАЧКИ; ДИРЕКТНИ И ИНДИРЕКТНИ. НАЧИНИ НА НИВНО СОБИРАЊЕ. ГРАДСКИ ДАНОЦИ. СТЕПЕН НА ТЕЖИНА НА СИТЕ ДАВАЧКИ. КОИ ОД НИВ СЕ ОДРЕДЕНИ ЗА ДРЖАВАТА И КОИ ОСТАНУВААТ СЛОБОДНИ.

Директни даноци :

Б е д е л и - а с к е р и е. – Откуп за војска земан од немуслиmani. Износ 27 пјастри, 30 пари.

В е р ѓ у или Т е м е т ј у. – Данок за недвижности. Ако недвижноста е оценета на помалку од 20.000 пјастри, тогаш се зема по 4 пјастри на 10.000; ако, пак, таа е оценета на повеќе од 20.000 пјастри, тогаш се зема по 8 пјастри од илјада, со исклучок на дуќаните кои сите без исклучок плаќаат по 8%.

И х т и б а р и е. – За право на трговија секој селанец плаќа од 10 до 100 пјастри годишно, според оценката за положбата.

Ц е л е б. – Такса што се зема за овците и козите по 4½ пјастри по глава и 3½ пјастри за свиња.

А ш а р. – Десеток, давачка за земјоделските производи по 10% (од 1884 година се зема по 12%).

И н д и р е к т н и д а н о ц и :

Ш а р а б Ј у м р у к – давачка за вино.

В е р е к а – за државни вредносни хартии.

Акциз за тутунот при откуп од специјална управа (Regie).

Начинот на собирање на директните даноци е следниот:

Во градовите жителите од секое маало одредуваат собирач на даноци од својата средина (таксильдар), чија обврска е да ги собира даноците од куќите и да ги внесува во касата.

По селата секое село избира по еден таксильдар кој има исти обврски како и градскиот.

За својата работа таксильдарот добива од жителите на својот округ по 1 пара за секој собран пјастер или вкупно 2½ проценти.

Порано таквиот начин на собирање на даноците овозможуваше поголеми злоупотреби. Таксильдарите одложуваа со собирањето, за што добиваа мито за чекањето и се поврзуваа со благајниците задолжени за внесување на парите. Благајниците, задоволувајќи го доцнењето на собирачите, од своја страна не ги запишуваа веднаш добиените пари и се ползуваа со нив можеби долго време, давајќи ги на проценти.

Сега тие злоупотреби се отстранети со назначување на посебни комисии на собирачи (таксиль-комисии). Службениците на таа комисија ги следат собирачите во нивната работа по куќите, контролирајќи дали внесените од благајниците пари се запишани како приходи без одложување. Расходите за одржување на такви комисии се покриваат со 6% износ од сите собрани суми од комисијата.

Давачките од вино се собираат од специјална акцизна служба.

По воведувањето на судските реформи се појави нов доход за управата од собирање на судски такси, чиј износ е доста висок за тужителите.

Судската такса ги покрива речиси половина од расходите за издршка на судските установи и за платите на судиите.

Даноци земани од општините се:

При продажба на добиток;

За потковување;

За секоја заклана овца (кан-параси).

За право на продавање на храна (ашлик-параси).

Од сите горенаведени даноци, најтежок и најнеправеден е данокот ихти-барие, што се зема од селаните кои се занимаваат исклучиво со земјоделие.

Потоа доаѓа ашар, кој без оглед на своето име, десеток, од оваа година е зголемен на 12%. Но освен со високата сума, ашарот е разорен за селаните и затоа што службениците што се задолжени за составување на списоците, на што се чека за собирање на житото, се толку бавни во своите движења, што голем дел од тоа жито гние уште пред да се собере.

Исто така данокот на вино е многу висок (20%), поради што винарството се наоѓа во страшно опаѓање.

За сите останати даноци треба да се каже дека го достигнаа максимумот и во интерес на управата е да се намалат, бидејќи работната снага ја доведуваат до исцрпување.

Сите индиректни парични обврски ги собира административниот совет на Државниот долг.

Од директните даноци, целебот од вилаетот се испраќа целосно во Константинопол, а приходите од останатите се искористуваат за одржувањето на месната администрација, војската и за исплата на хевалата.⁷⁷ Последните се обично толкави, што месната администрација и војската се случува да не добијат плата по неколку месеци.

⁷⁷ Веројатно се мисли на разни бакшиши, по турското “eyvallah”, поздравен извик со значење „фала Богу; браво; благодарам“.

§ 17. СТЕПЕН НА БЛАГОСОСТОЈБА НА НАРОДИТЕ КОИ ГО НАСЕЛУВААТ ВИЛАЕТОТ.

Ни муслиманите ни христијаните од вилаетот не можат да се пофалат со својата благосостојба.

Иако муслиманите го владеат поголемиот дел од земјата и недвижностите и ги заземаат сите општествени должности, сепак нивната положба се влошува со секој ден.

Навикнати од стари времиња да живеат од потта и крвта на христијаните, турските бегови се ставени во тесно со новата политичка положба на Турција после војната со Русија.

Невозможноста во сегашно време без доволен повод да му ја дерат кожата на христијанинот, јавно да му го одземаат неговиот имот и да не го уплаќаат од него собраниот данок значително им ги намали страничните приходи на беговите; несакањето да ги изменат своите претходни односи кон христијаните ги приведе кон загуба и на поголемиот дел од своите законски приходи. Без оглед на недостатокот на плодна земја во вилаетот и вишокот на работна сила што се одлива зад границите, чифлиците на турските бегови не можат да ја соберат неопходната работна снага и нивната земја останува необработена.

Продолжениот нивен раскош во животот неизбежно ги води беговите во долгови. Даноците од недвижниот имот на беил-беф (т. е. со право на кредиторите да го продадат имотот на должникот при неплаќање во рокот) сè повеќе и повеќе почнаа да ги заплеткуваат поранешните богати управители муслимани и значителни земјишни поседи секојдневно преминуваат во рацете на христијаните.

Подолните класи на турското население, што исклучиво се оддаваа на управничка служба, страдајќи од нередовноста на платите и уште повеќе од беззаконието во Турција од секаков вид со изнудување, потонаа во бедна корупција и крајно се деморализираа.

Само кај селското турско население сè уште се сретнува незначителен број на муслимани кои не пропаѓаат. Тоа се вистин-

ските Турци кои дојдоа од Азија и се населија на добра и плодна земја, но не како господари, туку како колонисти. Со трудољубивоста што ги одликува и не носејќи го јаремот на завојувач, тие стекнаа извесна степен на благосостојба и станаа најбогати од сите селани. Иако во градовите се сретнуваат муслимани што се занимаваат со занаети, сите тие без исклучок може да се опфатат во таа категорија на турски колонисти што ги оставиле своите населби заради работа според наклоноста.

Сосема е поинаку со муслиманите со месно потекло. Мрзливоста и распуштеноста им се главни особини. Немајќи средства за живот, тие ги стекнуваат со насилство и разбојништво. Со исклучок на Дебар, каде нема христијански трговци, меѓу таквите муслимани воопшто нема трговци ни занаетчији.

Што се однесува до христијанското население, неговата положба и покрај трудољубивоста и трпеливоста е многу жална.

Христијаните од западниот и северозападниот дел од вилаетот се експлоатирани од Албанците, на кои им плаќаат годишен откуп за заштита или, подобро речено, откуп за право на живот, чијашто сума понекогаш значително ги надминува државните даноци.

И христијаните од останатите делови на вилаетот, иако не плаќаат таква регуларна давачка, изложени се на постојани грабежи и насилства од разбојници, а и други незгоди што произлегуваат од посебните месни услови. Воените одреди испратени во потера по разбојниците, а всушност само преселувајќи се од село во село, им ја земаат храната на селаните и им ги обесчестуваат жените. Началниците на одредите изнудуваат парични суми. Кајмакамите, бекчиите и мудирите, под закана за обвинување на селаните дека соработуваат со разбојниците, секој ја изнудува својата лепта и го спроведува своето побарување со посебно насилство. Исто така на христијаните не им е полесно ни од приватните лица муслимани. Последните, помагајќи им на подрачните власти во спроведување на нивните „работи“, истовремено си прават и свои. Тие што имаат чифлици под форма на казни кори-

стат бесплатна работна сила, а тие што немаат земја изнудуваат само пари.

Таква е положбата на христијанското население воопшто.

Просудувајќи ја положбата по народности, не може да не се забележи дека животот на Власите е со посреќна судбина од оној на Бугарите. Бугарите селани речиси сите се земјоделци. Неопходноста на постојаното престојување во населбите не им овозможува дури и привремено да здивнат од угнетувањето околу нив. Додека Власите, занимавајќи се или со сточарство или со трговија, ги тераат стадата од место во место и патувајќи заради трговија така ги избегнуваат постојаните насилства и грабежи, истовремено наоѓајќи начин да ја скријат својата заработувачка на сигурно место. Во Битолскиот вилает постојат влашки села во кои од 200 куќи во зима може да се најдат само 20-ина жители. Освен тоа, покровителството на грчките митрополити и привилегијата што им ја даваат месните власти при назначувањето на членови во меџлисите на Власите им овозможуваше услови за подобра самозаштита. Како неизбежна последица на тоа се јавува споредбена благосостојба и богатство на влашкото население. Додека во целиот вилает не се наоѓаат ни 10 бугарски семејства со капитал од 10 илјади лири, меѓу Власите има стотици домови со капитал од 40 и 50 илјади турски лири.

Подобра судбина, како и Власите, имаат христијаните Албанци од Џорџанскиот санџак. Надарени со трговска претприемчивост, мнозина од нив се збогатија со трговија во Романија и Египет, со што ги покоруваат срцата на месните власти. Своето влијание тие капиталисти го користат за покровителство кон своите собраќа селани, со што ги заштитуваат последните од грубите насилства на муслиманскиот фанатизам и преголемата алчност на ситните чиновници.

§ 18. ОРГАНИЗАЦИЈА НА АДМИНИСТРАЦИЈАТА НА ВИЛАЕТОТ; МЕЏЛИСИ; НИВНОТО ВИСТИНСКО ЗНАЧЕЊЕ. ПОЛИЦИЈА (ЖАНДАРМЕРИЈА) И НЕЈЗИНАТА ОРГАНИЗАЦИЈА. ЗАТВОРИ.

На чело на вилаетот стои валијата (генерал губернатор); потоа следува мутесариф (губернатор), началници на санџаците, кои под своја власт ги имаат кајмакамите (околиски началници) на тие кази што влегуваат во состав на санџаците кои ги раково-дат. Нахиите или мудирлиците (делови на казите) управувани се од мудире (вид началници), коишто се во директна зависност од кајмакамите и се исполнители на сите административни решени-ја во населбите преку избраните селски мухтари (старешини).

Резиденцијата на валијата е во Битола; мутесарифот и кај-макот се во градовите според кои потчинетите административ-ни делови ги добија своите имиња (види § 1), со исклучок на ста-ровскиот кајмакам, кој живее во населбата Подгорец,⁷⁸ и матски-от кајмакам, кој живее во населбата Зоја.

Целата дејност на администрацијата се одвива во меџлис-идаре (административен совет), какви што се наоѓаат како во ре-зиденцијата на валијата, така и во секој мутесарифлик и кајма-камлик и мудирлик. Притоа за секој меџлис од повисока инстан-ца служи меџлисот од следниот покрупен административен дел и меџлисот во престолнината на вилаетот е повисока инстанца за сите останати.

*Сл. 7. Глетка од Битола,
на разгледница од 1916
или 1917 година (со
љубезна дозвола на г-дин
Димче Најдов)*

⁷⁸ Сигурно Подградец.

Административните совети се состојат од:

Во престолнината на вилаетот.

Од претседателот валија, а во негово отсуство мутесарифот

и членови: { Кади
Муфти
Тефтердар (контролор)
Мектупчи (секретар)
Тефтер-хакане (директор на земјишните книги).
Митрополит
Хахам баши (рабин)
2 муслимани
2 немуслимани

Во мутесарифлиците.

Од претседател мутесариф.

и членови: { Наиб (Кади)
Муфти
Мохасебеџи (контролор)
Такрират Мудири (секретар)
Митрополит
2 муслимани
2 немуслимани

Во кајмакамлиците

Од претседател кајмакам

и членови: { Кади
Муфти
Мал Медири (благајник)
Тахрирад Катиби (секретар)
Митрополит
2 муслимани
2 немуслимани.

Во мудирлиците

Од претседател мудир
и членови: { Кади
Муфти
Ќатиб
2 муслимани
2 немуслимани

Овие меџлиси, што се должни формално да служат како голема поткрепа за управување на земјата по начелата на правдата и справедливоста, им служат на турските власти само како параван за нарушување на силите на бугарската народност, кои се наоѓаат во нивната бројност, и за продолжување со тоа угнетување на таа народност, со посредство на необузданата омраза кон неа од страна на грчката пропаганда.

Не зборувајќи веќе за она на што укажува присуството во секој меџлис на 2 членови муслимани и 2 немуслимани, турската управа добива нужни членови, службени лица и претседатели муслимани, што го повлекува секое решение, разбирливо, на страната на муслиманите. Немуслиманските членови така ги определуваат, што и ако се најде некој бугарин во меџлисот, неговиот глас ќе се изгуби во мнозинството гласови дури и само на немуслимани.

Во местата каде бугарското население масовно преовладува и каде што има само неколку десетици Власи се одредува еден Власт и еден Бугарин, без оглед на тоа што грчкиот елемент има и без тоа во меџлисот свој незаменлив член, митрополитот (како член на грчкото малцинство), додека претседателот на бугарската општина тука не се допушта.

Така на пример:

во Прилепската околија	62.000	Бугари	и	750	Власи
" Охридската	"	30.000	"	650	"
" Флоринската	"	22.000	"	1.500	"

како членови на меџлисот се назначуваат по еден од секоја народност.

Таму каде што има Евреи, кои, без оглед на својата малубројност, како и Власите, во меџлисот имаат свој постојан член хахам баши, во тие места секогаш се стремат да ги заменат немуслиманските членови со еден Влав и еден Евреин.

Таквото уредување се одразува особено многу лошо за Бугарите во вилаетскиот меџлис (Битола), којшто е виша инстанца за сите останати и во кој се разгледуваат, покрај чисто административните, уште и финансиските и црковните работи. Токму овде грчката пропаганда ја сосредоточува својата сила.

Ако ги додадеме во описот и поткупите кои се практикуваа во најнесовесни размери од сите административни чиновници без исклучок и поткупувањето на истите од страна на силогосите, тогаш сликата за несправедливоста со интензитетот на бојата се чини поразителна.

Недоволната општествена сигурност во населбите и во градовите не се оправдува со краен недостиг во вилаетот на чувари и редари на таа сигурност.

Вилаетот во свое следување има цел полк од жандарми, составен од четири баталјона по 400 луѓе во секој. Началникот на тој полк алај-беј има резиденција во г. Битола, каде што се наоѓа и централната полициска управа. Во секој од четирите санџаци престојува по еден баталјон, посредно раководен од мајор. Една четвртина од секој баталјон е коњицата и $\frac{3}{4}$ се пешадија. Освен мајорот, секој баталјон ги има следните офицерски чинови: четири јузбашии (капетани) на пешадијата, 1 јузбашија на коњицата; 4 муљазими (цивилни капетани) на пешадијата; 1 муљазим на коњицата; 4 џурнал емини (потпоручници) на пешадијата, еден џурнал емин на коњицата; и еден катиб. Во санџакот баталјоните обично се разместуваат по казите во чети, под раководство на капетаните, при што секоја чета со себе води своја посебна комора, самостојно, под надзор на посебен чиновник, буљук емин, кој директно одговара во седиштето на идар емин (контролор), којшто живее во Централната полициска управа во Битола. Пони-

ските четни чинови, освен офицерските чинови, имаат покрај поблиските началници уште еден баш-чауш и 4 чауши, на кои обично им се доделуваат мали одреди за патролирање и за гонење на разбојници.

Платите на жандармериските старешини се сосема умерени. Само еден алај-беј месечно добива плата од 2.000 пјастри и следување како воен кајмакам. Сите останати офицери добиваат помалку од 800 пјастри, што е платата на мајорот, а им следува само по 1 ока леб на ден. Коњаниците добиваат уште и фураж за еден коњ (4 оки јачмен и 6 оки сено дневно). Ниските чинови добиваат: пешадијата 70 пјастри месечно, а коњицата 120 и по 1 ока леб на ден. Коњаниците добиваат и фураж. Освен тоа, на офицерските чинови им се доделува секоја година по 4 мери тенок материјал и 2 мери дебел за шинел. На пониските чинови им даваат готова облека и обувки, на пешадијата годишно по два чифта цокули, а на коњаниците по два чифта чизми.

Жандармеријата се пополнува со доброволци за рок од 1 година.

Се разбира, поради големите цени на најнужните намирници и споредбено малите плати, што уште и не се исплаќаат редовно, службата во жандармеријата не привлекува достоини луѓе. Лицата што пристапуваат во неа секогаш сметаат и на дополнителните приходи што ги земаат од населението на секаков можен начин.

Жандармеријата, освен вообичаените полициски должности, има и задача да ги чува затворите. Затвори за притворување има во секој кајмакамлик, а за подолго време во санџаците при полициските управи. Во вилаетот нема посебни затворски згради.

Би требало да се спомне особено бедната положба на затворениците, бидејќи голем дел од нив во Турција се казнети сосема незаслужено. Кајмакамлиците што немаат државни згради се сместуваат обично во мали куќи најмени од кајмакамите, при што, се разбира, за затворениците се одредени во нив најнепогодни за живот места. Освен тоа, на затворениците до пресудата не

им следува никаква парична помош и тие се принудени да се хранат со питање. Тие кои се веќе осудени добиваат од државата само 300 драма леб дневно.

§ 19. СУДСКИ УСТАНОВИ, НИВНАТА ДЕЈНОСТ И ХАРАКТЕРИСТИКА.

Според видот на судски установи Битолскиот вилает е поделен на два дела: Дебарскиот и Призренскиот санџак имаат застарени, неререформирани судови; Битолскиот и Џорџанскиот санџак имаат нови судови, што се организирани по европски образец.

Простата организација на старите судови и нивните дејства, при неизменет карактер на турското чиновништво, се сосема познати и не треба никаков коментар, но организацијата на новите судови не е сосема неинтересна.

Судови постојат во Битолскиот и Џорџанскиот санџак.

Во секој кајмакамлик (каза) има бидает михакемеси, т. е. суд од прва степен.

Тој е составен од: претседател – наиб, баш катиб и двајца члена: еден муслиман и еден немуслиман. Еден од членовите истовремено е и иследник – мустендик мдавени.

Право на апелација по граѓански дела од овој суд им се овозможува на обвинетите по нивно барање било во бидает михакемеси мутесарифлик било во апелациониот суд на вилаетот.

Бидает мехакемеси кајмакамликот ги решава кривичните дела за мали престапи (кабахат) и злосторства (џуна), коишто не повлекуваат казна повеќе од три години затвор. Апелацијата за таквите дела се испраќа само во судот на мутесарифликот.

Бидает мехакемеси мутесарифликот има два оддели: граѓански и кривичен.

И двете одделенија имаат свој претседател и свои двајца члена, од кои едниот е немуслиман.

Во кривичниот оддел, освен овие, има и помошен државен обвинител (мудеи-умуми муавини) и иследник од членовите со помошник (азам муљазими).

Во граѓанскиот оддел апелацијата се поднесува до апелациониот суд на вилаетот, а кривичните дела веднаш се решаваат. Во случај на несогласност во решавањето на кривичните дела меѓу иследникот и помошникот јавен обвинител, предметите се разгледуваат во вилаетскиот јети-талие (обвинителна комора). Во сите случаи, решенијата од кривичниот оддел на мутесарифликиот суд подлежат само на касација.⁷⁹

Улогата на судски помошник во мутесарифликските судови ја извршува иџа мемури.

Во Битола како и во мутесарифликот има еден ист бидает мохакемеси во двата оддела, само со таа разлика што во кривичниот оддел постои посебна обвинителна комора, составена од претседател и двајца члена на тој суд. Заради тоа кривичниот оддел на бидаетот ги решава само делата за престапи, додека злосторствата се разгледуваат во новиот состав на судиите во кривичниот оддел на апелациониот суд.

Битолскиот апелационен суд се состои исто така од два оддела: граѓански (хукук) и кривичен (џинает).

Како граѓанскиот, така и кривичниот оддел имаат по еден претседател и 4 члена, од кои двајца муслимани и 2 немуслиман. Освен тоа, кривичниот оддел има главен државен обвинител и еден дополнителен член (азаи муљазим), којшто ја врши должноста на иследник со еден помошник.

Сите чиновници на овие судови се под контрола на посебен инспектор на правосудството, чија резиденција е во Битола. Тој е должен да ги посети сите судови во вилаетот 10 пати годишно и да го известува министерството за правда за неисправностите на чиновниците заради нивно предавање на суд.

⁷⁹ Поништување на пресуда од понизок суд, поради погрешна примена или непочитување на законските прописи, од страна на повисоки судски органи.

Во Битола и Џорџа има исто така трговски судови (тиџарети). Секој од тие судови е независен од другите и апелацијата против нивните решенија се донесува во Константинопол.

Во составот на трговскиот суд има претседател муслиман и 3 члена муслимани. Нивната плата се изведува од приходите на тиџаретот.

Судството е напoлно самостојно и непосредно му се потчинува на министерството за правда. Но таквото негово изземање од потчинување на месната администрација, што во цивилизираните земји повлекло кон посовршено правосудство, во Турција напротив тоа води кон последици помалку или повеќе жални за сето население. Деморализацијата на судското чиновништво и истовремено независноста од месниот валија, кој некогаш е потполно чесен, доведува до неказнето искривување на сите процеси со подмитувања. Вишата контрола на министерството за далечните провинции нема никаква смисла. Веќе напoлно ограбен од разни месни инстанци, обвинетиот или тужителот се смета себеси за среќен штом се спаси од оковите и, се разбира, не тргнува да се буну со жалби и дава нови жртви за своите идеали. Понатаму судскиот персонал е толку искусен во земањето, што дури и замешувањето на валијата преку посредство на вишите власти во Константинопол, за било какво ограбување во споровите, за последните секогаш поминува без никакви казни. Од сите судии, верни на судот до денес, 9/10 умеат да се оправдаат, без оглед што сите нивни зделки се познати во подробности не само на заинтересираните, туку и на целата јавност. Турската управа преку константинополскиот печат ја прошири веста дека во Турција после војната се воведени судски реформи што се нудат на сите нејзини поданици, без разлика на народност и вероисповед, но сепак целосното правосудство и рамноправност може да се приближно вистинити за Константинопол, а се сосема бесрамна лага за оддалечените провинции. Всушност нема никаква рамноправност меѓу муслиманите и христијаните. Фана-

тизмот на турските чиновници не се намали, а поскоро се зголеми; недовербата кон христијаните расте пропорционално со појавената неопходност да не им се нанесе јавно зло; законите кон христијаните се применуваат произволно и по турски манир; и ако христијанинот не е во состојба да се откупи, тогаш последиците на законите секогаш се јавуваат како оправдувачки за муслиманите и обвинувачки за христијаните.

§ 20. ВОЈСКА. НЕЈЗИН ОПШТ И ПОЕДИНЕЧЕН СОСТАВ. РЕДИФИ И МУСТАХФИЗИ. ВООРУЖУВАЊЕ. ОБУКА. ВОЕНИ РЕЗЕРВИ. ОБЛЕКА И ОБУВКИ. ИСХРАНА. КОМОРА. БОЛНИЦИ. РАСПОРЕД НА ВОЈСКИТЕ. СОСТАВ НА ГЕНЕРАЛШТАБОТ НА III КОРПУС

Градот Битола служи како воен центар за III армиски корпус (орда).

Во составот на овој корпус влегуваат: Битолскиот, Јанинскиот, Косовскиот, Солунскиот и Ајдинскиот вилает и Шкодранскиот и Селфицескиот мутесарифлик.

III корпус се дели на 5 дивизии (фирка).

1. Битолска,	под команда на	ферикот Абди-паша.
2. Анаселичка "	"	" Реџеп-паша
3. Косовска "	"	" Измат-паша
4. Шкодранска "	"	муширот Мустафа Асим-паша
5. Солунска "	"	ферикот Хасан Хаири-паша

О п ш т с о с т а в н а I I I к о р п у с .

6 полка (алаи) коњица (сурари) Бр. 13, 14, 15, 16, 17 и 18.

9 полка пешадија (пиаде) Бр. 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24 и 159.

1 полк артилерија (топча) Бр. 4.

2 баталјона (табур) стрелци (нишанци) Бр. 5 и 6.

2 баталјона фуражни (наклии) Бр. 3.

2 чети (буљук) инженерски (истиќам).

3 чети занаетчиски (занајатчи).

З а б е л е ш к а. Пред војната корпусот се состоеше од 4 полка коњица и 9 полка пешадија; но во бројот на пешадиските полкови влегуваа 2 босански полка и 1 полк граничари.

П о е д и н е ч е н с о с т а в н а III к о р п у с.

а) Коњица.

Секој коњички полк се состои од 5 ескадрони (буљук). Во секој ескадрон има 173 луѓе и 163 коњи или во полкот 865 луѓе и 815 коњи.

Сегашниот официјален состав на ескадронот: 90 луѓе и 70 коњи.

З а б е л е ш к а 1. Пред војната коњичкиот полк се состоеше од 6 ескадрони.

З а б е л е ш к а 2. Во III корпус има само еден черкески полк (Бр. 14); во него поголем дел од офицерите се Черкези, а од пониските чиновници 1/3 Черкези, а 2/3 месни муслимани.

б) Пешадија.

Во секој пешадиски полк има 4 линиски баталјони (табур) и во секој баталјон 4 чети (буљук).

Во баталјонот има 324 луѓе или во полкот 3.296 луѓе.

Денес официјалниот состав на баталјонот се околу 400 луѓе или во полкот 1.600 луѓе.

З а б е л е ш к а. Пред војната баталјонот се состоеше од 8 чети.

в) Артилерија.

Артилерискиот полк се состои од 5 баталјона и 15 батерии, од кои 2 батерии се планински.

Во секој баталјон има 3 батерии (буљук); секоја батерија има 6 топови.

З а б е л е ш к а. Според новата реформа на војската укина-ти се коњичките батерии.

г) Фуражен баталјон.

Има 76 коли, 400 коњи и 4 прислужници.

Р е д и ф и.

Во денешно време нема вооружени редифи.

III корпус има 2 категории на редифи, при што секоја се состои од 8 редифни полкови и 32 баталјони.

Коњички и артилериски редифи нема.

Кадри за редифи и оружје неопходно за нивното вооружу-вање ги има во целосен комплет.

З а б е л е ш к а. Пред и за време на војната III корпус има-ше 3 категории редифи и секоја од нив имаше по 6 полка, но по новата организација не постои повеќе 3. категорија.

М у с т а х ф и з и.

Мустахфизите немаат никаков кадар, затоа и бројот на нив-ните баталјони не може да се одреди. Според деталните подато-ци, засновани врз соопштенијата на воените лица, се смета дека во реонот на III корпус има повеќе од 50.000 луѓе мустахфизи. Но нужно е да се претпостави дека при потреба тешко може да се смета и само на половината од тој број.

В о о р у ж у в а њ е.

Коњицата е вооружена со сабји и карабини од системот Henri Martini.⁸⁰

Пешадијата – со пушки од истиот систем.

Артилеријата – со топови од системот Круп.⁸¹

⁸⁰ Пушки користени од британската армија од 1871 година.

⁸¹ По презимето на пронаоѓачот и произведувач од Германија.

Редифите – резервите на редифите за обете категории се комплетираат со пушките Henri Martini.

Мустахфизите – за нивно вооружување има во централното складиште во Битола пушки од системот Снидер.⁸²

О б у к а.

Порано со обуката на војниците раководеа странски инструктори; пешадијата и коњицата ја обучуваа француски офицери, а артилеријата пруски. Сега во III корпус нема повеќе странци и обуката на војниците се изведува од турски офицери и унтер офицери. Стрелачките вежби со топови и пушки се практикуваат во летните месеци. Уште од детството навикнати со пушка, турските војници добро стрелаат; но стрелањето на артилеријата е многу непрецизно.

В о е н и р е з е р в и.

Речиси невозможно е да се добијат податоци за количините на воените резерви. Познато е само дека во 5 магацини за барут во Битола се чува доволна количина на муниција за пушки. Што се однесува до муниција за топови, нејзината количина во складовите во Битола според уверувањата е достатна само за прва потреба. Голема количина од оваа муниција се чува во тврдините Шкодра, Ускјуб, Солун и Превеза.

О б л е к а и о б у в к и.

Не е завидна состојбата со облека и обувки. Секој има само еден чифт. Пред војната облеката потребна за војската се доставуваше од Константинопол; но по војната во III корпус, под раководство на лива Атиф-паша беше организирано интендант-

⁸² Снидер-Енфилд, пушки користени од британската армија особено пред Хенри-Мартини.

ство, кое раководеше со изработувањето на облека за целиот корпус.

И с х р а н а.

Исхраната на војската ја спроведуваат редари; само во Битола има државна пекара, која го снабдува со леб само битолскиот гарнизон.

Воопшто турските војници се хранат добро. Лебот им го даваат секој ден свеж. Храната ја добиваат наутро, секој ден супа зготвена на масло со ориз, а навечер 5 пати во неделата овчо со грашок, грав итн., и 2 пати неделно пилав и десерт од ориз со шеќер.

Храната ја приготвува за себе одделно секој коњички полк и секој пешадиски баталјон.

Прехранбени складови нема во корпусот. Дури пченицата што ѝ се дава на војската од вилаетските десеточни складови обично им се предава на рака на редарите со одредени услови за секојдневно снабдување на војската со леб.

К о м о р а.

Пред минатата војна турската војска немаше комора. Секој баталјон имаше само од 15 до 20 мазги или коњи неопходни за секојдневните потреби и секое превезување се вршеше со помош на коли и коњи што ги земаа од месното население со реквизиција и надомест, порано по 60 пари за коњ за секој час растојание, а потоа во последните 3 години по војната по 2½ пјастри.

Но со воведувањето на фуражниот парк, тој ги изведува сите превози. Се разбира, во воено време постоечките комори не се доволни. Така пред 3 години, поради опасноста од војна со Грција, по повод отстапувањето на Тесалија, турската управа прибави за фуражниот парк уште околу 1.200 коњи, кои по минувањето на опасноста беа веднаш продадени.

Б о л н и ц и.

Постојани болници има во Битола, Скутари и Јанина. Во последно време се организираат болници при Населичката и Косовската дивизија.

Главниот склад за лекови за целиот корпус се наоѓа во Битола.

При секој линиски баталјон, коњички и артилериски полк има по еден лекар и по еден аптекар.

Р а с п о р е д н а в о ј с к а т а.

Коњица.

Полкот бр. 13	во	Призрен
"	"	14 (черчески) во Битола
"	"	15 во Селфице
"	"	16 во Приштина
"	"	17 во Битола
"	"	18 во Каљари

Пешадијата и артилеријата се постојано расфрлени низ сите делови на Македонија, Албанија и Епир и поради честите преместувања од место во место невозможно е да се одреди точното место на престој на секој полк. Но бидејќи нивните преместувања се вршат според определен комплет на полковите од секоја дивизија, затоа и нивниот распоред е познат само по нивниот број во дивизиите, чии делови имаат постојано место на престој.

Пешадија.

Во Битолската дивизија:

2 баталјони	во	Битола
1	"	" Флорина
1	"	" Џорџа
4	"	" Дебар
1	"	" Долен Дебар.

Во Населичката дивизија: 12 баталјони распоредени во Сел-
фицескиот мутесарифлик и Јанинскиот вилает.

Во Шкодранската дивизија: 9 баталјони.

Во Косовската дивизија: 12 баталјони.

Во Солунската дивизија: 8 баталјони.

Вкупно 50 баталјони, од кои 38 на III корпус и останатите при-
временно прекомандувани: 4 баталјони кон V корпус и 8 кон II
корпус.

Артилерија.

6½ батерии во Битолската дивизија

2 " " Населичката "

3 " " Косовската "

2 " " Шкодранската "

1½ " " Солунската "

Редифи.

Бидејќи редифите не се вооружени, има податоци само за
обата нивни баталјонски склада, кои се познати по името на ме-
стото на наоѓање.

Христијанските називи

Битола

Охрид

Елбасан

Тирана

Јанина

Аргирокастро

Берат

Аласона

Скопје

Штип

Призрен

Сер

Драма

Турските називи

Монастир

Охри

Елбасан

Тиран

Јања

Ергир

Берат

Аласон

Ускјуб

Истиб

Призрен

Серес

Драма

Ксанти	Скеча
Солун	Селаник
Смирна	Измир
Магнисија	—
Терех	Терех
Кула	Кула
Аадин	Аидин
—	Назили
—	Милас
—	Мугла
Нови Пазар	Енибазар
Велес	Кепрјуљу
Корица	Кестре
Анаселица	Населич
Воден	Водена
Кожани	Егри-буцак

Во сите тие складови има облека, оружје и по 20 фишеци по војник, како за првата, така и за втората категорија редифи.

При секој склад се наоѓа баталјонски бимбаши (мајор) со баталјонски катиб (писар); во областа на баталјонот се распределени и баталјонски офицери.

Баталјонските команданти се потчинети на централната управа на корпусот (Битола), а офицерите на началниците на баталјоните.

Сите складишни пунктови се поврзани со телеграф, што овозможува во случај на потреба за неколку дена да се соберат и вооружат редифите.

Пред војната складовите на редифите во нивните места не постоеја и тоа доведуваше до таква неудобност, што сите редифи мораа за вооружување да се собираат при централните складови на полковите.

Воопшто воената организација на турската армија, како во однос на бројноста на војската, така и во однос на управата, постигна големи успеси.

Секоја вооружена воена формација има свои прави началници. Така:

На 6 коњички полкови има еден дивизиски генерал, ферик, и 2 бригадни, лива.

На секои 4 пешадиски полкови: 1 дивизиски и 2 бригадни генерали.

Истото се однесува и на редиците. Тие се управувани сега од два дивизиски и четири бригадни генерали, додека пред војната за сите полкови на редици имаше само еден бригаден генерал.

Г е н е р а л е н ш т а б .

Генералниот штаб на III корпус се состои од следните лица:

Лива (бригаден генерал) Тефтик-паша.

Миралај (полковник) Мустафа-беј.

Бинбаши (мајор) Фаик-беј.

Бинбаши " Хусеин-беј

Бинбаши " Рифат-беј

4 коласи.

2 јузбаши.

Освен тоа, секоја дивизија ги има следните офицери на генералниот штаб:

1 бимбаши.

1 коласи.

2 јузбаши.

§ 21. ПОШТА И ТЕЛЕГРАФ.

а) П о ш т а .

Има четири поштенски патишта:

1. Меѓу Битола и Салоники, преку Прилеп и Градско (ж. с.) за Солун; по истиот пат се испраќа кореспонденцијата и за Константинопол и Европа.

2. Меѓу Битола и Косовскиот вилает, по првиот пат до Градско, оттаму преку Ускјуб за Косово. По овој пат се испраќа кореспонденцијата за Србија, Бугарија и Босна.

3. Меѓу Битола и Скутари (Шкодра) поштата оди преку Охрид, Елбасан и Тирана.

4. Меѓу Битола и Јанина, преку Џорџа и Лесковик.

Во градовите што не се на спомнатите поштенски патишта кореспонденцијата се доставува со заптии од најблиските станици на поштенскиот пат; на истиот начин тие градови ја испраќаат својата кореспонденција.

Поштенски распоред за г. Битола.

Од каде и за каде	Ден на испраќањето од Битола	Ден на примањето во Битола	Начин на транспорт во вилаетот	Колку дена патува
Солун (Константинопол Европа)	понеделник и четврток рано наутро	четврток и недела навечер	во кочија	2
Косово (Србија, Бугарија, Босна)	истите денови	вторник и сабота	"	2
Скутари	во петок	недела и понеделник	на коњи	5-6
Јанина	во четврток	четврток	"	3

Обични писми	Препорачани писма	Пакетчиња		Парични пратки	Странска кореспонденција	
		Печатени и пишани	Обрасци		Обично писмо	Препорачано писмо
10 грама 2 пјастри	двојна цена	50 гр. 20 пари	50 гр. 20 пари	за 1.000 пј. во злато се зема 2½ пј., до 1.000 пј. во сребро се зема 2½ пј., а за повеќе од 1.000 пј. се зема по 4 пј. на секоја илјада	15 гр. 1 пј.	двојна цена

З а б е л е ш к а. Од сите установи на турската управа, после телеграфските служби, поштите се сметаат за најефикасни. Но иако се ефикасни, сепак се несигурни, па се избегнуваат при секој подобар случај. Особено страдаат обичните писма, од кои половината навистина не стигнуваат до одредената адреса.

б) Т е л е г р а ф.

За комуникација со странство од Битола се упатуваат четири телеграфски линии.

1) Од Битола преку Воден, Ениџе и Солун за Константинопол, а оттаму и за Одеса.

2) Од Битола преку Охрид, Елбасан, Тирана, Шкодра и Дулчин за Австрија.

3) Од Битола преку Авлон, за Франција, Италија и Англија.

4) Од Битола преку Прилеп, Велес, Ускјуб, Косово, за Србија и Босна.

З а б е л е ш к а. Преку Битола минува телеграфската линија што ја поврзува Англија со Индија.

За поврзување на Битола со другите вилаети служат делумно горенаведените телеграфски врски со странство и делумно специјални.

Иако во содржината се наведени 25 точки, во книгата се поместени само оние кои беа најдени во архивите на битолскиот конзулат.

Во сегашната форма ракописот има завршен вид.

Сл. 8, Глетка од Битола (долу се гледа дел од комплексот на рускиот конзулат пред 1905, разгледница од издавачите Piliis & Coissoult, со лубезна дозвола на 2-дин Владимир Хаџијановски)

СОДРЖИНА

	Стр.
§ 1. Административна поделба на вилаетот	1
§ 2. Граници на вилаетот	2
§ 3. Градови и некои бројки за населбите и куќите	2
§ 4. Характер на релјефот на вилаетот: планини, рамнини, долини, езера и реки	4
§ 5. Вообичаени називи на некои места во вилаетот, дадени од жителите спротивно на административните називи. Характеристични црти на тие места	8
Долен Дебар	8
Горен Дебар	10
Дебарца	11
Малесија	11
Мат	12
Спат	12
Морихово	12
Колоња	12
§ 6. Бројност на населението и неговиот состав во етно- графски и религиозен однос	13
§ 7. Характеристики на народите; нивната материјална и морална положба; нивните стремежи; нивната настро- еност кон Русија и други држави	15
Албанци	15
Бугари	18
Власи	20
Грци	21
Евреи	23
Турци	23
Цигани	25
§ 8. Заемни односи на народите; односи на муслиманите кон христијаните; муслиманска секта. Заемните односи меѓу православните следбеници на Патријаршијата и православните следбеници на Егзархијата. Грчка про- паганда и акции на грчките митрополити. Црковно пра- шање; негово вистинско значење, положба и можност за негово решавање. Романска пропаганда. Католичка и протестантска пропаганда. Евреи	25

§ 9.	Ниво на образование на населението. Характеристика на постоечките училишта. Училишта поддржувани од вакафите, месните елементи, силогосите и другите држави. Список на училишта во градовите и некои населби, со означување на бројот на предавачите и учениците	31
§ 10.	Поделба на вилаетот по епархии. Таблица на познатите населби во епархиите, со означување на нивната националност и нивната реална духовна потчинетост. Итна потреба за некои делови на вилаетот од бугарски митрополити. Број на православни цркви; материјална положба на црквите, преобразени во џамии и кои се во урнатини; подробна информација за последните. Духовништво, неговата материјална положба, неговата степен на образование и влијание врз народот	41
§ 11.	Места на поклонување и светилишта. Стари и нови манастири; нивната организација и материјална положба. Односот на муслиманското население и властите кон нив. Список на сите манастири и некои подробности за најпочитуваните. Забелешки за поседите во вилаетот на Синајската Гора, Јерусалим и Патријаршијата	47
§ 12.	Земјопоседничка сопственост и разните стопански гранки	55
	А) Видови на недвижни имоти по турското законодавство: мулки и вакуфи. Пребројување на вакуфите и емлаците умајуни во вилаетот. Односот на селаните кон земјопоседниците. Список по имиња на најбогатите земјопоседници	55
	Б) Преработка на земјоделски производи, површини на обработлива земја; земјоделски производи. Добрите и лошите услови во земјоделството и летнината. Средниот просек по донум, обработуван од едно семејство и годишниот приход на тоа семејство. Богатство на растителна храна во Битолскиот санџак и недостигот во Џорџанскиот и Дебарскиот санџак. Сточарство; Официјална статистика. Сточарски производи	63
	В) Рударска индустрија. Експлоатација на наслаги, рудници и риболов	68

	Г) Мануфактурна дејност. Домашно производство и занаети	71
	Д) Превозничка дејност. Видови на товарен и патнички сообраќај	75
	Е) Трговска дејност. Општ преглед. Трговија на увоз и извоз. Список на најбогатите трговци во вилаетот	79
§ 13.	Монети, тежини и мери што се употребуваат во вилаетот	91
§ 14.	Минерални води	93
§ 15.	Сообраќајните патишта и нивното општо трговско значење	94
§ 16.	Даноци и давачки; директни и индиректни. Начини за нивно собирање. Градски даноци. Степен на тежина на сите давачки. Кои од нив се одредени за државата, а кои остануваат слободни	102
§ 17.	Степен на благосостојба на народите кои го населуваат вилаетот	105
§ 18.	Организација на администрацијата на вилаетот; мецлиси; нивното вистинско значење. Полиција (жандармерија) и нејзината организација. Затвори	108
§ 19.	Судски установи, нивната дејност и карактеристика	113
§ 20.	Војска. Нејзин општ и поединечен состав. Редифи и мустахфизи. Вооружување. Обука. Воени резерви. Облека и обувки. Исхрана. Комора. Болници. Распоред на војските. Состав на генералштабот на III корпус	116
§ 21.	Пошта и телеграф	124
§ 22.	Некои бројки за приходите во вилаетот	
§ 23.	Странски агенти. Карактеристика на нивниот однос кон сегашните настани, кон населението и кон месните власти, нивната дејност	
§ 24.	Список на руските поданици во вилаетот од овде родените со означување на нивната националност, вероисповед и други подробности. За нивните морални врски со Русија и за ползата од нив во трговски однос и во облик на наше влијание во крајот. Руски поданици и трговци со привремен престој	
§ 25.	Опис на некои градови во вилаетот	
	Битола	
	Биглишта	

Џорџа	
Касторија	
Охрид	
Прилеп	
Струга	
Флорина	
Елбасан	

**Се чини дека последните четири точки никогаш
не биле подготвени, иако биле планирани.**

*Сл. 9, Зградата на рускиот
конзулат завршена во 1905 како
што изгледа денеска (фотографија
на Јовица Гроздановски)*

*Сл. 10, „Бугарски“ жени на
пазарите во Битола (Walker,
Mary Adelaide. Through
Macedonia to the Albanian Lakes,
London, Chapman and Hall, 1864,
Aikaterini Laskaridis Foundation,
Benaki Museum Library)*

Показател на лични имиња

- Абди-паша 13, 116
Абдулах-паша 60
Аљо-беј 60 (браќа), 91
Амед-ефенди 91
Анести 89
Аргири 90
Асаф-беј 61
Асиб-ефенди 88
Атиф-паша 119
Ахмед-беј 60
Ачков, Димко 89
Бајон 75, 76, 78
Бајрам-беј 60
Балонори, браќа 91
Балонори, Конст. 91
Беки, Нико 62
Биволчеви, браќа 89
Бико, Јанко 90
Бимбли, браќа 91
Бога, Васил 90
Богданов, Георги 89
Бомбол, Мирче 62
Бомболов, Мирче 89
Бутлев, Никола 89
Георгиј 90
Георги, Нико 91
Даљан-беј 60
Дамеви, браќа 89
Данабаш, Михаил 89
Дац, Саид 59
Дац, Селим 59
Даш, Сефер 60
Делбенос 90
Демо, Далиб 60
Драшка 90
Дума, Георгиј 88
Дума, Христо 88
Елиас-паша 59
Емрула-беј 60
Ергас 89
Ергас, Саломо 89
Закирија-паша 61
Зволо (и друж.) 89
Зјугди-беј 61
Ибраим-ефенди 89
Изет-беј 61
Измат-паша 116
Икономов, Георги 89
Ипса 89
Исмаил-беј 60
Ј. Јован 90
Јоан 90
Јусуф-беј 61
Калдерон, Јосиф 89
Калдерон, Муља 89
Калдерон, Сал. 88
Калогреја, Михаил 89
Капка, Петро 90
Карабина 90
Карабина, Д. 62
Каска, Конст. 88
Кастриот, Георгиј 8
Кастури, Јован 91
Кацојани, Конст. 88
Киреута, Димит. 89
Киро 91
Колиштерк 89
Комни 89
Кота, браќа 91
Крапчев, Никола 89
Крарис, Рафаил 91
Крастја, Дим. 90
Кури-беј 60
Лала, Стерјо 62
Љакос, Наум 91
Мајо, Васил 90
Макијавели 28
Малик-беј 61 (две личности)
Малик-паша 59
Марко, Бајрам 60
Мартин 90
Махмуд-беј 59
Мацали 89
Мехмед Али-ефенди 61

Мехмед-беј 60, 61
Мехмед-ефенди 88
Митрев, Коста 89
Митруш 90
Моска, браќа 91
Моска, Наум 90
Мошо, Симаија 89
Мураш-ефенди 61
Мустафа Асим-паша 116
Мустафа-беј 124
Назла 90
Насуф, Мула 60
Небреклиеви, браќа 89
Никаруши, браќа 62
Нута 90
Оломан-беј 59
Осман-беј 59
Папа-Кристи 90
Папа-Макари 90
Папа, Даниил 90
Пападимит., Тома 89
Папазоглу, Георг. 62
Парфентиј 11 (Партениј)
Песа, Јанаки 91
Пешкови, браќа 89
Пили, Конст. 89
Попа, Виса 91
Попеви, браќа 89
Пренда 90
Прца 89
Рашид-беј 59
Ресим-беј 61
Реџеп-паша 116
Риза-беј 61
Ризо, Јован 88
Рифат-беј 124
Ромби, браќа 62
Ромби, д-р Константин 62
Руршан-беј 60
Рус, Селим 59
Рушием 89
Садик-беј 61
Садик-паша 59
Саид-ага 60, 91

Симон 90
Симота, Јанаки 90
Скантели, браќа 62
Скутари 90
Сонти, браќа 88
Стојанови, браќа 88
Татари 90
Темели, браќа 91
Тефик-беј 61
Тефтик-паша 124
Толе, Коте 90
Ќазим-беј 61
Фаик-беј 124
Фицио, Кости 90
Фукара, Христо 89
Фунда, браќа 91
Халил-паша 61
Хасан Хаири-паша 116
Хасан, Кара 60
Хасан-беј 61
Хаџи-Илија, браќа 89
Хаџи-Овков 89
Хаџи-Христо 88
Хаџи-Иљови, браќа 62
Хаџи-Папа, браќа 88
Хоерев-беј 59
Христо 89 (две личности)
Хусеин-беј 59, 124
Хусеин-ефенди 89
Хусин, Мула 60
Цан, Халил 59
Цили, Јанаки 91
Цоцо 90 (две личности)
Цоцо, браќа 88
Черчиз-беј 60
Чолак, браќа 90
Џата, браќа 62
Џафер-беј 60
Шајакчи, браќа 88

Показател на месни имиња

Аадин 123
Аварија 86
Авлонa 84
Австрија 18, 66, 83-88, 126
Адриатичко Море 7
Аидин, в. Аадин
Ајдинскиот вилает 116
Аласона 122
Албанија 1-2, 6-8, 12, 16, 53, 121
Алинска чешма 95
Амбол 99
Америка 83, 87
Амше 45
Анаселица 1, 42, 81, 84, 87, 98, 123
Анаселичка каза 116
Англија 81, 83-88, 126
Аргирокастро 122
Арменска 97
Архангел 45
Ахил 50
Бабуна 94
Баварија 86
Баница 40, 96, 98
Бања ан 97
Барбами 99
Барешани 49
Белгија 86-87
Белград 81
Белица 46
Берат 122
Береково 45
Бибани 45
Биглишта 60, 100-101
Бистра 7, 53
Бистрица 7, 97-98
Битево 46
Битола 2, 6, 12, 30, 34, 41, 43, 45,
54, 56, 59, 61-62, 64, 66, 70-71, 75-
81, 84, 88, 92-98, 100-101, 108, 111,
114-116, 119-126

Битолска долина 6; каза 1, 3, 12,
41-43, 49, 54, 56, 59, 61-62, 69;
околија 75
Битолски вилает 1, 2, 4, 7, 13, 16,
20, 23, 29-31, 33, 41, 47, 54, 56, 64,
71, 75, 77, 80-82, 93-95, 102, 107,
113; *мутесарифлик* 116; *санџак* 1,
3, 13-14, 20, 63-65, 68-69, 75, 80,
82, 93, 113
Битолско-прилепска долина 94
Битуше 45
Бобишта 40
Бобошtica 51
Бобчар 6
Бозад. Бурнух 96
Бољкоза 8
Борија 60
Борја 5
Борје 5
Босна 66, 94, 125-126
Ботушо 46
Бохемија 86
Братучино 50
Брезница 46, 97
Брод 46
Брусник 40
Бугарија 64, 66, 74-75, 79, 88, 101,
125
Бујук Богаз 8
Буково 40, 49, 100
Буф 40
Буфска Планина 97
Вакуфкеј 56, 96
Вардар 4, 97
Варош 40, 43
Велес 64, 70, 94, 123, 126
Велика река 6-7
Велушина 40, 49
Вена 85
Вентрок 7
Веришовиц 81
Виена 89

Вилчија 46
Вир 46
Вирбек 45
Влахоклисура 3
Влодово 96
Воден 70, 75, 78, 80-81, 96, 101, 123, 126
Воденска каза 12, 41-43, 59
Воденски пат 75-76
Волос 88, 101-102
Воскополи 51
Воштарани 40
Врање 81, 88, 101
Врбјани 96
Галац 85
Галико 97
Германија 83, 85-87, 118
Голем(о) и Мал(о) Теснец/Грло 8
Булкиз 8
Голема Река 10
Голо Брдо 10, 46
Гопеш 40
Горен Дебар 2, 8, 10, 17, 44, 60
Горенци 40, 45
Горица 99
Горничево 40, 96
Горнодебарска каза 51
Градешница 40
Градско 75-78, 80, 95-96, 101, 124-125
Грамошска каза 2
Грамш 2
Грнчари 49
Грција 2, 18, 24, 42, 66, 88, 98, 101-102, 120
Гусина 1
Гусиње, в. Гусина
Дворјан 99
Дебар 3, 7, 9, 11-12, 38, 53, 59-60, 70, 74, 92-94, 106, 121
Дебарска каза 41, 43, 59; *околија* 45
Дебарски округ 68

Дебарски санцак 1-3, 13-14, 16-17, 57, 63-65, 67, 69, 72, 80, 82, 93, 113
Дебарско-кирчовска епархија 41, 43, 45
Дебарца 7-8, 11
Девич 46
Девол 5, 7, 99
Деволска рамнина 5
Долен Дебар 2, 8-10, 17, 44, 60, 121
Доленци 46, 75, 100
Драгош 40, 49
Драма 122
Дреново 96
Дрим 7, 53 (за Бел Дрим)
Дримски проод 6-7
Дука мост 99
Дулчин 126
Дупени 49
Ѓават-дервен 6
Ѓавато 6, 40, 98, 100
Ѓаковица 1
Ѓаково 1, 9, 12, 74
Европа 20, 124-125
Евсек 99
Египет 20, 84, 107
Егри-буцак 123
Екшису 40
Еласона 98
Елбасан 3, 8, 12, 17, 39, 51, 55, 59, 64, 80-81, 83, 122, 125-126
Елбасанска каза 2, 44, 51, 79
Елбасански санцак 1-2
Емборија 5
Енибазар 123
Енице-Вардар 96-97
Еордеа 1
Епир 65, 94, 121
Ербица 45
Ергири 122
Ердомуш 98
Ержент 7
Ехла 50
Желево 97
Жубрино 45

Жупа 10, 45
Журче 49
Загоричане 40
Занти 84
Затуши 50
Звезда 99
Звездчи 50
Зимљак 100
Зиркле 46
Златоврв 50
Змински мост 97
Зрзе 40, 50
Иванчиште 46
Измир 123
Индија 126
Инче 46
Ипек *каза* 1
Ипекскиот мутесарифлик 1-2
Истиб 122
Италија 18, 84-85, 87-88, 126
Јабели 100
Јадранско *море*, в. Адриатичко
Јама 10
Јанина 121-122, 125
Јанински вилает 2, 83, 116, 122
Јанковец 40, 49, 100
Јања 122 (Јанина)
Јаорец 46
Јерусалим 54-55
Јудово 46
Кажани 75, 98
Кајмак-чалан 4, 6, 12
Каленик (и Калиник) 96-97
Калишта 50
Калкандељ 3, 9
Калодејска р. 96
Каљари 1, 98, 121
Кањарска каза 43
Кањарски *крај* 5, 72
Каменица 51
Канеја 84
Капешница 101
Каплан 94
Караач 98

Карабунар 84
Караорман 8
Карацова 6, 41
Касторија 3, 5-6, 38, 41, 44-45, 56, 61-62, 70, 77, 81, 90, 92, 97, 100-101
Касториска каза 2, 41-44, 51, 56, 61-62, 81
Касториско Езеро 7, 51, 70
Катерини 62
Катланово, в. Каплан
Каф Зезе 60
Качаник 81
Кашан 98
Кепрјуљу 123
Кестре 123
Киар пл. 99
Килит-дервент 5 (и Кирли), 98
Кирчево 36, 45-46, 50, 54, 91-92, 100
Кирчово 44
Кирчовска *каза* 1, 3, 41, 43-44, 50, 68-69; *околија* 6; *рамнина* 15, 45, 68
Китрос 84
Кичевска 2
Кладораб 50, 97
Клештина 97
Клисура 3, 37, 51, 90
Кнежино 46
Ковач 46
Кожани 1, 123
Козарска Планина 99
Козел Планина 99
Козјак 99-100
Колоња 12-13, 41, 60, 80
Колоњска каза 2, 44, 51, 65
Константинопол 9, 81-82, 84, 104, 115, 119, 124-126
Корица 41, 123
Корча 1, 3, 5, 39, 56, 98
Косилер 100
Косово *регион* 1, 125-126, *село* 46
Косовски вилает 66, 80, 116, 125

Костурска (каза) 2
Кравари 96-97
Кривци 45
Круше 46
Крушево 2, 36, 41, 90, 92
Крушерат 50
Крушје 100
Ксанти 123
Кукуречани 100
Кула 123
Лажани 56
Лакочари 50
Лариса 98, 101-102
Лера 75
Леринска (каза) 2
Лесковик 98-99, 125
Леш 12
Лешница 46
Лешња 99
Липљан 81
Лисолај 49
Лнга 51
Лондон 85
Љапчишта 1, 98
Маврово 10, 51
Магарево 40, 75, 98
Магнисија 123
Македонија 2-3, 5, 8, 27, 42, 101-102, 121
Мала Бигла 99
Мала Река *нахија* 10, 53
Малесија 8-9, 11-12, 17
Малики 7
Малисија 8
Малиќ 5
Маловишта 40
Мало Преспанско Езеро 7
Мариово 8
Маршорица 100
Мат *каза* 2-3, 8, 12, 17, 51, 81
Меглен 6, 41
Медриште 46
Месокастро 33, 35
Милас 123

Милики 5 (Малики, Малиќ)
Митровица 94
Могила 40, 95
Моглен. мост 96
Мокрен 98
Манастир 2, 122
Морихово 8, 12
Мрамор 98
Мугла 123
Назили 123
Налбанкеј 98
Населич 123
Населичка каза 62
Неаполи 1
Невиште 45
Негочани 40, 96-98
Неред 6
Неретска Планина 6
Несрам 40
Нешани 50
Нижополе 40, 75
Нистово 45
Ниш 81, 94
Нови Пазар 94, 123
Ново Село 45
Обетница 100
Одеса 84-85, 126
Олишта 51
Оризари 95
Острово 70, 96
Островско Езеро 5
Осум река 7
Охрид 2-3, 6, 33, 35, 41, 44-45, 50, 56, 59, 62, 72, 77-78, 80, 92, 99-101, 122, 125-126
Охридска *каза* 1, 3, 11, 41-42, 44, 50, 56, 59-60; *околија* 110; *рамнина* 6
Охридски пат 6
Охридско Езеро 2, 6-7, 12, 50, 52-53, 69-70
Паралово 49
Пателе 40
Пекинска каза 2

Перистер(и) 4, 6
Пек 1
Пекин 2
Пијанец 45
Пирго 98
Писодер 5, 50, 97
Пишница 100
Плетвар 95
Пљаса 100
Пода 99
Подградец 2, 108
Подмоли 100
Појани 60
Поле Дебарско 10, 45
Породин 97
Превеза 119
Преспа 6
Преспанска каза 41, *нахија* 49, 56,
рамнина 6
Преспанско Езеро 6-7, 69-70, 99
Прибилци 100
Призрен 3, 9, 74, 121-122
Призренски санџак 80, 83, 113
Прилеп 2, 34-35, 43, 50, 56, 61-62,
70-71, 75, 77, 79-80, 89, 92, 94-95,
124, 126
Прилепска каза 1, 3, 12, 41-43, 50,
56, 61-62, 64, 68-69; *околија* 45,
110
Прилепско-битолска рамнина 4-5
Приштина 94, 121
Продан 99
Пустец 99
Рабетино 45
Радика река 51, 53
Ракле ан 96
Рамна 75
Рамне 46
Растеш 46
Река каза 2-3
Ресен 6, 37, 70, 80, 100
Ресенска нахија 41
Римница 45
Романија 66, 88, 107

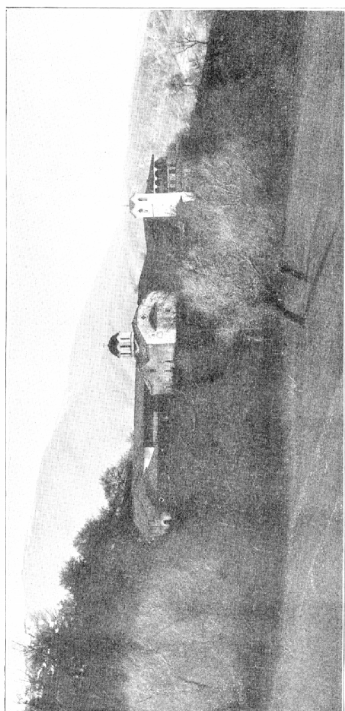
Росна 96
Росоман 4
Руле 97
Русија 15, 18-19, 21-22, 24, 54, 84,
105
Савјани 5, 7
Сакулево 96
Салоники 9, 80-82, 84-85, 94, 101,
124
Салоникски (Залив) 7
Сарандочули 98
Сариѓол 1
Сариѓолска долина 94
Сариѓолската рамнина 5
Сарсали ан 97
Сатеска Река 7
Сатиска 7
Сачишта 42
Св. Петка 97
Свирина (езеро) 5, 7
Селаник 123
Селеница 99
Селфице 98, 101, 121; каза 1
Селфицески мутесарифлик 72,
116, 122; *санџак* 1-2, 81
Семени река 7
Сер 122
Сервија 1, 98
Сервиски мутесарифлик 72
Серес 122
Синај(ска Гора) 47, 54
Сирија 72
Сисанион 42
Скадар 2
Скеча 123
Скопје 2, 70, 80-81, 122
Скутари 81, 94, 121, 125
Скутарски вилает 2, 83
Слатино 46
Слепче 50
Сливени 51
Слимница 49
Смилево 40, 49
Смирна 64, 88, 123

Совјан 5
Солун 12, 75-78, 80-81, 84, 94, 96-97, 102, 119, 123-126
Солунска долина 66
Солунски *вилает* 2, 13, 41, 62, 64, 69, 80, 116; *Залив* 7, 84
Соп 100
Сопотница ан 100
Сопунци мост 99
Софија 94
Спат 8, 12
Србија 64, 66-67, 74-75, 79, 88, 94, 101, 125-126
Стари Дол 50
Старович 100
Старово 53, 59, 80
Старовска каза 2, 44, 51, 59
Стења 99
Струга 6, 35, 100
Сушица 46
Тажео 46
Терех 123
Тесалија 18, 24, 75, 94, 101-102, 120
Тесалиска долина 66
Тетово 3
Тиквеш 64
Тиквешка околија 4/5
Тирана 122, 125-126
Тишница 99
Томино Село 46
Топлица 49, 54, 95
Тополница 46
Тополчани 56, 95
Требиште 45-46
Треска 6
Трескавец 50
Триест 81, 84-85
Трново 40, 75, 98
Тумени 50
Турција 4, 17, 20-22, 28, 31, 43, 64, 68, 73, 82, 102, 105, 112, 115

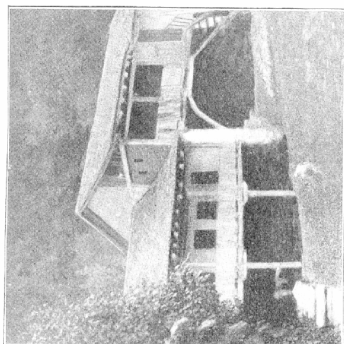
Ќафа-Мала 11
Ќупрулу 94
Ќустендил 94
Ќучук Богаз 8
Ускјуб 81, 94, 119, 122, 125-126
Ускјупски *вилает* 2; *санџак* 65
Флорина 2, 6, 37, 41, 50, 61, 70, 80, 92, 97, 101, 121
Флоринска *долина* 5; *каза* 1, 3, 12, 41-44, 50, 61-62, 69; *околија* 93, 110
Флоринско-битолски пат 101
Флохи 99
Франција 83-88, 126
Хелмес 5
Хочишта 51
Христофор 40, 49
Хрупишта 40
Цапари 40, 49
Царидвор 99
Цвеган 46
Цер 40
Црн Дрим 7
Црна Река 4, 7, 54, 70-71, 95
Црна Гора 1
Чалциљар 98
Чебрен 50
Чука 51
Џепишта 46
Џорџа 3, 5, 39, 41, 56, 60, 68, 77-78, 80, 91-92, 98-101, 115, 121, 125
Џорџанска каза 2, 44, 51, 56, 60
Џорџански санџак 1-3, 13-14, 17, 57, 63-65, 67, 69, 72, 75, 80, 82, 84, 93, 101, 107, 113
Швајцарија 86-87
Шемница река 95
Шкодра 2
Шкодрански санџак 116
Шпати 8
Штип 122
Шур 99

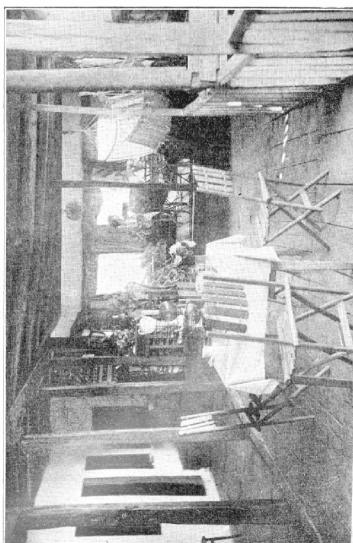
Сл. 11 и 12, Разгледници од Битола, поточно Широк сокак
(Hermann Seibt, Meissen, 1898, со љубезна дозвола на г-дин
Димче Најдов)

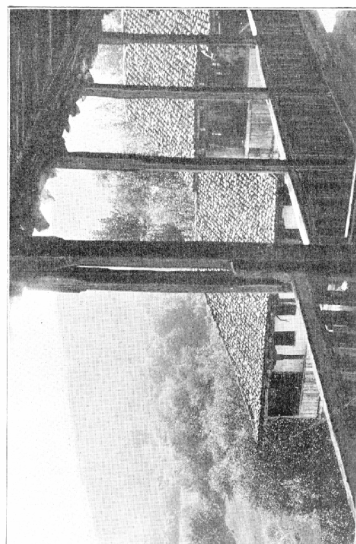
A GENERAL VIEW OF THE MONASTERY.

A PART OF ONE OF THE GALLERIES.

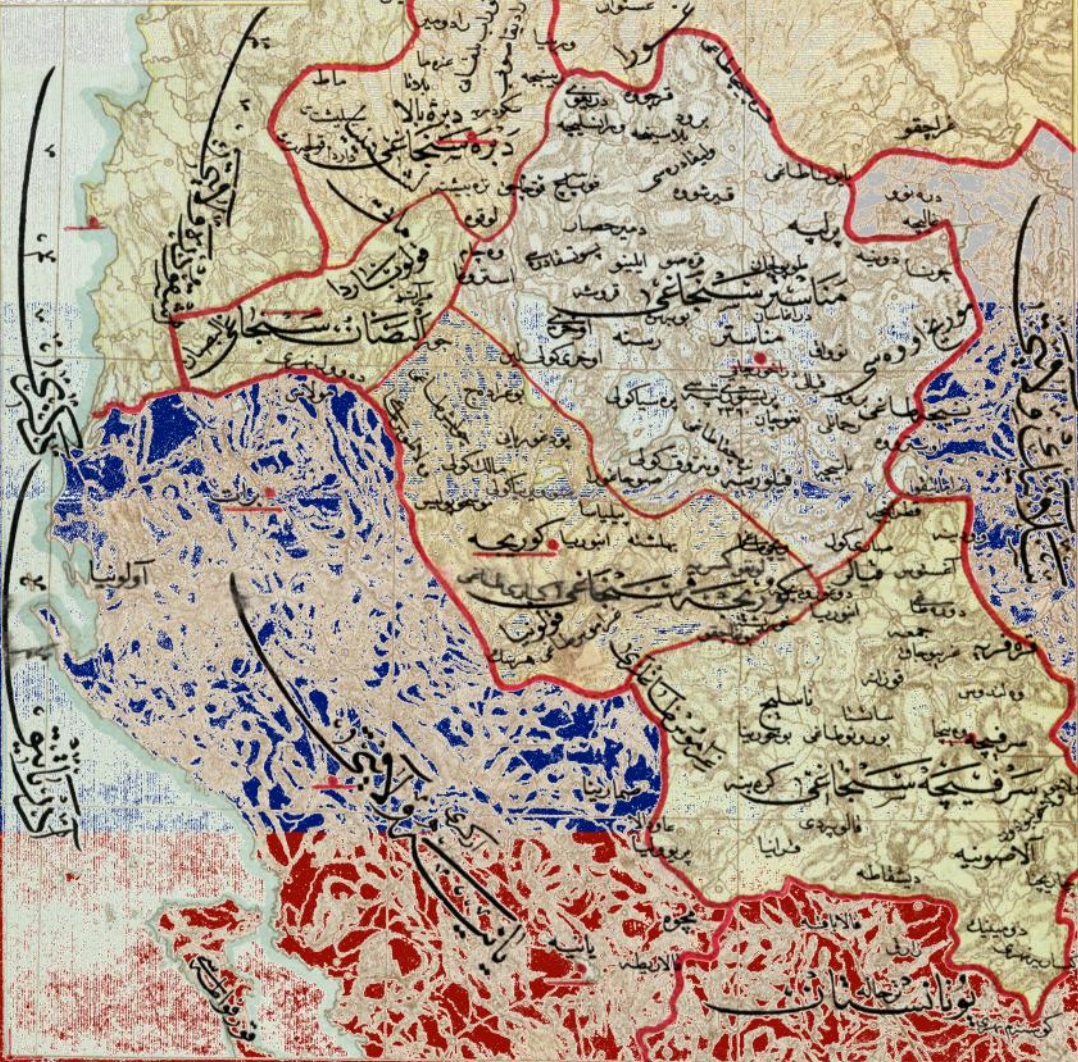
A ROOM IN THE MONASTERY.

A VIEW FROM ONE OF THE BALCONIES.
THE MURDER OF THE RUSSIAN CONSUL AT MONASTIR: THE MONASTERY OF BUKOVO, M. ROSTKOWSKY'S SUMMER RESIDENCE.
It is stated that M. Radzinsky was returning to Monastir from an early excursion to the Monastery of Bukovo, when he was killed.

Сл. 13, Буковскиот манастир – летна резиденција на убиениот руски конзул А. А. Ростковски (од *The Illustrated London News*, 15.08.1903, стр. 229, со љубезна дозвола на г-дин Димче Најдов)

میناسیر و کلاتی
کیلومتره ۱,۵۰۰,۰۰۰
مقیلند

КАЛАМУС

www.kalamus.com.mk

ISBN 978-608-4646-22-8